

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Het Gheopent Christendom

Hazart, Cornelius

T'Antwerpen, M. DC. LXIV.

Het Eerste Deel. Vande gheboorte, ende op-komste van Mahomet.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71377](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71377)

HET EERSTE DEEL.

Vande gheboorte, ende op-komste
van Mahomet.

HET EERSTE CAPITTEL.

Van den Anti-Christ.

Predikant. I. Afd. Pag. 10.

En weynigh voor de op-komste van Mahomet hadde den duyvel, door Godts toe latinghe, tot straffe der ondanckbare wereldd, uyt den afgrondt der helle doen op-komen dat grouwelijk beest, den Anti-Christ, ende het Anti-Christendom.

Antwoorde.

Goeden Godt ! wat schroomelijke woorden brenghet ghy hier booz den dagh ? elck is schier als een donderslagh. Den duyvel, seght ghy / hadde doen op-komen ; wat ? dat grouwelijk beest ; van waer ? uyt den afgrondt der hellen ; waerom ; tot straffe der ondanckbare. Maer wat was dit booz een beest ? Den Anti-Christ. Nu en ben ick niet verwondert dat ghy u verhael met soo grouwelijke woorden beghint / wanneer ghy spreken wilt van den Anti-Christ, want in der waerheydt / dat is een grouwelijk beest. Doch / wat wilt ghy hier boozders van segghen ?

Predikant.

De saeden, ende beghinselen van't Anti-Christendom, waren wel gheleght ten tijde der Apostelen : want Paulus seght 2. Thessal. 2. 7. De verborghentheydt der ongherechtigheydt wordt alreede ghemocht.

A 3

Ant-

Het gheopent Christendom

Antwoorde.

Is moghelijck? soude den Anti-Christ alreede begost hebben ten tijde der Apostelen? Ick binde wel 1. Ioan. 2. 18. datter t'zijnen tijde vele Anti-Christen waren, dat is/ die Christum, ende sijne leere bevochten / ende bestreden; maer ick en kan niet ghelooven/ dat alsdan dien Anti-Christ soude begost hebben van den welcken Paulus spreekt 2. Theff. 2. 3. want hy seght dat desen maer een mensch sal wesen / ende niet vele/ ende v. 8. dat Christus hem sal dooden door den den gheest sijns monts. Soude dien mensch in't besonder/ die ten tijde der Apostelen soude begost hebben / en van Christo most ghedoodt worden/ ses hondert jaren daer naer noch gheleest hebben?

Predikant. Pag. II.

Den tijdt, op den weleken dit monster ghebaert is, is eerst gheweest, als Phocas sijnen Heere Mauritijs vermoort hebende, sich tot Constantinopelen (alwaer op dien tijdt de Keyfers haer Hof, ende residentie hielden) tot Keyser opwierp, ende als Bonifacius den derden Bisschop van Roomen wiert.

Antwoorde.

Ick en ben niet verwondert / dat ghy dit seght een monster te wesen: want volgens uwe calculatie/ dese besouderem mensch den Anti-Christ / soude ses hondert en ses jaren moeten ghelegghen hebben in't lichaem van sijne moeder / hy soo verre hy ten tijde der Apostelen begost heeft / ende eerst ten tijde van Phocas te voorschijn ghekomen is: want prectis soo vele jaeren zijnder verlopen tusschen de Apostelen / ende Phocas. Maer wie is dit monster gheweest?

Pie.

Predikant.

Dat is gheweest *Bonifacius* de derde Bisschop van *Roomen*, die door het toedoen vanden Keyfer-moorder *Phocas*, welcken hy tot het Keyser-rijck hadde helpen bevoorderen, tot er-
kentenisse van sijne vorighe diensten, den tijtel van *alghemeen Bisschop*, en *Bisschop der Bisschoppen*. heeft ontfanghen.

Antwoorde.

Ick en kan in de heele *Schryfture* niet vinden / dat den *Anti-Christ*, sal / of moet ghenoemt worden / *Alghemeenen Bisschop*, oft *Bisschop der Bisschoppen*: Ick binde wel *2. Theff 2.4.* dat hy sich verheffen sal boven al wat *Godt* ghenoemt wort, ende voor sulckx ghedient wordt, maer dit is by wat anders / dan sich te noemen *Bisschop der Bisschoppen*: Soo en kan ick dan gheensting aen-nemen / dat *Bonifacius*, ter oorsake van desen tijtel den *Anti-Christ* soude gheweest sijn.

Daer-en-boven / ick en kan niet gheloooven / dat den boozsepde *Bonifacius*, de eerste gheweest is / die desen tijtel onder de *Pausen* soude gheboert hebben / herbolgheng moet den *Anti-Christ* hzoegher te boozsijn ghekomen sijn / dan ghy hier boozgheeft.

Predikant.

Na desen eergierighen tijtel, hadde den duyvel wel niet naghelaten eenighe te verwecken, die oock vierighlijck naerden selven ghestaen hebben, doch tot dese tijdt toe te ver-
gheefs.

Antwoorde.

Dit maect my dese heele saecke dapper suspect / datter booz *Bonifacius* noch andere meer moeten gheweest sijn / die booz *Alghemeen Bisschop*, sae t'hoofst der Kercke erkent sijn gheweest. Is dit soo / soo is van den *Anti-Christ* booz *Bonifacius* gheweest: seght in'eens
24 dan

dan preeles op wat tijt hy ghebaert is.

Laet ons samen door-loopen alle de oude Kerckelijcke Schriften / ende Historien / om te sien / offer niemandt soodaenigh zo gheweest booz Bonifacius: Door hem heeft gheseten Gregorius Magnus: wat seght ghy van desen? heeft hy soo wel desen tijtel niet gheboert / als syuen naesact Bonifacius?

Predikant.

Neen hy, want hy heeft Ioannes si nen Mede-Bisschop tot Constantinopelen, die hem den tijtel wilde aenmatighen, machtig teghenstaen, en daer over brieven aen den Keyser Maurinus gheschreyen, in de welke hy uyt druckelijck seght, dat wie sic selven eenen *Algemeenen Bisschop* noemt, ofte oock alsoo begheert ghenoecht te worden, een voor-bode des *Anti-Christis* is.

Antwoorde.

Dies niet teghenstaende / soo heeft den boozsenden Gregorius gethoont metter daet / dat hy Algemeen Bisschop was / ende van de Kercke / soo in t'Oosten / als in't Westen booz soodanigh erkent wiert. Want

Ten eersten, men sal schier soo lanck als hy Paus is gheweest / dat is / 14 Jaeren / niet een jaer binden / op welck desen Gregorius niet gethoont heeft sijn ghebedt ober de gheheele Kercke van t'Oosten / en Westen / ende ober haer Bisschoppen.

De gheheele werelt heeft tot hem gheappelleert: Keyser / en Coninghen / Princen / ende Princesen / Patriarchen / Bisschoppen / Aris-Bisschoppen / Abten / epudelijck alle soorten van menschen / ende uyt alle ghewesten. Hy heeft de Concilien ondersocht / gheapprobert / ofte verwoorpen. Hy heeft aen verschenden Kercken besondere privilegien ghegheben. Hy heeft / door het senden vanden Bisschoppelijcken mantel / de Aris-Bisschoppen van Grieken-landt, namentlijck die van Constatulen ende Nicopolis, bevesticht soo men kan sien in sijn 55. en 7. bies van't 4. Boeck.

Hy

Hy heeft in't sesde jaer sijn **Pausdoms** brieven gheschreven aen alle de Bisschoppen van Helladia *lib. 4. Ep. 56.* van ghelijcken aen alle de Bisschoppen van Epirus. Oock Joannes selve / vanden welcke hier questie is / Patriarch van Constantinopelen, heeft sich aen hem onderworpen *Lib. 2. Epist. 52. ende 64. ad Narsetem.* Het ghene hy ghebiedt t'onderhouden in't Oosten / ghebiedt hy oock aen alle de Kercken van Vranckrijk *Lib. 4. Ep. 5.* In't jaer 590. isser eene ambassade tot hem ghesonden upt Numidien, de welke haere klachten quam doen datter hy haer eenen ketterschen Bisschop was / die de Catholijcken dede herdoopen: hier op heeft Gregorius ghesonden eenen sekeren Hilarius, die aldaer upt sijnen naeme een Synode soude vergaederen / ende den selven Bisschop soude afstellen: op't selve jaer heeft hy de saken ghehoort / ende ondersocht vande Bisschoppen van Thebes, Epidaurus, Salona, en Calaris. Op dat selve jaer hebben tot hem haren roebucht ghenomen de Bisschoppen van Yerlandt, de welke hy wederom ghebracht heeft tot de ghemeynschap der Kercke *Lib. 2. Ep. 36.* In't jaer 593. heeft hy den Bisschop van Tarenten twee maanden verboden **Wisse** te lesen *Lib. 2. Ep. 22.* op't selve jaer heeft hy te niere ghedaen het alghemeen Concilie van Numidien, om datter eentghe dinghen vast ghestelt waeren teghen de Kerckelijcke Reghelen. *Lib. 3. Ep. 7.* op't selve jaer / dooz het versoek vande Continghen van Vranckrijk heeft hy het Clooster van S. Medard tot Soisson, het hoost ghestelt van alle de Cloosters in Vranckrijk *Lib. 2. Ep. 38.* In't jaer 594. heeft hy de Bisschoppen van Dalmaticen gheercommuntceert / om dat sy eenen Bisschop hadden ghestelt die hy verworpen hadde *Lib. 2. Ep. 54.* In't jaer 597. heeft Cyriacus Bisschop van Constantinopelen tot hem een ambassade ghesonden / met sijn brieven / ende de brieven vanden Keyser Mauritius hem biddende / dat hy haer wilde ontfanghen inde ghemeynschap der Kercke / hy heeft d' Ambassadeurs vriendelijck ontfanghen / en haer laten teghenwoordigh zyn in sijn **Wisse** *Lib. 6. Ep. 31.* In't jaer 601. heeft Elychius Bisschop van Jerusa-

10   Het gheopent Christendom
Jerusalem de belijdenisse sijn gheloofs ghesonden nae
Roomen, de welcke van Gregorius is gheapprobeert
gheweest als oprecht *Lib. 9. Ep. 40 &c.* Sijn dit niet
openbaere trecken dat Gregorius metter daet eenen
Alghemeenen Bisschop was: ende dat hy booz soodanigh
in't Oosten / ende Westen erkent wiert?

Predikant.

Hoe seght dan dese selve *Gregorius lib. 4. Ep. 34. 38. 39.* Dat
wie sich selven eenen alghemeynen Bisschop noemt, ofte oock alsoo
begheert ghenoemt te worden een voorbode des Anti-Christis is;
ende sprekende van Joannes den Patriarch, seght, dat hy had-
de aenghenomen en sich toeghepast die pestilentielle, ende hooveer-
dighe tijtel van alghemeenen Bisschop vande gantsche werelt, se-
ghen den vrede vande Kercke, tot verachtinghe van allen, spring-
hende buysen de paelen van modestie, en zedigheydt. Op een
andere plaetse, seyt hy, dat hy uyt dese opgeblasentheydt
vanden voorseyden *Ioannes* niet anders en konde besluyten,
als dat den tijdt vanden *Anti-Christ* nu voor de deure was,
om dat hy, te weten, den Bisschop *Ioannes*, met desen op-
geblaesen tijtel recht naebootste den Prince der boose
Enghelen, die de andere Enghelen verachtende alleen wil-
de uyt-munten.

Antwoorde.

Hier brenghet ghy uw' eyghen bonnisse mede / en
samen de redenen / waerom dat Gregorius dese op-
geblasentheydt in den Patriarch Joannes berispt
heeft: want Gregorius seght voor eerst, dat hy daer-
mede alle de andere Bisschoppen verachte: Ten
tweeden, hy verghelijckt hem by Lucifer, die de andere
Enghelen verachtende, alleen wilde uyt-munten. Hier uyt
besluit ick / dat Joannes soo begheerde te wesen een
Alghemeyn Bisschop, dat alle de reste ten opsichte van
hem ghene Bisschoppen en waren; dat treck ick oock
uyt dese woorden Gregorius *Lib. 4. Ep. 36.* daer hy seydt:
Indien der een Alghemeyn Bisschop zy (te weten / soo als
Joannes sich toeschryben wilt) alle de reste en sijn gheene
Bisscop.

teghen het gheopende Turckdom. 11

Biffchoppen. Dat en was noyt ghehoort in de Kercke; want al-hoe-wel de Pausen van Roomen, ende den tijtel / ende de daet van Alghemeynen Biffchop, ofte 'tHooft vande Kercke, hadden ghevoert oock langhen tijdt hooz Gregorius; soo ist nochtans dat sy noyt de reste van de Biffchoppen verachtreden / de selve lieten in haer gheheel / ende weerdighepdt / inde welcke sy van Christo ghestelt sijn: daerom seght oock Gregorius dat Joannes streedt teghen Godt, om dat hy dooz sijne aenghenomen Alghemeyntheyt, de weerdighepdt / ende jurisdictie der Biffchoppen wilde af-schaffen: hy seght oock dat hy streedt teghen de vrede vande Kercke, niet alleen om dat hy sich eenen tijtel toepaste / die alleen epghen was aen de Pausen van Roomen, maer oock om dat hy eene saecke wilde inboeren / die noyt ghesien en was inde Kercke / te weten het af-schaffen vande weerdighepdt der Biffchoppen.

Hi hoozders / dat Gregorius desen tijtel niet en bestrafte in't ghemeyn / maer alleenlyck in de Biffchoppen van Constantinopelen, blijckt nyt de brieven van synen hoozsaet Pelagius II. daer hy seght dat het noyt roeghelaeten is gheweest aen de Biffchoppen van Constantinopelen desen tijtel te boeren.

Predikant.

Den tijtel van *Alghemeyn Biffchop*, en *opper-hoofte vande Kercke*, was tot noch toe onghehoort inde Kercke.

Antwoorde.

Hoe durft ghy dat segghen / daer ghy moest wisten dat ghy dooz de ghetuyghentissen der ghener die hooz Bonifacius hebben gheleest / van contrarie kost overtuyghet worden?

Ten eersten, in't jaer 514. dat is / sebentich jaeren hooz Bonifacius, hebben de Abten / ende Munniken van Syrien desen tijtel ghegheben aen Hormisdas den Paus / in't opschrift van eenen brief / 'twelck aldus luydt: Aen den alder-heylichsten, ende alder-saligh-

te

sten Patriarch van de gheheele gantsche wereltd Hormisdas.

Ten tweeden, in't jaer 499. dat is / hondert jaeren
 vooz Bonifacius, is met desen tytcl van alle de Bis-
 schoppen van't Oosten vereert gheweest den Paus
 Symmachus. Haere woorden zijn dese: Ghy wordt alle
 daghen van uwen H. Leeraer Petrus onderwesen, hoe ghy de
 schapen Christi, die u toe-betrouwt zijn, soo verre als de we-
 reltd bewoont wordt, moet weyden. **Wat is dit te seg-
 ghen / Patriarch vande gheheele gantsche wereltd? ofte / Her-
 der vande schapen Christi, soo verre als de wereltd bewoont
 wordt? wat onderscheydt isser tusschen dit / ende Al-
 ghemeynen Bisschop?**

Ten derden, in't jaer 467. dat is / hondert ende der-
 tigh jaeren vooz Bonifacius, heeft Acacius aen den
 Paus Simplicius gheschreven / dat hy sorghe, ende last
 hadde van alle Kercken.

Ten vierden, in't jaer 440. dat is / hondert vijftigh
 jaeren vooz Bonifacius, was desen tytcl soo ghemeyn
 aen den H. Leo I. dat hy den selven opentlyck stelde /
 sonder weder spreken van jemandt / boven op sijne
 brieven die hy schreef aen Keysers ende Keyserin-
 nen. Siet hier oer synen bries aen den Keyser Mar-
 cianus, ende aen den Keyser Leo, ende aen de Keyse-
 rinne Eudoxia &c.

Ten vijfden, in't jaer 367. dat is / twee hondert vijf-
 tigh jaeren vooz Bonifacius, hebben d'z Concilten van
 Afriken den Paus Damasus ghenoeemt Vader der Vaderen,
 ende Bisschop van alle Bisschoppen.

Ten selden, in't jaer 352. dat is / twee hondert ende
 vier en-sestigh jaeren vooz Bonifacius, hebben de Bis-
 schoppen van Egypten aen den Paus Liberius ghe-
 schreven / dat aen hem van Christo Jesu, de sorghe was toe-
 betrouwt van de alghemeyne Kercke.

Ten sevensten, in't jaer 366. dat is / twee hondert
 ende vier-en-tachtentigh jaeren vooz Bonifacius, heb-
 ben de Bisschoppen van Egypten den Paus Marcus
 ghenoeemt / den Bisschop van den Roomschen ende Aposto-
 lischen Stoel, ende van d' alghemeyne Kercke.

Ten lesten, in't jaer 200. dat is / meer als vier hon-
 dert jaeren vooz de tijden van Bonifacius, heeft Tertul-
 lianus

teghen het gheopende Turckdom. 13

lianus *lib. de pudicit.* den Paus Zephyrinus ghenoemt/ den oppersten Bisschop, ende Bisschop der Bisschoppen. **Sijne woorden zijn dese:** Ick hoore datter uyt ghegaen is een ghebodt, ende dat peremptoir; te weten, den oversten Priester, ende Bisschop der Bisschoppen seght: Ick vergheve aen de overspeel ders ende hoereers ders wanneer sy penitentie ghe daen hebben. O Ghebodt, aen 't welck gheen goedt feyt en kan toe. gheschreven worden!

En sieder bekent dat Tertullianus ketter was ghe worden/ als hy dit schreef; soo veel te meer verwonderens weerdigh is het/ dat hy/ als ketter wesende/ spot met 't ghebodt van den Paus/ ende nochtans niet en spot met den Tijtel van Bisschop der Bisschoppen. En seker teecken dat het van dien tijdt af/ een tijtel gheweest is soo eyghen aen de Pausen/ ende soo ghemeen onder de Christenen/ dat Tertullianus selfs oock ketter wesende/ desen tijtel aen den Paus niet en heeft willen ontrecken.

Du laet ick staen/ dat den H. Irenæus seght *lib. 3. cap. 3.* dat alle de Kercken, dat is alle Gheloovighen die over al zijn, moeten komen tot de Roomsche Kercke. Ick laete staen/ dat den H. Callistus I. *Ep. ad Benedict.* ende Victor Uticensis *lib. 2. de persec. Vandal.* ende Prosper Aquitanicus *lib. de ingrat.* is: ende het eerste Concilie van Nicéen *Can. 39.* ende het tweede Concilie van Nicéen *in Epist. Adriani ad Taras.* den Roomschen Stoel noemen/ Het Hooft van de heele wereldt, ofte van alle de Kercken.

Ick ver swijghe/ dat den H. Augustinus seydt *lib. 1. contra Epist. Parm. cap. 2.* dat de gheheele Christelijcke wereldt onderworpen is aen den ghenen die sit inden Stoel vande Roomsche Kercke.

Wat seght ghy nu? alle dese Pausen die vier/ vyf/ twee/ een hondert saeren vooz Bonifacius, desen tijtel van alghemeynen Bisschop, ofte 't Hooft vande Kercke hebben gheboert/ zijn Anti-Christen gheweest/ ofte niet? soo niet? soo is het van valsch dat Bonifacius daerom den Anti-Christ zo ghewerst/ om dat hy desen tijtel gheboert heeft.

En tweeden/ 'tis valsch/ dat dien tijtel vooz de tijden van Bonifacius noot gh. hoozt en was in de Kercke/ soo ghy seght.

Seght

Seght ghy/ dat die Pausen/ ter oorsake van de sere
 tijtel oock Anti Christen gheweest zijn? soo is dan den
 Anti-Christ te voorschijn ghekomen vooz Bonifacius;
 verbolghens 't is valsch dat hy eerst te voorschijn
 quam ten tijde van Bonifacius. Derhalven/ soo hebt
 ghy-leden eenen Anti-Christ ghestelt in't gheral van
 uwe Martelaren; want ick binde daer den Paus
 Liberius, den welcken vande Bisschoppen van Egypten
 is ghenoeit gheweest Alghemeynen Bisschop: Indien
 hy dan ter oorsake van desen tijtel den Anti Christ ge-
 weest zy (soo als ghy wilt hebben van Bonifacius)
 seght in/ hoe kan een Anti Christ een Martelare
 wesen?

Predikant.

Om te thoonen hoe af keerigh *Gregorius* van desen tijtel
 was, soo heeft hy hem alder-eerst *Servus servorum*, een knecht
 der knachten laeten noemen.

Antwoorde.

Ick hebbe boven bethoont/dat desen *Gregorius* sich
 ghedraghen heeft/ ende oock erkent is gheweest als
 Alghemeynen Bisschop der gantsche Kercke: Maer ge-
 lijck *Paulus* 1. *Cor.* 15. upt louter ootmoedigheyt seght/
 dat hy niet weerdigh en is een Apostel ghenoeit te worden,
 daer hy nochtans 2. *Cor.* 11. 5. sich verghelijckt by de
 meeste Apostelen; alsoo heeft desen *Gregorius*, upt
 ootmoedigheyt/willen boeren den naem van Knecht
 der knechten, niet teghenstaende dat hy op een ander
 sich upt-gaf/ ende erkent wterdt vooz het Hooft vande
 Kercke, ende Bisschop der Bisschoppen.

Ma/ dese ootmoedigheyt heeft hy met groote re-
 den in soo eene ghelegghentheidt ghebruyckt/ name-
 lijk om *Joannes* den Bisschop van *Constantinopelen* te
 beschamen/ die den tijtel van Alghemeynen Bisschop sich
 wilde toe-passen/ niet alleen met vernietinghe van
 alle de andere Bissdommen; maer oock teghen het
 oudt ende wettigh recht vande Bisschoppen van
 Roomen.

Om

teghen het gheopende Türckdom. 15

Om dan dese soo groutwelycke hooverdije van den Constantinopolitaenschen Bisschop Joannes te sturten/ de weleke/ soo Gregorius seght *lib. 4. Epist. 78.* streekt teghen Godt, teghen den vrede vande Kercke, was tot verachtinghe van allen, springhende buyten de palen van modestie, ende zedigheydt: soo heeft Gregorius niet alleen den tijtel van Alghemeynen Bisschop, die sijne boozsaten gheboert hadden / gheweyghert / maer oock upt ootmoedigheyt / ende om Joannes noch meer te beschamen / wilsen ghenoeemt worden / een dienaar der dienaren; andersins hy heeft naderhandt *lib. 11. Ep. 54.* den Stoel van Roomen noch ghenoeemt / het Hooft van alle Kercken.

Predikant.

Eenighen tijdt nae de doot van Gregorius heeft sich Bonifacius III. als een Adoniah, door't toe-doen vanden Keysermoorder Phocas laeten uyt-roepen voor alghemeynen Bisschop, ende Hooft der Kercke.

Antwoorde.

Ich hebbe boven betwesen / dat Bonifacius den eersten niet gheweest is / die desen tijtel gheboert heeft: maer heeft alleen het recht / ende weerdigheyt der Roomsche Bisschoppen sijne Boozsaten booz-ghestaen / ende ghemainteneert teghen Joannes den Bisschop van Constantinopelen.

Predikant.

Dus spreecke Platina van Bonifacius: Hy bequam van den Keyser Phocas met groot gheweldt, dat den Stoel van den H. Apostel Petrus, die het hooft is van alle Kercken, van alle soodanigh ghekent, ende alsoo ghenoeemt wierdt: welke eere de Kercke van Constantinopelen haer seluen pooghs toe te eyghenen.

Antwoorde.

Ten eersten, hier siet ghy / dat Platina spreekt ghelijck
ich /

ick/te weten / dat Bonifacius niet nieuw en heeft inghebracht / maer het Recht van de Roomsche Bisschoppen teghen Joannes ghemainteneert heeft / door het toe doen van Phocas den Keyser.

Ten tweeden, dat de Kercke van Constantinopelen haer die eere pooghe toe te passen / de welke alleen toequam aen de Kercke van Roomen, oft aen den Stoel Petri, als wesende het Hooft van alle Kercken.

Ten derden, staet hier te bemercken/dat Platina niet en seght / dat Bonifacius dit soude ghedaen hebben met groot ghewelt, soo ghy hem valschelijck toeschryft/maer magna contentione, dat is/ met groote neerstigheyt, oft met grooten drift, men kan wel een sake drijven met grooten drift/ende nochtang sonder ghewelt.

Predikant.

'T zedert dien tijdt is de macht, hoogh-moet, en dominatie der Roomsche Bisschoppen hoe langher, hoe grooter gheworden, en de wereltd (om *Chrysofomi* woordt te ghebruycken, als in de Kercke ghekomen zijnde, zijn over al meer en meer dwalinghen, en *Superstitien* inghekropen.

Antwoorde.

'Ten zijn maer woorden die ghy hier gebzuyekt/ want dat de Pausen eenen hoogh-moet hebben / dat hare macht hoe langher/ hoe grooter gheworden is/ datter dwalinghen en *superstitien* inghekropen zijn; dat is puer een ydel ghesnater/ sonder eenighe pzeu-be/oft reden.

Wat aengaet de Macht, oft dominatie der Pausen/ die was al de selbe / ende eben groot menighe jaren eer Bonifacius was in de wereltd.

De Pausen die vooz hem hadden gheweest / hadden de opkomende ketterijen verdoemt : alsoo heeft Innocentius II. in't jaer 412. te Roomen verdoemt de dwalinghen van Pelagius, ghelijck Prosper ghetuyghe *Carm. de ingr. at.* Den Paus Celestinus in't jaer 430. de ketterije van Nestorius, op de inforzarten vanden
H.Cy.

H. Cyrillus, de welcke in sijne brieven tot den selven Paus gheschreven/ seght dat hy de ghemeenschap van desen ketter niet en heeft durven verlaten / tot alderthijt dat den Paus van Roomen daer ober sijn bonnisse hadde ghestreken/ende bidt hem/dat hy sijn de Bisschoppen vanden Oosten wil te kennen gheben/oft sy niet Nestorius mochten ghemeenschap houden/oft niet? Waerop Celestinus het bonnis ghegheben heeft teghen Nestorius. Alsoo heeft den Paus Leo in't jaer 449. verdoemt de ketterij van Eutyches, op' verfoeck van Flavianus Bisschop van Constantinopelen, biddende dat hem gheliefde te bevestighen de Synode der selver stadt / en dat alsoo dese ketterij soude te niere ghedaen worden / ende de opzetteren ghestelt. Van dierghelijcke gevallen sijn volmer alleen de Concilien, maer doock de kerckelycke Historienschryvers.

Ten tweeden, de ketterij / wannert sy hare dwaltinghen wilden her-roepen / namen hare toevlucht toe de Pausen van Roomen,, langh vooz de tijden van Bonifacius. Alsoo heeft den ketter Natalius in't jaer 207. sich ghesmeten vooz de voeten vanden Paus Zephyrinus, ende sijn schuldt bekenende/sich veerough ghesthoont tot de straffen / die den Paus hem soude oplegghen. Soo hebben mede ghedaen in't jaer 350. Valacius, ende Valens, discipelen van den ketter Arius, ten opsichte vanden Paus Julius. Soo heeft oock ghedaen in't jaer 478 Timotheus Solofaciolus, ten opsichte vanden Paus Simplicius, &c.

Ten derden, haer stont toe te vergaderen de algheimeyne Concilien, ende in de selve te presideren. Soo gherupghet van't jaer 325 Socrates lib. 2. cap. 13 segghende: Dat het verboden was eenighe Statuten te stellen van besondere Kercken, sonder het vonnis vanden Bisschop van Roome. Alsoo heeft 'tselbe jaer in het algheimeyn Concilie van Niceen, upt den name vanden Paus Silvester ghepresideert Osius Bisschop van Corduba, met Victor, ende Vincentius twee Pzesters vande Roomsche Kercke, ghelijck als Hincmarus gherupghet / Opusc. 53 cap 20. die andersins gheen groot vriendt is gheweest van

den Roomschen Stoel. In't jaer 342. zinder groote
 trouwels ghetweest binnen Constantinopelen, als wan-
 neer den Bisschop Paulus, door het roedoen der Aria-
 nen, ghejaeght wesende upt synen Stoel / heeft sijn
 toeflucht ghenomen tot den Paus Julius, en is tot
 Roomen ghekomen / met Asclepas Bisschop van Gaza,
 Marcellus Bisschop van Ancyren ende Lucius Bisschop
 van Andrianopelen, de welke oock vele injurien had-
 den gheleden van de Arianen, waer ober sy oock hare
 klachten hebben ghedaen aen den Paus: op dat ghy
 mi mooght sien wat macht den Paus doe ter tijdt
 hadde / hoorst Socrates spreken *Lib. 2. cap. 11.* ende Sozome-
 nus *Lib. 3. cap. 7.* Aenghemerckt, segghen sy / dat aen den Paus
 van Roomen toequam de sorghe van allen, ter oorfake vande
 weerdigheydt sijn Stoels, ende om dat de *Roomsche Kercke* pri-
 vilegie hadde boven alle de andere, soo heeft *Julius* brieven
 nae den Oosten ghesonden, op dat de uytgejaeghte Bisschop-
 pen wederom elck in sijne plaetse moghten herstelt worden;
 ende heeft die wel dapper bestraff, de welke haer uytghe-
 jaght hadden: om dat sy haer vermetelijck hadden ghevon-
 nist, de Kercken ghestoort, ende de decreten van't Concilie
 van *Niceen*, niet en wilden onderhouden. Ende heeft haer ghe-
 dreycht, segghende, dat hy haer niet en soude onghestrafft la-
 ten, by soo verre sy niet op en hielden van nieuwe saken te
 voorderen. Wat dunckt u van dese macht: dit is by
 twee hondert jaren gheweest hoor de tijden van Bo-
 nifacius. Hoorst noch voorders: In't jaer 198. dat is
 meer als vier hondert jaren hoor Bonifacius, isser que-
 stie gheweest waanneer men den Paeschdag moest
 vieren: Hierop zijn de Bisschoppen van alle ghewe-
 sten by een gheroepen door de Authoziteyt vanden
 Paus Victor, ghelijck Polycrates Bisschop van Ephe-
 sien ghetuyghe in sijn brieven aen Victor gheschreven/
 welke te lesen zijn by Eusebius *Lib. 5. Hist. cap. 23.* Hier is
 besloten gheweest / dat men den Paeschdag niet an-
 ders soude vieren als op eenen Sondag. Doch soo
 sonnighe Bisschoppen van Asien, haer hier teghen
 stelden / soo heeft den Paus Victor de selve dapper
 door brieven bestraff / ende samen allegaer ghe-
 communitceert.

Siet

teghen het gheopende Turckdom. 19

Siet ghy hier uyt noch niet wat macht den Paus van Roomen doe ter tijt hadde/ober de gheheele wereldt: in dien ghy het noch niet en siet / laet ons u dan van alle kanten obertrugghen/ende ober-rompelen met ontwederlegghelijcke ghetrugghentissen.

In't jaer 258. hebben de Bisschoppen van Franck-rijck, ende oock den H. Cyprianus uyt Afrikaen gheschreben aen den Paus Stephanus, dat hy wilde af-setren den Bisschop van Arles Marciaaus, om dat hy het hiel met den ketter Novatianus.

In't jaer 404. heeft Joannes Chrysoftomus, ende Theophilus Bisschop van Alexandrien sijn Partij gheappelleert tot den Paus Innocentius, dien/om herstelt te worden in sijn Bisschdom/desen/om ghemainteneere te worden: de brieven van Joannes Chrysoftomus met vier Bisschoppen / ende twee Diakens ghesonden naer Roomen. Inphen aldus: Wilt doch door uwe autoritejt uyt-wissen, dat al wat in ons af-wesen gheschiedt is, van gheender weerden en zys maer dat het boose feyten zijn, ghelijck sy metter daet zijn. Ende de ghene die sulcks bestaen hebben, onderwerpt die aende excommunicatie, ende ghebiedt, dat wy, die noch overtuyght, noch achterhaelt, noch overwonnen zijn van in eenigh boos feyt plichtigh te zijn; in onse Kercken ghestelt worden, op dat wy moghen ghenieten liefde, ende ghewoonlijcke vrede met onse broeders. By dese brieven zijn oock gheboeght gheweest de brieven van veertigh Bisschoppen / die met Chrysoftomus aenspanden; daer-en-boven oock die bande Clergie van Constantinopelen, bevestighende het ghene dat Joannes schreef.

Hier kont ghy sien waer booz de Ouerckische Bisschoppen den Paus van Roomen in die tijden aensagghen / ghemercht dat sy bekenden / dat hy ober haer kost ghebieden.

In't jaer 449 hebben van ghelijcken tot den Paus Leo gheappelleert in materie van verschillen des gheloofs/Eutyches op den eenen kant/ende op den anderen kant den H. Flavianus Bisschop van Constantinopelen; wanneer Flavianus sulck cone kracht heeft toe-geschreben aen de resolutie des Paus/dat hy meyn-

de niet van noodt te wesen eenigh alghemeyn Conci-
lie om de ketterijen te niere te doen / als maer den
Paus het bonnisse hadde ghestreken / soo men kan
sien by den H. Leo *Ep. 8.* ende *Ep. 7.*

In't jaer 520. heeft Epiphanius Bisschop van Con-
stantinopelen een ambassade naer Roomen ghesonden
tot den Paus Hormisdas, niet alleen met sijne beson-
dere brieven / maer oock met brieven van eene ghe-
heele Synode, die by tot dien eynde te Constantinopelen
hadde vergadert. Op den selven tijdt heeft oock den
Keyser Justinianus sijne ambassade ghesonden met
brieven: allegader tot desen eynde gheschreven / dat
den Paus twee questien soude solveren / ond. r. ande-
re dese / dat eenen persoon vande alderheylighste
Opbultigheyt / Christus, ghebozen was / ende ghele-
den hadde.

In't jaer 533. hebben sy van ghelijcken ghedoent
tot den Paus Joannes II. hem biddende dooz Cyrus,
ende Eulogius Monicken / dat hy het bonnis van sij-
nen voorsz. Hormisdas ghestreken teghen de Eutychia-
nen, wilde bebestighen; wanneer Justinianus den Keys-
ser / den Paus ghenoeemt heeft / het Hooft van alle de
heylighe Kercken.

Dit altemael is gheschiedt eer Bonifacius opt inde
wereldt was: wat dunct u van dese macht / ende
ghebiedt / 't welck de Pausen over de gheheele kerc-
ke / oock vier hondert ende meer jaeren hadden / vooz
de tijden van Bonifacius. Laet ons noch al voozder
gaen.

In't jaer 514. heeft de Synode der Bisschoppen van
Epirus den Paus Hormisdas erkent als Vader der Vade-
ren, ende Prince der Bisschoppen.

In't jaer 216. is hy ghenoeemt ghelueft den opper-
sten Priester.

In't jaer 517. den Patriarch vande gheheele werelt, en-
de het Hooft van allen.

In't jaer 324. heeft Constantinus den Grooten / Keys-
ser van Roomen, upt eerbiedigheyt het peerdt daer
den Paus Sylvester op-sat / met den toom aen ghe-
lept / ghelijck by selve bekennt in *Edicto donationis suae.*

In't

teghen het gheopende Turckdom. 21

In't jaer 525. den Paus Joannes gherepft naer Constantinopelen, alwaer hy van den Kefser Justinus den ouden soo is ontfanghen gheweest / dat hy hem in eenen thoon heeft ghestelt neffens den synen / maer op den rechten kant / ghelyck Marcellinus ghetuyght. Anastasius booghter hy / dat hem de gheheele stadt is te ghemoete ghekomen twaelf mylen verre met brandende lichten ende crupcen / ende dat den Kefser sich buygghende tot de aerde/hem heeft aenbeden / boben maten blijde wesende dat hy in sijn Rijck mocht sien den successer van den H. Petrus; want noyt en hadde in den Oosten eenighen Paus ghestien gheweest / behalven den H. Clemens, den tweeden naer Petrus, als hy in ballinghschap wierdt ghesonden nae Chersonesus.

In't jaer 536. heeft den selven Kefser sich verootmoedight voor den Apostolijcken Stoel, (ghelyck Anastasius spreeket) ende heeft den alder-salighsten Paus Agapetus aenbeden.

In't jaer 294. hebben Præpedigna de hupsvrouwte van Claudius een treffelijcke Princesse / ende Maximus een treffelijck Roomsch Edelman de voeten ghekust van den Paus Caius.

In't jaer 367. heeft Prætextatus een van de edelste van Roomen, die vooz-Bozghmeester was gheweest in het Oosten / ende andere vande treffelijckste ampten / soo in d'oorlogh / als in de Politie, hadde bedient / Heydensch wesende / gheseydt: Maeckt my maer Bisschop van Roomen, ende ick sal datelijck Christen worden. Soo ghetuyght den H Hieronymus *Epist. 61.* hier mede te kennen ghebende / dat hy meer achtende de macht ende authoztept van den Bisschop van Roomen, dan de maecht die hy ghehadt hadde in alle sijne upmuntende ampten. Hoozt noch al meer / van de macht / ende authoztept der Pausen.

In't jaer 246. heeft den Paus Fabianus in den ban gheslaghen Philippus den Kefser.

In't jaer 407. heeft het selve ghedaen den Paus Innocentius, ten opsichte van den Kefser Arcadius, ende sijn hupsvrouwte Eudoxia:

Soo heeft oock ghedaen in't jaer 502. den Paus Symmachus, ten opsichte van den Keyser Anastasius &c.

Dit zy ghenoech leest maer de Kerckelijcke Historien/ soo oude als nieuwe, ende ghy sulc dussent soodanighe preben vinden vande macht ende authoriteyt der Pausen/ menighe sacken booz de tijden vande Bonifacius: wat komt ghy van raesen / dat t' sedert dien tijt de macht / ende dominarie der Roomsche Bisschoppen / hoe langhet hoe grooter gheworden is/ aenghesien dat wy kunnen bewysen/ dat sy eben groot was booz de tijden van den boozsejden Bonifacius, als daer naer?

Predikant, Pag.14.

Genebrardus, ende Bartholomeus de Spina, bethoonen wel uyt het ghetal 666. dat Mahomed den waeren Anti-Christ is, doch dit en zijn niet anders als fabulen.

Antwoorde.

Ghy moest eerst haere redenen wederlegghen/ eer ghy soo plotselijck seyd/ dat het fabulen zijn: Immerg/ daer is hondert-mael meer waerschijnelijckheyt dat Mahomet den Anti-Christ soude gheweest zijn/ als de Pausen van Roomen, om dat sy den naem voeren van alghemeynen Bisschop, oft 'r Hooft vande Kercke; welke reden op uter eeue enckele Schrifsture ghegront is.

Predikant.

Ende even wel wordt dit oock by-gebracht van Alexander-Ros, welcken seght, dat het ghetal van het beest 666. in den naem van Mahomet te vinden is.

Antwoorde.

Ick ben blijde dat ghy ulre eyghen Predikanten boozstelt/ die sonder passie/ teghen ulre ghepassioneerde

neerde

teghen het gheopende Turckdom. 23

neerde mede-Predikanten/ ende teghen u/soodanighe redenen hoorszellen/ uyt de welke men moet besluyten/ dat den Paus den Anti-Christ niet en is: de redenen van desen Predikant Alexander de Ros, hebben in seer wel beballen/ als komende ober-een niet de waerhepdt/ ende zijn dese volghende ghetrocken uyt 't boeck 'Swereldts Godts diensten Pag. 224. ende 225.

Den *Anti-Christ*, seght den hoorszelden Ros (indien wy de oude leeraers der Kercke willen ghelooven) sal een Jode zijn uyt de stamme Dan. 2. Den *Anti-Christ* sal komen op't eynde vande wereldt, ende, ghelijck de Kercke van oudts gheloofde, immediatelijck voor de tweede komste *Christi*. 3. De Oudt-vaders gheloofden, dat de twee ghetuyghen, die haer teghen den *Anti-Christ* sullen stellen, ende van hem sullen verslaghen worden, zijn *Enoch*, ende *Elias*; maer dese en zijn noch niet ghekomen. 4. De traditie vande primitive Kercke was, dat den *Anti-Christ* maer dry jaer-en-half en sal heerschen, het daer voor houdende, dat dese periode van tijdt, verstaen wordt door den tijdt, ende de tijden, ende eenen halven tijdt. 5. Den *Anti-Christ* sal sich gheheelijck teghen *Christum* stellen, hem verachten, ende hem selven in sijn plaerse stellen, ende verheffen boven al wat Godt ghenoeemt wordt. 6. Onse Scribenten als *Forbesus*, *Cartwright* &c. houden't daer voor, dat den *Anti-Christ* beschreven wordt *Apoc. 9.* onder den naem van die sterre, die van den hemel viel, hebbende den sleutel van den grondeloosen poel, ende onder den naem van *Abaddon*, ende *Apollyon*. 7. Den Apostel *2. Theff. 2.* seydt dat den *Anti-Christ* sal sitten in den tempel Godts, als Godt, ende dat hy hem selven verheffen sal boven al wat Godt ghenoeemt wordt. 8. Den *Anti-Christ* moet komen met teeckenen, ende wonderheden der leughenen, ende daer door sijn Rijck oprichten. 10. Den *Anti-Christ* moet uyt-gheroeyt worden door den adem van den mondt des Heeren.

Predikant, Pag. 15.

Dese redenen zijn soodanigh, datse niet alleen *Mahomet*, maer oock den Paus ontkennen den *Anti-Christ* te zijn.

B 4

Ant-

Antwoorde.

Dat is't dat tek segghe / ende dewijle desen utweeg mede-Predikant sijne redenen grondt-vesticht niet alleen op het gheboelen vande oude Leeraeren / ende de primitive Kercke / maer oock op de Schrifture / daerom lachen wy / met hem / alle andere Predikanten uyt / ende segghen dat sy niet passie voort-gaen / ende niet ghefondeert en zijn / wanneer sy den Paus stellen tot Anti-Christ: verbolghens 't is ontwaerachtigh 't gheue ghy te bozen gheschde hebt / te weten / dat een wepnigh eer Mahomet op-quam / den Anti-Christ sich hadde beghinnen t'openbarten in de Pausen van Roomen.

Predikant.

'Tis bekent hoe de *Papisten* ons ghedurigh zijn ghewoon af te voorderen, op wat jaer, maendt, dagh, ende ure de Roomsche Kercke haer maeghdom heeft verloren, ende heeft beghinnen een woon-plaerse des *Anti-Christis* te worden? Sy meynen hier in een wonder groote bescherminghe voor hare sake ghevonden te hebben.

Antwoorde.

'Tis oock inder daet eene soo groote bescherminghe / dat sy allegaer utwe krachten in stucken breeckt / ende utwe gheboelen stelt tot eenen spot aen de gheheele werelt: want ghy en kondt ons niet eenen Paus aenwijzen / die ghy houdt booz den eersten Anti-Christ, ofte wy konnen altijd berhoonen / dat alle sijne boozsaten zijn gheweest van de selve macht ende gheboelen met hem: ofte ghy moet dan alle de Bischoppen van Roomen, oock van de vier eerste hondert jaeren / houden booz Anti-Christen, oft gheene: want dewijle sy allegaer ghelijck zijn / daer en is gheen reden waerom den eenen meer den Anti-Christ soude zijn / als den anderen. Is het dan wonder dat wy

wy

Wij u af-epischen het jaer/ dagh / ende maendt op de
welcke eenen Paus zo gheweest / die af-wijckende
van sijne boozsaten / is gheballen tot het Anti-Chri-
stendom? Dit en is noch Gregorius gheweest / want
die/ soo ghy seght/ heeft desen tijtel niet willen aen-
beerden; noch Bonifacius III. sijnen naesaet / om dat
hy desen tijtel ghevoert heeft / want bter hondert ja-
ren ende meer booz hem/ hadden sijne boozsaten niet
alleen desen naem/maer oock de daet selve ghehadt/
soo nu bewesen is: 'ten zijn de naesaten van Bonifa-
cius niet gheweest / namelijk om dat sy / soo ghy
seght/ souden toeghenomen hebben in macht / ende
dominatie, want nu is mede berhoont/ dat sijne booz-
saten / ende Pausen van de alder-eerste Kercke / de
selve hebben ghehadt. Soo vraghen wij van noch
eens met recht / op wat jaer, maendt, dagh, ende ure de
Roomsche Kercke haeren maeghdom verloren heeft, ende be-
gost heeft te worden eene woon-plaetse des Anti Christs?

Predikant.

Wy vraghen wederom, op wat jaer, maendt, dagh, ende
ure Mahomet is op-gheresen? Dat dit niet precijsselijck kan
worden aenghewesen, hebben wy voor henen ghesien, ende
nochtans zijnder onder de Papisten die ghemeynt hebben Ma-
homet den Anti-Christ te wesen.

Antwoorde.

Niemandt van de Papisten en houdt Mahomet hoog
dien Anti-Christ, vanden welcken den H Paulus spreekt
2. Thessal. 2. want/ghelijck ulven Alexander Ros seer wel
probeert/ dien Anti-Christ moet een Jode wesen; ende
Mahomet was een Arabier: Hy moet wesen uyt de
stamme van Dan; ende Mahomet was af-komstigh
van Ismaël ende Agar: Hy moet komen op het eynde
der werelt; ende Mahomet is ghekomen/ ende ghe-
gaen al ober dypsent jaeren: Hy moet maer dyp jaer
en half regeren; ende Mahomet weten wij wel dat al
deel meer gheregeert heeft: Hy moet sich gheheelijck
stellen

stellen teghen Christum, hem berachten / ende sich stellen in sijne plaetse ; maer Mahomet spreekt eerlijck van Christo, hem noemende het Woordt Godts / den Gheest Godts / den Dienaer Godts / ende Saligmaker der ghener die op hem vertrouwen : Hy moet nyt-gheroept worden dooz den adem van den mondt vos Heeren ; maer Mahomet is dooz een natuerlijcke doodt ghestorven : Te bozen moeten komen Elias ende Enoch, ende van hem verflaghen worden ; maer dese twee en waeren ten tijde van Mahomet niet ghekomen / ende zijn noch te komen. Wy houden van Mahomet, met Alexander Ros Pag. 226, booz eenen die de Godthepdt Christi bestreden heeft / ghelijck oock Arius, Nero, Diocletianus, ende andere verholghers ; maer niet booz dien grooten / ende eenighen Anti-Christ, den welcken moet komen op het eynde der wereldt. Dienbofghens en is het niet van noode dat wy pzeijfelijck rhoonen op wat jaer / maendt / dagh / ende ure Mahomet begost heeft : 't is ghenoegh / dat wy kunnen bewijfen / ende ghy oock noot sakelijck moet bekennen / datter booz 't jaer 500. niet eenen mensch in de wereldt ghelwerst heeft / die gheleert / ende sijne ghesinthepdt voort-gheset heeft / ghelijck als Mahomet ; waer upt moet bestoten worden / dat Mahomet op-komende ('t magh wesen op't eynde van de vijfde / oft in't beghin sel van de sesde eentwe) een Religie heeft ingheboert de welke streedt teghen de waere. Heel anders is het ghelegghen met de Pausen van Roomen ; want ghy leden wilt hebben / datter eenen ander haer soude gheweest hebben / den welcken af-dwalende van sijne voorszaten / het Anti-Christendom eerst soude begost / ende ingheboert hebben : Hier teghen bewijfen wy / dat alle de Pausen ghelijck zijn gheweest in macht / ende keere / oock de ghene die gheleert hebben booz dien / die ghy stelt tot den eersten Anti-Christ ; soo seggh' ick noch eens / dat wy niet recht af-braghen / op wat jaer / maendt / dagh / ende ure de Roomische Kercke begost heeft te worden een woon-plaetse des Anti-Christis ?

Predikant. Pap. 16.

'Tis bekent hoe de *Papisten* den Paus ontkennen den *Anti-Christ* te wesen, om dat hy niet en loochent, dat *Christus* is in het vleesch ghekomen.

Antwoorde.

Dit is een seer bondigh/ ende onwederlegghelijck argument: want den *H. Apostel Joannes* seght duplelijck in *synen* tweeden brief v. 7. Dit is den *Anti Christ* die niet en belijdt dat *Iesus Christus* in't vleesch is ghekomen:

Predikant.

Mahomet heeft oock van de mensch-wordinghe *Christi* wel ghevoelt, niet wel als van *Godts Sone*, maer nochtans als van een groot Propheet, en nochtans en maken de *Papisten* gheen swarigheyt van hem den *Anti-Christ* te noemen.

Antwoorde.

Dooz soo veel als *Mahomet* wel ghevoelt heeft van de mensch-woordinghe *Christi*, en is hy gheenen bestrijder *Christi*, oft *Anti-Christ* gheweest: maer booz soo veel als hy gheloochent heeft / dat *Christus* den *Sone Godts* was/wordt hy met recht ghenoemt eenen *Anti-Christ*, dat is/een beechter *Christi*: brenghet nu eens eenen *Paus* booz den dagh/ die gheleert hebbe / dat *Christus* den *Sone Godts* niet en is/ende wy sullen hem mede houden booz eenen bestrijder *Christi*: maer waer sult ghy soodantigh een *Paus* gaen haelen/ of vinden?

HET

HET II. CAPITTEL.

Vande versierde over-een-komste der Pau-
sen met *Mahomet*, raeckende be-
driegherijen.

Predikant.

HEt lust ons met weynighe woorden te thoonen, datter
grootte ghemeynschap, ende over een-kominghe is
tusschen *Mahomet*, ende den Roomschen Paus; sy komen
over een in den tijdt ghelijck boven is aenghewesen, van den
Paus *Bonifacius*.

Antwoorde.

Okrachtighe ende bondighe slot-reden! *Bonifacius*
komt met *Mahomet* over een in den tijdt, te weten van hare
opkomste, ergo *Bonifacius* is den *Anti-Christ*. Wilt ghy
sien hoe lustigh dit sluyt? 'tis eben of ick seyde: Den
H. Petrus komt over-een in den tijt met Simon den Too-
veraer, ergo den H. Petrus is een *Tooveraer* gheweest.
Siet eens tot wat ongherijnde slot-reden u de pas-
sie / ofte om beter te segghen / uwe onwetentheit u
ghebzeben heeft.

Predikant.

S'hebben beyde in eene eeuwte willen aenghesien, en erkent
sijn voor alghemeyne Bisschoppen, en hoofden, een jehelijck
van sijne Kercke.

Antwoorde.

Ick hebbe u boven gheseyt / dat dese consequen-
tie niet en deught: *Bonifacius* heeft willen aenghesien
sijn booz Alghemeyn Bisschop / ende Hooft vande Kercke,
ergo *Bonifacius* is den *Anti-Christ* gheweest: reden is /
out

teghen het gheopende Turekdom. 29

om dat ghy upt Schryfture / jae selfs upt de oude
Leeraers der rechtsinnighe Kercke niet bewijfen en
kont / dat den Anti Christ desen naem voeren moet /
of dat hy hier door / als een tecken / sal bekend
worden.

Ten anderen / soo hebbe ick u boven overtuyghet
dat desen Tittel niet eerst beghost is op de tijden van
Mahomet.

Predikant. Pag.17.

S'hebben beyde, door de selve lichten eenen naem ghe-
maect by het onervaren volcxken: want sy hebben beyde
omme-ghegaen met gheveynde heyligheyt, loosheyt, macht,
en bedriegherijen.

Antwoorde.

Dat Mahomet soodanighen omme-ganch heeft ghe-
hadt / en is maer al te seker: want ghelijck ghy sel-
ve verhaelt / hy heeft versiert dat hy een Propheet/
ende ghesant Gods was: ende soo hy de vallende
siechte hadde / soo dickwils als hem de selve ober-
quam / maecte hy het volck wijs / dat hy doen
sprack met den Aerts-Enghel Gabriel, ende dat dit
ballen nerghe anders van en quam / dan dat hy
den glans / ende luster van't aensicht des Engels
niet verdraghen en kost.

Bredenbachius verhaelt oock / dat hy op eenen seke-
ren tijde het volck hadde by malkanderen doen ko-
men / als willende sijne sendinghe / ghelijck Moyses,
met eenighe mirakelen bebestighen: de wijle hy dan
besich was met het volck aen te spreken / is upt een
naegheleggen plaetse een duyve / die daer toe bedyde-
ghelijck gheleert / ende van hem ghewent ghemaect
was / komen vliegghen / welck als sy op sijn schoude-
ren sat / en upt sijn oore naer ghewoonte / eenighe
graentjens / daer in ghesteken / uptplickte / soo gheliet
hy hem als of het den H. Gheest was / die hem in de
ghedaente van een duyve / de woorden zijnder leer-
inghe

inghe inblies. Hy liet dock eenigge baden vol houtgh/
en melck / die hy selver op sekere plaetsen gepurelijck
hadde doen delven / uytgraven / als door een godde-
lijcke openbaringhe / ende hy thoondese aen't volck /
als een tecken van den aenstaenden over-bloet aller
dinghen / die het volck soud' verkriffighen door de
onder-houdinghe van sijne wet. Dese en hondert
dierghelijcke zijn de bedriegherijen gheweest van
Mahomet: maer dat ghy seght dat de Pausen van
Roomen, hem hier in souden ghelijck sijn / dat en kont
ghy niet goet maken.

Predikant.

De Roomsche Pausen, alsse in't eerste weynigh macht, en-
de ghesach hadden, soo hebbense daer nae haer door bedrie-
gherijen een machtigh rijk bekomen: want de *Italianen*
lichtelijck over reddet hebbende, datse de kettars niet ghe-
hoorsaem moesten wesen, hebben sy haer by de selve als een
Keyserlijck ghesagh verkreghen. De *Fransen* daer naer tot
haer hulp ghekreghen hebbende, hebbense eenighe Provin-
cien van *Italien* onder haer ghehoorsaemheydt ghebracht.
Machtigher gheworden zijnde gaven sy haer uyt, voor Chri-
sti *Vicariessen* op der aerde. Sy roemden haer te wesen opper-
ste Rechters der verschillen, en hoofden van de Kercke.

Antwoorde.

Wat sult ghy noch ten lesten al praeten / goede
man? hebben de Pausen van Roomen, eerst / op / of
nae de tijden van Mahomet, dese naemen ghehoort
van Vicarissen Christi, ende opperste Rechters der verschil-
len? Wat seght ghy? soo uden? soo en ist niet waer /
'tghene ghy seght / dat sy in't eerste weynigh ghesagh
hadden: Soo sae? soo overtuyghe ick u dan van
contrarte uyt de schriften der ouden / die lanck voer
de tijden van Mahomet hebben gheleest.

Wat aeygaet de neder-legghinghe der verschillen
door de Pausen van Roomen, hier van hebt ghy

Voor eerst het ghetuyghemisse banden H. Irenæus Lib.

3. *cap. 3.* vier hondert jaeren vooz de tyden van Mahomet : Tot de Roomsche, seyt hy/ om hare machtigher uyt-nementheydt moeten komen alle de Kercken, dat is, alle de ghelooovighen die over al sijn : ende want door de successie der Bisschoppen, in de selve Kercke, beschamen wy alle de ghene, die anders leeren dan het behoort.

Ten tweeden, den H. Anacletus *Ep. 1.* vijf hondert jaeren vooz Mahomet, seght dat de lastichste questien moesten over ghegheben worden aen den Apostolijcken stoel.

Ten 3. Het eerste Concilie van Niceen, *Can. 2.* In't jaer 325. seght dat alle de Bisschoppen, soo dickwils het van noode is, souden vrylijck appelleren tot den Apostolijcken stoel, ende haeren toevlucht derwaerts nemen als tot haere moeder, om dat de oude vonnissen der Apostelen, ende haerder naesaeten, alle de ghewichtighste Kerckelijcke saken, aen den selven hadden ghereserveert.

4. De Bisschoppen van Egypten in't jaer 350. *Ep. ad Felic. 11.* segghen / dat het van't vooz-seyde Concilie van Nicéen bestaende in 318. Bisschoppen seer wel besloten is, dat de Bisschoppen, ende Aerts-Bisschoppen tot den H. Stoel van Roomen souden appelleren: om dat aen hem vanden Heere, door een besonder privilegie, boven de andere, de macht ghegheven is van te binden, ende te ontbinden.

5. Den H. Basilius in't jaer 370. *Epist. data Sabino Diacono ad Pontif Roman.* daer hy den Paus aanspreekt met dese woorden : 'Tis aen uwe Godtvruchtigheydt vanden Heere ghegheven, dat ghy her valsch onderscheyt van't ghene waerachtigh, en wettigh is, en dat ghy het gheloove der Vadersen, sonder eenighe ontreckinghe verkondight.

6. Maximianus Constantinop. in't jaer 430. *Epist. ad Orientales.* Alle de eynden der aerde, de welcke den Heere oprechtelijck hebben ontfanghen, ende de gheheele werelt deur, als Catholijcken het waerachtigh gheloove belijden, sien op de macht der Roomsche Pausen, als op eene Sonne, ende ontfanghen van daer het licht des Catholijcken, ende Apostolijcken Gheloofs.

7. Socrates in't jaer 440. *Lib. 2. Cap. 5.* Den Kerckelijcken Reghel ghebidt, datmen niet en behoort aen de
Kerc-

Kercken eenighe decreten te stellen sonder het vonnis vanden Roomschen Paus.

8. Sozomenus *Lib 3. cap. 9.* 'Tis eenē wet toebehoorende tot de weerdigheyt des Priesterdoms, de welcke seght dat alle acten van geender weerde sijn, de welcke sonder de sententie des Roomschen Paus worden ghestelt.

9. Theodoretus in't jaer 450. *Epist. ad Renat. Presbyterum*: daer hy klaeght aen den Priester Renatus dat hy upt-ghestelt is upt sijn Bischdom / ende bidt hem / dat hy de sake soude aendienen aen den Roomschen Paus / de reden boeghet hy by: Want, seggt hy / dien H. Stoel, houdt het roer om te regeren alle de Kercken vande heele gantsche werelt.

10. Het Concilie van Chalcedon in't jaer 453. *Actio. ne 1.* nae dat het gheseyt hadde / dat Roomen het Hooft was van alle Kercken, soo boeght hy'er by / dat het no, t gheorloft is gheweest, noyt gheschiedt, datmen eenigh Concilie ghehouden heeft, sonder de autoriteyt vanden Apostolijcken Stoel.

11. Anastasius Hierosol, mit in't jaer 470. *Epist. ad Felicem Papam.* 'Tis door de oude Reghelen ghestelt, datter niets en soude ghehandelt, ofte aenveert worden, ten sy dat het eerst tot kennisse vanden Roomschen Stoel soude ghekommen sijn, op dat door de autoriteyt des selfs, het selve soude bevestigt worden, ofte te niere ghedaent.

Cor noch toe de Griexsche Schrijvers: de Natijnsche sijn al van't selve gheboelen gheweest.

1. Het Concilie van Roomen onder Sylvester in't jaer 320. *Cap. 20.* Niemandt en sal den eersten Stoel dat is / den Roomschen / vonnissen: want alle de stoelen vereytschen, dat de Rechtveerdigheyt vanden eersten Stoel ghematicht sal worden. Dit hebben onderreckent 284 Bisschoppen / 45. Priesters / 5. Diakens / ende twee Acolythi, ende Constantinus den Keyser / ende Helena sijn Moeder.

2. Den H. Ambrosius in't jaer 370. *Epist. 78. ad Theophil. Alexand.* Het ghene dat de Roomsche Kercke sal gheprobeert hebben, daer van sullen wy blijmoedigh de vruchten ontfanghen.

3. Stephanus Episcop. Mauric. in't jaer 380. *Epist. ad Damasum*

reghen het gheopende Turokdom.

33

Damasum: De decreten van alle de Vaders hebben aen den Roomschen Stoel ghereserveert, de vonnissen der Bisschoppen, ende alle Kerckelijcke saecken: dese moeten namelijk ondersocht worden van het Apostolijck Opper hooft der Bisschoppen, wiens oude sorghvuldigheydt toestaet, ende het quaedt te verdoemen, ende het ghene loffelijck is te prijzen.

4. **Den H. Hieronymus in't jaer 380.** *Epist. 57. ad Damasum*: Ick spreke, seyt hy / met den successieur vanden Visscher, ende discipel des Cruys: ick en volghe niemandt anders als den eersten, dat is *Christum*, ende hebb: ghemeynschap met den Stoel *Petri*, want ick weet dat de Kercke op desen steen is ghebouwt: alle de ghene die buyten dit huys het Paesch-lam sal ghe-eten hebben, is onheyligh, &c.

5. **Den H. Augustinus in't jaer 410.** *Lib. 2. contra Pelag. Cap. 7. Celestinus* en heeft niet durven wederstande doen aen de brieven vanden salighen Paus *Innocentius*, maer heeft beloofst dat hy alles soude verdoemen, 'twelck dien Stoel verdoemt hadde.

6. **Possidius in't jaer 430.** *in vita S. August. Cap. 14* De brieven vanden Apostolijcken Stoel hebben *Augustinum* bedwonghen te komen nae de Stadt *Casarken*, t'samen met d'andere Bisschoppen, om ten eynde te brenghen eenighe noodtsakelijckheden der Kercke.

7. **Den H. Petrus Chrysologus in't jaer 440.** *Epist. ad Eutychem*. Hoort met ghehoorsaemheydt naer al het ghene dat van den Paus van *Roomen* ghestelt is: want den salighen *Petrus*, die inijnen eyghen Stoel leeft, ende presideert, gheeft de waerheyte des Gheloofs aen de ghene diese soecken: want wy en moghen, buyten de toestemminge vanden Roomschen Bisschop, gheene saken hooren, om des vreden, ende gheloofs wille.

Wat seght ghy hier op? komt dit van heden / ofte van ghisteren dat de Pausen van Roomen syn erkent gheweest als opperste Rechterz der verschillen? of is Bonifacius, den eersten gheweest / of iemandt van sijne Naesaten / die dese macht hebben aenghenomen? seght ghy dat jae? hoe verstaet ghy van dese voorgegaende ghetuyghentissen oer Griecische / ende Latijnsche Vaderen / die by en vier hondert jaeren

Ⓒ

voog

vooz Bonifacius hebben gheleest: seght ghy dan neen? waerom is Bonifacius, of se wandt van sijne naesaten/ meer den Anti Christ gheweest / ter oorzake van dese macht / dan sijne doozsaten?

Predikant.

De Keyfers quamen by haer in sulcken verachtinghe, datse haer niet en schaemden te segghen, dat soo veel de Son, de Maen te hoven gaet, sy oock soo veel de Keyfers en Coninghen over-treffen.

Antwoorde.

Hebt ghy noyt ghelesen watter staet in't Con- cilie van Roomen ghehouden onder Sylvester in't jaer 320. Daer soudt ghy *Cap. 20.* ghebonden hebben dese woorden? Dat den Paus van Roomen niet ghevonnist magh worden noch van den Keyser, noch vande Coninghen. Dit hebben onderteekent niet alleen twee hondert vier- en-tachtentigh Bisschoppen / maer oock den Keyser Constantinus selve / ende Helena sijne Moeder.

Hebt ghy noyt ghelesen by Eusebius *Cæsareensis Lib. 6. Cap. 27.* ende by Nicephorus *Callistus, Lib. 5. Cap. 25.* dat in't jaer 248. den Paus Fabianus; aen Philippus den Keyser daeghs vooz Daesschen verboden heeft den inganc tot de Kercke / tot alderijdt dat hy gheslecht hadde / en sijn selven te bozen ghestelt hadde onder de ghene die penitentie deden; en dat den Keyser veerdigh- lijck / ende gheerne aen den Paus is ghehoorzaem gheweest.

Hebt ghy noyt ghelesen wat den Paus Innocentius I. in't jaer 406. gheschreven heeft aen den Keyser *Arcadius Epist. 17.* Ick, seyd hy / den minsten, ende sonder, aen den welcken den Stoel vanden salighen Petrus toe- trouwt is, verwerpe u, ende uwe huysvrouwe, ende scheidt u beyde af van het nutten der onbevleete mysterien onses Heeren *Iesu Christi.*

Hebt ghy noyt ghelesen wat den Paus Gelasius *Ep. 10, ad 1. Anastas. August.* gheschreven heeft aen den Key-
ser

ser

ser Anastasius in't jaer 492. Twee zonder, ô Keyser! van de welcke dese werelt namelijk wort gheregeert, de heylighe autoriteyt der Pausen, ende de macht der Coninghen; onder de welcke die vande Priesters dies te ghewichtiger is, hoe dat sy voor de Coninghen meerder rekenschap tullen gheven in't Goddelijck Oordeel: want ghy weer wel, alderghenadighsten Sone; al-hoe wel ghy aen't menschelijke gheslachte in weerdigheyt presideert, nochtans ghy onderwerpt uwen hals met devotie aen de Prelaten vande Goddelijcke dinghen: En ghy eyscht van haer de oortaken van uwe saligheyt, ende in het nûrten vande hemellicke Sacramenten, ende in de selve te schicken, bekent ghy, (soo het betaemt) dat ghy meer moet onderworpen worden, a's, door de orden der Religie, presideren. Indien het nu betaemelijck is dat de herten der gheloovighen onderworpen worden aen de Priesters in het ghemeyn, die de goddelijcke saken eerbiedelijck handelen, hoe veel te meer moet dit gheschieden aen den Paelat van dien Stoel (van Roomen) den welcken de Goddelijckheyt heeft willen uytmunten boven alle de Priesters.

Hebt ghy noyt ghelesen dat den Paus Simplicius in't jaer 470. Zeno den Keyser / Ep. 13. ende den Paus Gelasius in't jaer 492. Anastasius den Keyser / Ep. 10. en den Paus Anastasius II. in't jaer 496. den selven Keyser; ende den Paus Hormisdas in het jaer 514. Epistol. 22. den Keyser Justinianus, hebben ghenoecht haere Sonen?

Dit is immers altemael lanck vooz de tijden van Bonifacius: wat komt ghy dan praeten / als of Bonifacius, ofte wel sijne Naesaeten eerst dese uytneuenthepdt boven de Keyserz / en Coninghen haer hadden toegheschreven?

Predikant.

Dese groote macht en hebben de Pausen niet kunnen bekomen dan door versierde Mirakelen, loofghesmede leughens, en verscheyden uytgheftroyde bedriegherijen: Hierom hebbense uytghegheven haer gulde, oft om beter te segghen met een van haere Propheten, ijsere Leughenen,

soo vol van verdichte fabelen, ende mirakelen, dat sommighe onder haer, niet sonder groote reden, hebben gheklacght, dat die Leegenden ghelijck zijn aen de fabelen der Heydenen.

Antwoorde.

Hoe ghy meer praet sonder pzeube / ende reden (want al uw' dinghen en is maer een enckel seggen) hoe ghy u meer in de brodde steecht / ende tot spot stelt van de Gheleerde.

Wat seght ghy / dat de Pausen van Roomen hietom hebben upt-ghegheben de Gulde Legendes der Heyllighen, om dat sy dooz versierde mirakelen / en leughens / en bedyseggherijen / haere macht soudent bekomen? is dat mogghelijck? zyt ghy een man om boecken te schryben / en zyt ghy noch soo onerbaren in de Chronologie? weet ghy wel op wat jaer dese Legende is te doorszijn ghekomen? Leest Apparatum Possevini tit. Iacob, de Voragine, die sal u segghen / dat sy eerst upt-ghegheben is in't jaer 1290. dat is / ober vier hondert dertigh jaeren. Wat seght ghy nu? Alle de Pausen / die dooz dit jaer hebben gheseten in den Stoel Petri, beghinnende van Bonifacius, hebben die haere macht moeten bekomen / dooz de leughens / ende versierde mirakelen / die ghy seght te staen in de Gulde Legende, ofte niet? soo ja? hoe kosten sy dat doen / aenghesien die Legende, noch niet ghemaecht / veel min upt-ghegheben was? Seght ghy dat neen? soo draegh' ick dan / oft die voorgaende Pausen / beghinnende van Bonifacius tot het jaer 1290. de selve macht hebben ghehad (ende vervolghens Anti-Christen gheweest zijn) met de Pausen die naer dit jaer / ende uptgheben vande Legende, gheleest hebben? Seght ghy dat ja? soo en is de gulde Legende gheen doorsake gheweest van hare groote macht / want die soudent sy te bozen ghehad hebben. Seght ghy dat neen? hoe seght ghy dan eldets dat Bonifacius, ende verbolghens sijne Maesaten tot het jaer 1290. zijn Anti-Christen gheweest / tet doorsake vande

bande

teghen het gheopende Turckdom. 37

hande groote / jaer opperste macht / die sy booz dit
jaer souden bekomen hebben ? oft seght my/wat be-
dziegherijen / dese boozgaende Pausen souden ghe-
bruyckt hebben om hare macht te verheffen. Waer
ghy u keert oft wendt/ ghy zyt van alle kanten ghe-
bar ; want seght ghy / dat de Pausen beghinnende
van Bonifacius tot het jaer 1290. de selbe macht heb-
ben ghehad met de Pausen / die nae dit jaer hebben
gheseten ; soo is het valsch dat de Pausen van Roo-
men hare macht hebben bekomen/dooz de bedzieghe-
rijen van de Gulde Legende ? Seght ghy dat-se de selbe
macht niet en hadden ? soo is het valsch / dat die
Pausen/die van Bonifacius tijde tot het jaer 1290. heb-
ben gheseten/ter oorzake van de opperste macht/zijn
Anti-Christen gheweest.

Predikant. Pag. 18.

Dantes seght, dat die fabelen over al worden ghehoort van
de Predick-stoelen met verfwijgh van het Euangelium, en dat
't volck ghevoedt wordt met dien windt.

Antwoorde.

Of Dantes spzeekt / oft een Comediant / dat is al
een dingh / want sijne schriften gheven ghenoechsa-
melick up / wat hy booz een persoon gheweest is.

Predikant.

Met haren Valla moghen wy wel uytroepen : *O wonderlijc-
ke dwaesheydt, die dese oudt-wijffsche rasernijen gheloove gheven!*

Antwoorde.

'T is valsch dat Valla den onsen is / wy houden
hem booz een die in't jaer 1447. te Napels als ketter
is veroordeelt gheweest / leest hier van op dat jaer
Num. 13. Henric. Spondan. in *Annalib.*

¶ 3

Pre

Predikant.

De Pausen hebben de Schrifture verkeert, en tot een ander sin verdraeyt.

Antwoorde.

Dat is wederom valsch. Ter contrarie, dat hebt ghy-lieden ghedaen; uyt honderden plaatsen / kippe ick alleen een staeltse vier oft vyf.

Ten eersten. **Daer Christus gheseydt heeft:** Dat is mijn lichaem. **Daer hebt ghy-lieden by-gehoeght / dat woordcken / TEEKEN**

Ten tweeden. **Daer Paulus seght / dat den mensche gerechtveerdicht wordt door het gheloof:** daer hebt ghy-lie en by-gehoeght / dat woordcken ALLEEN.

Ten derden. **Daer Christus seght:** Wiens sonden ghy sult vergeven hebben, daer hebt ghy-lieden by-gehoeght / dat woordcken / VERKONDIGHEN.

Ten vierden. **Daer Jacobus seght:** Abraham is gerechtveerdicht uyt de wercken, daer hebt ghy-lieden by-gehoeght / dat woordcken / TOONEN, oft BETOONEN.

Ten vijfden. **Daer Christus seght / dat de sonden van de sonderesse bergheben waren / om dat sy veel beminde hadde,** daer hebt ghy-lieden by-gehoeght / dese woordcken / VRUCHT, BEWYS, oft TEEKEN.

Ten sessten. **Daer Paulus seght:** Als het tabernakel onses lichaems sal ghebroken zijn, wy weten, &c. in de plaetse van dit woordcken ALS hebt ghy-lieden ghestelt / SOO HAEST.

Ten sevensten. **Daer David gheseydt heeft / dat Godt de siele Christi niet en soude laten in de helle,** in de plaetse van dit woordcken SIELE, hebt ghy-lieden ghestelt / LICHAEM.

Ten achten. **Daer Paulus gheseydt heeft:** Ick castijde oft slae mijn lichaem. in de plaetse van dit woordcken SLAEN, oft KASTYDEN, hebt ghy-lieden ghestelt / DWINGHEN.

Ten neghensten. **Daer Petrus seght Mt. 2. 28. Wordt ghe-**

ghedoopt tot verghevinghe der sonden, daer hebt ghy lie-
 gen in de plaetse ghestelt: Tot verskeringhe dat u we-
 sonden vergheven zijn. Dit zy genoegh/want 'ten soud'
 nopt gheen eynde zyn.

In dien ghy my seght / dat dit maer verclaringhen,
 oft bemerkinghen zyn/op de Schyssture: Soo vragh'
 ick dan / oft dit den echrighen sin is vande Schyssture/
 oft niet? Seght ghy dat ja? soo zyn dan dese ver-
 klaringen en Schyssture; soo hebt ghy dan by de
 Schyssture gheboeght / 'twelck te bozen daer niet te
 binden en was. Seght ghy dat neen? hoe doet ghy
 dan uwe ghemeynte haer gheloof boutwen op ver-
 klaringhen die gheene Schyssture en zyn/maer ene-
 kele bonden van menschen? Laet ons nu hoozen wat
 Pausen de Schyssture/soo ghy boven seyde/berkeert
 hebben.

Predikant.

Aventinus *Annal. Boior. de Greg. 7.* seght van *Gregorius VII.*
 dat hy de Schyssture ghedwonghen heeft aen sijne sake te die-
 nen, met de selve valschehijk uyt te legghen.

Antwoorde.

Ten eersten. Ick meynde dat ghy hier soudt komen
 spreken van vele Pausen, ende nu komt ghy te voorszijn
 met eenen alleen. Ghenomen *Gregorius* in't be-
 sonder hadde dit ghedaen/ wat wilt ghy hier uyt be-
 sluyten? dat hy den Anti-Christ zy gheweest? Soo is
 dan den Anti-Christ eerst te voorszijn ghekomen byf
 hondert jaren nae de tijden van Mahomet, want soo
 vele jaren onbegrepen / zynder verloopen tusschen
 d'opkomst van Mahomet, ende het Pausdom van
Gregorius. Maer blijft nu *Bonifacius*, ende alle sijn
 Naesaten tot *Gregorius* toe?

Ten anderen. 'Tis valsch dat *Gregorius* de Schyssture
 ren valschehijk uytgheleydt heeft: leest *Aventinus*
 noch eens / indien ghy hem hebt / die sal u segghen/
 dat dit *Gregorio* wserdt te laste gheleydt van opzoer-
 ghe/

ghe/ ende ghepassioneerde menschen / die machtigh
op hem waren verbittert / om dat hy den Keyser in
den ban hadde gheslaghen ; dese rasende menschen
vermaledijdden *Gregorium*, seght *Aventinus*, voor 't volck ; sy
riepen dat hy wegh ghedreven wierdt door haet , ende be-
gheerlijckheydt van heerschappije : sy seyden : Hy vervalsche
de goddelijcke Schriften , hy bedwinghtse te dienen aen sijne
sake, met die valsche lijk uyt te legghen. **Die het lust de re-**
ste te lesen by Aventinum , die sal lichtelijck konnen
voordeelen / dat dit gheen woorden en waren van
waerheydt / maer van passe / gheen bestandighe rede-
nen / maer vleynghe des Keyserg ; nu / wat hebt
ghy van soodanighe menschen te verwachten / dan
valsche be'ehuldighen ?

Ten lesten **Indien** *Aventinus* mede sijne passe toont
tegen den **Paus**; wat wonder? leest *Baronius* op 't jaer
772. die sal u segghen dat *Aventinus* selve een ketter
ghewest is: wegh dan met soodanighe vleyers / en
schreeuwers / die wy niet meer en ghelooen als u.

Predikant.

De Pausen hebben listelijck *Christi* ende *Petri* autoriteyt
ghebruyckt, om de hate te bevestighen.

Antwoorde.

Niet listelijck, maer wettelijck.

Predikant.

Uyt het gheruyfch dat sy selve lieten maken in de Kercken,
en huysen, bewesen sy laer *Vaghe-vyer*, voorghevende dat dit
ghespoock van der afghestorvenen sielen wierdt ghemaect,
om de *Missen* op des te hoogher prijs te brenghen.

Antwoorde.

Wijst my de Pausen aen / die dit ghedaen hebben /
ende de *Autheurs* die dit verhalen / van de Pausen.

Pre-

Predikant.

Uyt de ghemaecte beweghingen, gheschrey, en spreken van de beelden, hebben se der selver Religieusen dienst inghevoert.

Antwoorde.

Wie zijn die Pausen gheweest / die sulcks hebben bestaen / oft toeghelaten / oft ghesimuleert ? heeft noyt Paus dit ghedaen ? hoe besluyt ghy dan hier uyt / dat de Pausen den Anti-Christ zijn ?

Predikant.

So hebben se besonder in't Oosten, het ghebruyck, ende dienst der beelden ghepooght in te voeren, ende te bevestighen door valsche, ende versierde mirakelen, als door het druppen van melck uyt het beeldt van *Maria*, in seker, aen *Maria* toe-gheheylighde Kercke, te *Constantinopelen*; welck bedrogh als vanden Keyser *Theophilus* was vermerckt; soo heeft hy den Parochiaen doen het hooft af-slaen, ghelijck by *Elmacinus* kan worden naeghesien.

Antwoorde.

Ick hebbe *Elmacinus* doock naeghesien: maer en kan niet bevinden by hem / dat eenighen Paus hem met dit bedrog soude bemorpt hebben. Hoe zijt ghy dan soo stout dit toe te schrijven aen de Pausen / twelck ergheens een Parochiaen in't besonder begaen heeft ? oft soo ghy dit aen de Pausen niet toeschrijft / wat doet het hier ter sake om te bewijfen dat de Pausen oft den Anti-Christ zijn / oft ghelijck aen *Mahomet*, aengaende bedriegherijen / ende versierde mirakelen.

Predikant.

Uyt de versierde Reliquien der Heylighen hebben se weten een wonder groot ghewin te trecken.

Antwoorde.

¶ **E**is gheloghen dat opt Pausen/dit ghedaen / oft toeghelaten hebben; oft wel wijst my die an.

Predikant.

Wie kan optellen de versierde openbaringhen, die-se ghe-roemt hebben, om doch in gheen dingh minder te zijn dan *Mahomet*? en soo hebben sy, om de woorden van *Leonardus Aretinus* te ghebruycken, haer niet gheschaemt, *sic a pro factis, in visa pro visis*, dat is, versierde dinghen voor gheschiede, onghesiene voor ghesiene te bevestighen.

Antwoorde.

¶ **E**is lichter de openbaringhen op te tellen / die van de Pausen soudent versiert zijn (want daer en zijn gheene) dan uwe lengheng / met de welke ghy schiet elck bladt van u boeck hebt kestrapt. Wat *Aretinus* belanght: Ick hebbe verscheyden Tractaten van hem ghelesen/ende ghebonden / maer nergheng konnen binden/sijn boeck de *Hypocrisi*, dat gh' hier citeert. Siet hem noch eens nae / ende gheeft ons brye-der bescheedt.

HET III. CAPITTEL.

Van de versierde over-een-komste der Pausen met *Mahomet*, aengaende haren handel.

Predikant.

De Pausen en *Mahomet* zijn malckanderen ghelijck in alle godloosheydt, ende onreynigheydt; van *Mahomet* sal't hier nae worden aenghewesen. De Pausen belanghende, soo worden die ghenoeemt van haer eyghen Schrijvers, ende Propheta

pheta

teghen het gheopende Turckdom. 43

pheten. Den Paus *Julius* den II. was soo Godloos, dat hy was in't Italiaensch ghewoon te segghen: *Al dispetto di Dio*, dat is, tot spijt van Gods: soo ghetuyghen *Pantaleon*, ende *Vergerius*.

Antwoorde.

Wat seght ghy dat dit onse Propheten zyn? Hadt ghy ghelesen *Bibliothecam Gesneri*, daer soude ghy ghesien hebben/ wat dese twee *Pantaleon*, en *Vergerius* vooz Mannen ghetweest zyn; namelijk den lesten / den welcken hy in deser boeghen beschrijft: *Petrus Paulus Vergerius*, seydt hy / eerst Bisschop van *Modrusa*, daer nae van *Iustinopelen*, Legaet van *Clemens VII.*, en *Paulus III.* in *Duytslandt*; verlaten hebbende sijn Bisdrom, den Paus, ende *Italien*, is na *Switserlandt* ghegaen, daer hy verscheyden boecken gheschreven heeft teghen de Catholijcken, ende de Pausen, ende sommighe Ketterliche boecken over-gheset uyt het Latijn in't Italiaensch; ten lesten seght *Gesnerus*, dat hy vele andere dinghen gheschreven heeft teghen den *Roomschen Anti-Christ*. Noemt ghy desen *Apostraet*/ ende gheslaghen vbandt der Pausen/ende der Kercke/onzen Propheet? en sullen wy hem gheloooven in't ghene hy hter van den Paus *Julius* seght / de wijle hy oock soo bezre door sijne passien sich heeft laeren verboeren / dat hy de Pausen noemde den *Anti-Christ*? Ick segghe dan / dat het onwaerachtigh is / dat desen *Julius* soo godloos soude ghesproken hebben / soo ghy hter vooz gheeft / want noch *Ciaconius*, noch *Onuphrius*, noch *Platina* die (andersing sommighe fauten der Pausen / niet verfweghen en heeft) en weten van dese godlooshepdt in't besonder te spreken. 't Is waer / dat uwen *Petrus Cabeljau* *Predikant* tot *Leyden* in sijn *Memorie-boeck* Pag. 629. dit selve heeft aen-ghereekent niet in *Julius* de tweede, maer in *Julius* de derde, doch wy en gheloooven hem niet meer als *Vergerius*.

Predikant Pag. 19.

Platina die het leven vande Pausen heeft beschreven, noemt
Gra-

Gregorius VII. Benedictus IX. ende Sylvester III. dry grouwe-
lijke monsters, van *Ioannes XIII.* dat hy is gheweest een
mensch die van sijne jonckheydt aen met alle snoode feyten,
ende vuyligheydt is besmet gheweest.

Antwoorde.

Zijt ghy niet een onbeschaemt mensch/ dat ghy dit
soo plotselijck hebt ghestelt op't papier? waerom en
seght ghy niet / dat dese twee / *Benedictus IX. ende Syl-*
vester III. zijn onwettighe Pausen gheweest? dat kost
ghy lesen by *Platina in Gregorio VI.* ende by *Ciaconius oock*
in Gregorio VI. ende by *Onuphrius in Benedicto IX. ende in*
Sylvestro III.: Wat raecten ons de fauten van die on-
wettighe Pausen? Ende wat wonder dat-se *Platina*
soude monsters ghenoeemt hebben/ aenghesien dat sy
teghen recht / ende reden den Stoel van Roomen niet
ghewelt hadden in-ghevaeren / soo dat *Henricus de*
derde, Keyser / ghenootsaecht is gheweest op te tree-
ken met een Legher naer Roomen, om de selbe upt te
jaeghen.

Wat *Gregorius VI.* aen-gaet / waerom verzwijght
ghy 't ghene *Platina*, ende *Ciaconius* van hem verhaelen?
Te weten/ dat *Gregorius* ghebeden heeft als hy op sijn
sterben lagh / dat sy sijn doot lichaem booz de deure
der Kercke van den *H. Petrus* souden stellen / ende de
deuren vast toe slupten: 't welck soo ghedaen wesen-
de / zijn de deuren door eenen stercken wint open-ghe-
gaen / ende sijn lichaem is met opinte van groote heyl-
ligheydt binnen ghedraghen / ende aldaer begraven
gheweest: dit getuyghet oock *Leo Maricanus*, die op die
selve tijden gheleest heeft. Waerom verzwijght ghy
't ghene den selben *Platina* upt den ouden Schrijver
Gilbertus verhaelt / namelijk dat desen *Gregorius* veel
goedts heeft ghedaen aen de Kercke Christi? Waer blijft
oock 't ghene *Onuphrius* van hem seght / te weten / dat
hy een goet, ende eerweerdigh man was! Doch wat sal
seck seggen? ghy / en uw ghelijcke slachten de Spine-
ne-koppen / die / oock upt de beste bloemen / benijn
supghen.

Wat

teghen het gheopende Turckdom. 45

Wat Joannes XIII. belanght: Ick bekenne dat Platina hem soo swart upt-gheschildert heeft als hy kan/ of mach. Maer ick binde hier teghen / dat Ciaconius hem noemt eenen Paus van goede exempelen: Doch ghenomen 't was waer / 't ghene Platina van hem seght; ick antwoorde niet utwe epghen woorden Pag. 331. Iffer onder de twaelf Apostelen eenen Judas gheweest, ende onder de seven eerste Diakenen, eenen Ketter, met name *Nicolaus*, wat wonder datter in 't ghetal van twee hondert en seven-en-dertigh Pausen eenighe souden gheweest zijn / die haer niet en hebben ghedraghen s o haere weerdigheyt berepschte? want dit blyft altyt waer: achtigh 't ghene Augustinus seght *Epist. 165. ad litt. eujusdam Donatista*: De Gheloovighen, sep: hy / en hebben gheen præjudicie, schoon daer eenigh Verrader in den Stoel van Roomen waere ghekropen, de wijle de Heere *Christus* gheseyt heeft: *Doet dat sy is leeren, maer en wilt naer haere wercken niet doen.*

Predikant.

In't kort wy moghen van vele Pausen segghen, indien niet vande meeste, dat-se *Mahometh* gantschelijck souden ghelijck gheweest zijn, indien-se hadden in sijn kleederen ghesteken, en dat *Mahometh* gheen slimmer Paus en soude zijn gheweest, indien hy van de Paus-ghesinden was nae ghewoonte ghekapt gheweest, ende ghekroont.

Antwoorde.

Ghy soudt gheerne utw' verstandt toonen / met te spelen in woorden; maer hoe ghy meer hier nae tracht / hoe ghy meer utwe ontwetentheydt laet blijcken. Soodantighe bloemkens en woordkens leeren de kinders in de Grammatica, maer hier is't te doen met bestandighe pennen / en rebenen.

Predikant.

De Pausen en *Mahometh* proncken beyde met den specieu-
sen

ten tijel van successie; want ghelijck hem den Roomschen Paus beroemt op *Petri* successie, alsoo *Mahometh* op die van *Abraham*, jaec oock van *Christus* selve.

Antwoorde.

Wat los praeten is dit wederom? Ghy wilt immers betoonen dat den Paus den Westischen Anti-Christ is/ghelijck *Mahometh* den Oostischen was. Ick vraghe u dan:

Ten eersten: Warr staet in de Schrifteen/dat dit een ken-teecken des Anti-Christis is / te roemen op *Petri* successie? Wijsst my het Boeck/ ende Capitel aen: Zijt ghy dit niet maghrigh te doen / (ghelijck ghy oock niet en zijt) wat komt ghy hier dan raesen van de successie *Petri*, om te bewyisen dat de Paus den Anti-Christ is?

Ten anderen: Wat reden hebt ghy om te segghen dat *Bonifacius* ende sijne Nae-saeten / namelijk om dese doersake / den Anti-Christ zijn / ende niet de boorzgaende Pausen / in de welke de Christelijcke Kercke dese successie erkent heeft / soo als ick u hier uyt de oude Schrybers bewyisen sal.

In't Jaer 180. heeft den H. *Irenaeus* gheseydt *Lib. 3. cap. 3.* dat de Roomsche Kercke van *Petro* ghefondeert is, ende dat de Leeraers van sijnen tijdt door de successie der Bisschoppen van *Roomen*, tot sijne tijden toe, alle de Ketteren beschaemt maecken.

In't Jaer 236. heeft *Antherus* gheseyt *Epist. ad Episcopos Betica*, dat *Petrus* onsen Meester, ende Prince der Apostelen, is nae *Roomen* over ghevoert van *Antiochien*.

In't Jaer 252. heeft *Lucius* gheseyt *Epist. ad Episc. Gall. & Hisp.* dat den Stoel van *Roomen* den Stoel *Petri* is.

In't Jaer 311. heeft *Melchiodes* gheseyt *Epist. ad Episc. Hispania*: Dat niemant de Bisschoppen mocht vonnissen sonder de autoriteyt van den Roomschen Stoel: dat dit privilegie aen *Petro* ghegheven was, ende in de volghende tijden van de ghene die in den Roomschen Stoel souden sitten, moest gheerft worden.

In't Jaer 337. heeft *Julius I.* gheseyt *Epist. ad Episc. Orun.*

Oriental. Dat, ghelijck *Petrus* den eersten is gheweest van alle d'Apoftefen, alsoo oock de Roomfche Kercke, die in fijnen naem is ghewijdt, de eerste is, ende het Hooft van alle de Kercken.

In't Jaer 370 heeft *Optatus Milenitanus Lib. 2. adverfus Parmenian* de fucceffie der Pausen van Roomen ghe-roont / beginnende van *Petrus*.

In't Jaer 380. heeft *Hieronymus Epist. 57.* tot den Paus *Damasus* ghefchreven / dat hy fprack met den Succelleur *Petri*, wanneer hy met hem fprack.

In't Jaer 390. heeft *Ruffinus in explan. Symboli* hy *Hieronymus*, tot den Paus *Damasus* ghefept: Ghy houdt het Gheloof, ende den Stoel *Petri*.

In't Jaer 400. heeft den *H. Augustinus Epist. 165.* de fucceffie der Biffchoppen van Roomen tot fyne tyden toe ghetoot / beginnende van *Petrus*.

In't felve Jaer heeft het Concilie van *Toledo sub finem assertionis Fidei* ghefept: Dat hy vervloecht zy, die jeds doet teghen den Stoel *Petri*.

In't Jaer 430. heeft *Philippus Praefbyter in Concilio Ephesino Tom. 2. Cap. 16.* den Paus ghenoeint den ordinariſſen Succelleur *Petri*.

In't Jaer 440. heeft den *H. Petrus Chryſologus* ghefept *Epist. ad Eutychem*, Dat den Salighen *Petrus* t'fijnen tijde noch leefde, ende prefideerde in de Pausen van Roomen.

In't Jaer 450. heeft den Keufer *Valentinianus III.* ghefchreven aen *Theodofius*, dat hy in de Pausen moſt voorztaen de weerdighepd van den *H. Petrus*.

Dir zy ghenoech tot een ſtaeltje / want ten waer nopt gheen eynde / indien ick moſt op-tellen alle de ghene die den Stoel van Roomen ghenoeint hebben den Stoel *Petri*.

Seght my nu / of alle die voorzgaende Pausen ſijn den Anti-Chriſt gheweest / om dat ſy haer hielden / ende ghehouden werden voorz de Succelleurs *Petri*, ofte niet? ſoo ja? hoe ſeght ghy dan dat den Anti-Chriſt eerst te voorzſchijn ghekomen is op de tyden van *Bonifacius*? ſoo neen? waerom ſijn *Bonifacius*, ende ſijn naefaten / ter oorſake van deſen tijtel / meer den Anti-Chriſt, dan de voorzgaende Pausen? want
hier

48 Het gheopent Christendom
hiet en ghelt niet te segghen / dat dese Pausen an-
ders sijn als de eerste/soo als ghy-lieden valschehijck
voorzgheeft/ de questie is alleen / of den toem bande
successe Petri den Anti-Christ maectt ?

Du vraghe ick ten tweeden, waer op dat de ghere-
formeerde Kercke haer roemt / ende beroept ? Ist niet
op de tijden bande Apostelen / sae van Christus selve?
son dede oock Mahomet, volghens utwe bekentnisse/
seght ghy dan dat Mahomet den Oostischen Anti-
Christ is ghetweest / om dat hy sich beroept op de
tijden Christi, waerom en machmen / om de selve
reden / dit mede niet segghen bande Ghereformeerde
Kercke ?

Predikant. Pag. 20.

Beyde verthoonense ghemeynelick eenen grooten jever
der Godt-saligheydt, diense voornamelijk uyt-drucken, by
naer door de selve uytterlijke ceremonien, want ghelijck
de Roomsche Pausen als in plaetse van een devijs, ontrent
het eynde van haere brieven ghewaghen van des Visschers
Rinck: Alsoo hebben Mahomet, en sijn Naefaten te mets
soodanighe devijsen laeten op haere zeghels snijden, die een
wonderlijke Godt-saligheydt, ende nedrigheyte quansuys te
kennen gaeven. Dat van Osman, was: *Ick gheloove in Godt
den Schepper, ende Regeerder.* Dat van Ali was: *Alleen
den stercken Godt is heerschappije.* Dat van Hasenus was:
Daer en is gheen stercke dan in Godt: Ondertusschen weynigh
vraeghende nae Godt: Even ghelijck de Roomsche Pausen,
de welke schoon sy gantschelijck nae de Religie niet en vrae-
ghen, en sommighe van de selve niet en ghelooven datter is
enen Godt, of Hemel, of Helle, ghelijck de Roomsche Schrij-
vers (dat is *Iohannes Villanus*) selve verhaelen; nochtans voor
Christi Vicarissen, en wondere heylighe devotarissen willen
worden aenghesien.

Antwoorde.

Goeden Godt! wat is dit dooz een kleyn bescheedt?
sae/wat sijn dit dooz lasteringhen, en leughens ?

Ten

Ten eersten : ick meynde dat den Anti-Christ moest wesen een persoon / soo den H. Paulus seght 2. *Thess.* 2. die sich soude verheffen boven al wat Godt worde ghenoeemt, ende voor sulckx ghedient wort. Ende nu hoorze ick hier / dat de Pausen haer soo berootmoedighen / dat sy haer niet en schaemen haere brieven te zeghelen met den Rinck des Visschers, sal dan de ootmoedighheyt oock een ken-teecken wesen van den Anti-Christ: wijst my de Schrifstuet aen / daer dit gheseyt wert.

Ghy seght dat in de Pausen van Roomen gheen ootmoedighheyt is / maer gheveynstheyt: Ick loochene dat : thoont my dan / upt wat fundament ghy sulckx affirmeert.

Ghy seght / om dat de Pausen gantschelijck nae de Religie niet en vraeghen : ist moghelijck / dat ghy dit durft soo stoutelijck upt roepen booz de ooren bande gheleerde / sae bande gantsche werelddt / die u van contrarie kunnen over-rupghen / ende den mond stoppen ? want dooz wie is de Christelijcke Religie naer de doot der Apostelen / ende Discipelen / de heele werelddt dooz verkondicht gheworden ? wie heeft de ketterijen veroordeelt / ende verbruct als de Pausen ? ick en sal hier niet spreken van de Pausen die in den Stoel van Roomen hebben gheseten van de Apostelen tijden af / tot Bonifacius toe.

Ick soude kunnen segghen hoe den H. Clemens den berden Paus naer Petrus, in't jaer 94. verdoemt heeft de ketterije van Ebion soo Epiphanius gherupghet *Heresis* 30. Hoe hy den H. Dionysius Areopagita in't jaer 98. heeft ghesonden naer Vranckrijck, om het gheloof aldaer te verbruden / soomen kan lesen in de oude Historien. Hoe hy / in't jaer 100. heel Chersonesus ghetrocken heeft upt de afgoderije / soomen kan sien by Metaphrastes 23. *Novemb.* ende by Gregorius Turonensis de *Gloria Martyr. Cap. 35.* ende andere.

Ick soude kunnen segghen hoe den Paus Alexander in't jaer 122. 123. &c. verscheyden Raets-Heeren / ende den Gouveneur van Roomen, met vele andere Heydenen heeft ghebracht tot het Christelijcke gheloof.

Ick soude konnen segghen hoe den Paus Hyginus in't jaer 157. verdoemt heeft binnen Roomen, de ketters Valentinus, en Cerdo soo Iræneus ghetuyghet *Lib. 3. Cap. 4.* ende Eusebius *Lib. 4. Cap. 10.*

Ick soude konnen segghen hoe den Paus Eleutherus in't jaer 179. dooz syne brieven gheschreben aen de Bisschoppen van Vranckrijck, veroordeelt heeft de ketterhe van Montanus, op het versoek vanden H. Irenæus, die selfs naer Roomen gherepft was / soo Eusebius ghetuyghet *Lib. 5. Cap. 6.* ende Hieronymus *Epist. 85.* Hoe dat hy in't jaer 180. Florinus, en Blaesus, twee Priesters vande Roomsche Kercke, ter oorsake van hare godlooshepdt af-gheset heeft / soo Eusebius ghetuyghet *Lib. 5. Cap. 14.* ende Theodoretus *Lib. 1. Hæret. Fabular.* Hoe dat in't jaer 183. Lucius den Coninck van groot Britannien tot den selven Paus een Ambassade ghesonden heeft / om eenighe mannen te hebben / die hem / ende de syne in't Christelijck gheloof souden onderwijsen / ende hoe dat den Paus tot hem ghesonden heeft Fugatius, en Damianus, ende hoe sy den Coninck met syne hupszouwe ende vele andere hebben ghedoopt / ghelyckamen hy Beda kan sien *Lib. 1. de gestis Angl. Cap. 4.* ende *de sex artibus.*

Ick soude konnen segghen / hoe den Paus Zephyrinus in't jaer 215. den ketter Proclus, ende alle syne aenhanghers / ende onder andere oock Tertullianus inden Kerckelijcken ban heeft gheslaeghen / soo Tertullianus selter ghetuyghet *Lib. de Leinijis Cap. 1.*

Ick soude konnen segghen / hoe den Paus Cornelius in't jaer 255. een Concilie te Roomen heeft ghehouden van 60. Bisschoppen / en soo veel Priesters / met vele Diakenen / teghen den ketter Novatianus ende andere scheur-makers / daer sy af-ghesueden sijn gheveest vande ghemeynschap der Kercke / soo Eusebius ghetuyghet *Lib. 6. Cap. 35.*

Ick herwiltighe wat neersighepdt in't jaer 313. den Paus Melchiades heeft ghedaen / om upt te roepen de secte der Donatisten, upt de welke thien Bisschoppen tot hem waeren upt Afriken ghekomen nae Roomen. Ende hoe dat hy hier ober is gheprezen gheveest

weest

teghen het gheopende Turckdom.

51

weest vanden H. Augustinus *Epist.* 162. Ick verfwijghe
doek / hoe den Paus Sylvester in't jaer 318. Osius den
Bisschop van Corduba nae den Oosten ghesonden
heeft / om sich te stellen teghen de ketterjen van
Arius / soo Spondanus berhoont in *Annal.* Num. 11. ende
Ann. 319. Num. 4. Hoe dat den selven in't jaer 324. de
kercke ghesupber heeft van de ketteren Hippolytus
upt de secte der Valentinianen, ende Callistus, upt de sec-
te der Sabellianen, ende Victorinus. Ick verfwijghe doek
hoe dat den Paus Liberius schier den heelen tijt van
sijn Pausdom de Catholijcke Kerckte heeft booz ghe-
straet / niet alleen met de Catholijcke upt ghejaegh-
de Bisschoppen te beschermen / ende de selve in haere
Bisschoppelijcke stoelen t'herstellen / maer oock met
de Keyser te bestraffen die haer daer teghen stelden /
ende de partij hielden van den ketter Arius; soo dat
oock een heydensche Schryver met naeme Ammianus
gheseydt heeft / dat hy met alle kracht sich stelde te-
ghen soodanighe Princen / ende wederstont aen den
wille des Keyser / namentlijck in't onrecht dat men
dede aen den Bisschop Athanasius, boeghende daer by
dese woorden; dat de Keyser een vyenighe begheerte had-
de, dat sijne decreten (teghen Athanasium) soulen beve-
sticht worden door de authoriteyt, de welcke de Bisschop-
pen vande eeuwiche; dat is / Roomsche / Stadt ghe-
nieten.

Ick en sal oock niet segghen / hoe dat den Paus
Damalus in't Jaer 373. een Concilie te Roomen verga-
dert heeft teghen de ketterje van Apollinaris, ghelijck
Sozomenus gheruyght *Lib. 6. cap. 25*; hoe dat den selven
in't Jaer 384. te Constantinopelen heeft doen vergade-
ren een Synode van hondert vijftigh Bisschoppen / in
de welke verdoemt zijn gheweest de leringhen van
de ketteren Eunomius, en Macedonius; soo Socrates ver-
haelt *Lib. 5. cap. 8*.

Ick gae booz-by / hoe dat de Paus Siricius in't Jaer
386. een Concilie te Roomen heeft ghehouden van tach-
rentigh Bisschoppen / om de vervallen kerckelijcke
discipline in Afriken t'herstellen / soo Siricius getuyght
Epist. ad Episc. Afric. Hoe dat hy in't Jaer 390. het vou-

nisse ghestreucken heeft teghen den Ketter Jovinianus, ghelijck hy verhaelt *Epist. 2. ad Eccles. Mediolan.* Hoe dat in't jaer 396. dooz sijn toedoen de Hunnen tot het Christelijcke ghelooft ghebracht sijn van den H. Bisschop Theotimus, den welken van haer / ter oorzake van sijn wondere wercken / wierdt ghedemt den Godt der Romeynen, ghelijck Sozomenus seght *Lib. 7. Cap. 25*

Ick sal oock verstwighen / hoe den Paus Anastasius in't jaer 400. de dwalinghen van Origines heeft berdoemt / ghelijck Hieronymus schrijft *Ep. 8. ad Demetriad.* hoe dat den selven sich ghestelt heeft in't jaer 401. teghen Ruffinus, soo Hieronymus seght in *Apolog. advers. Ruffin.*

Ick verstwighe oock hoe den Paus Innocentius in't jaer 404. de saecken der Bisschoppen van 't Oosten heeft effen ghestelt / ende de upr-ghesaeghde Catholijcke Bisschoppen wederom ghestelt in hare stoelen / soo Palladius gheruyghe in *Dialog.* hoe dat hy van ghelijcken de ghestoorde Kercke van Antiochien heeft tot trede / ende eendracht ghebracht in't jaer 408. soo hy schrijft *Epist. 21. ad Bonifac.* Hoe dat hy in't jaer 412. heeft veroordeelt den ketter Pelagius, ghelijck Prosper ghetuyghe *Carm. de ingratis.*

Ick gaen mede booz hy / hoe dat den Paus Celestinus in't jaer 429. nae Schotlande ghesonden heeft den Bisschop Palladius, die dit landt tot het Catholijck ghelooft heeft bekeert / waerom hy oock ghenoeit is gheweest den Apostel der Schotten. Hoe dat hy in't jaer 430. verworpen heeft de dwalinghe van Nestorius, soo men kan sien hy Cyrillus *Epist. ad Nestor.* hoe dat hy in't jaer 431. naer Yerlande ghesonden heeft den H. Patricius die dese gewesten heeft het Euangelle bekondicht / ende bekeert / ghelijck Probus verhaelt in *Actis S. Patricij.*

Ick en sal niet verhaelen / hoe kloeckelijck dat den Paus Leo in't jaer 443. sich ghedraghen / ende ghestelt heeft teghen de Manicheen, om de Kercke van hare vuytigheden te supberen / met het verbranden van haere boecken / ende andersints / soomen kan lesen hy

reghen het gheopende Turckdom. 53

by Prosper in *Chronico*. Ende hoe dat hy de selve berdoemt heeft in't jaer 444. in een Concilie, dat hy tot dien eynde binnen Roomen hadde vergadert. Hoe dat hy in Spagnien heeft doen vergaderen twee verscheiden Concilien te Luca, ende te Braccara, om te berdoemen de dwalingen der Priscillianisten, soo hy schryft *Epist 9.*

Wat den Paus Simplicius in't jaer 484. heeft uytghewercht/ende gheschreeven reghen de dwalinghen/ende herneckighepdt van Acacius kanmen sien by *Liberatus Cap. 18.*

Doch/ soo ick gheseyt hebbe/ dit alles/ uyt welck claerlyck blyckt wat de Pausen ten allen tijden boozde Religie ghedaen hebben/ laet ick onghemerckt henen gaen / om die wil dat hier soo seer de questie niet en is bande Pausen bande vier hondert jaeren/maer van de ghene die daer naer inden Stoel van Roomen hebben gheseten; laet ons dan sien / van dese / of sy naer de Religie niet ghevraecht hebben, soo ghy seght.

ICK beghinne van Gregorius I. den boozsaet van Bonifacius III. Wesen dan heeft/ terstont in't eerste jaer van syn Pausdom /welck valt op't jaer Christi 590. alle neerstighepdt te wercke ghestelt met schyften/ ende ander sintz / om de Schismatijcken wederom te brengen tot de eenighepdt bande Catholijcke Kercke/ soomen by hem kan sien *Lib. 1. Ep. 14. 16. 17.*

In't jaer 596. heeft hy naer Enghelandt af gheveerdicht den H. Augustinus, met eenighe andere mede-ghefellen / om de Catholijcke Religie aldaer in te voeren/ ende te verbreyden/ welck sy met groote bychten ghedaen hebben. Beda *Lib. 1. de gestis Anglor. cap. 1.* Johannes Diaconus *lib. 2. de Vita Gregor. cap. 34.*

In't jaer 635. heeft den Paus Honorius nae Schotland ghesonden den Bisschop Byrinus, om haer't Evangelie te prediken. Beda *lib. 3. Hist cap. 7.*

In't jaer 638. heeft hy de Schismatijcken, waer oversyne boozsaeten seventich jaeren lanck hadden ghesarbept / tot de eenighepdt bande Kercke ghebracht/ ende alsoo vele twisten/ende vershillen nedergelept. *Canis. Antiq. lect. 6. Pag. 413.*

In't jaer 648. heeft den Paus Theodorus een Con-
cilie te Roomen ghehouden om te uſete te doen de ket-
terge der Monotheliten.

In't jaer 650. heeft den Paus Martinus, Lan-
delinus eenen Prieſter van Camerijck, ende den
Biſſchop Amandus, met Landoaldus Arts-Prieſter/ende
Amantius Diaken/als oock den H. Follianus, uyt Ye-
lant de macht ghegheben/ende gheſonden om het gheloo-
be te verbruden onder de Heydenen. *In actis s. Landeli-
ni Amandi, &c*

In't jaer 686. heeft den Paus Conon den H. Kilia-
nus gheſonden om de ſelve oorſaecke als vozen / de
welcke het ghelooſ ghepredicht heeft in Duyt-landt.
In actis.

In't jaer 690. heeft den Paus Sergius tot den ſelven
eynde naer Vrielandt gheſonden den H. Willebrordus.
Beda lib. 5 cap. 10.

In't jaer 715. heeft den Paus Gregorius den H.
Corbimianus gheſonden/om van ghelijcken het Euan-
gelie te Prediken aen de Heydenen. *Aribo in Actis.*

In't jaer 719. heeft hy naer Duytlandt gheſonden
den H. Bonifacius die het ghelooſe namentlyck ver-
breyt heeft in Vrielandt, ende daer naer in Heſſen-landt.
Wilabaldus in Actis.

In't jaer 823. heeft Ebbo Arts-biſſchop van Rheims
ſamen met Alitgarius het licht des Euangeliums ghe-
bracht in Denemercken, door het beſtieren vanden
Paus Paſchalis, ghelijck als gherupght Adam Bremen-
ſis, *in Chronico.*

In't jaer 826. heeft den Paus Eugenius II. een Con-
cilie te Roomen ghehouden / in't welck hy vele treffe-
lijke wetten ghemarckt heeft dienende tot de kere-
nelijcke Diſcipline. *Ex Codic. Manuſer apud Baron. Tom. 9.*

Op't ſelve jaer is het rijk van Denemercken met den
Coninck Haroldus, ende ſyn huyſhoudt bekeert van
den Biſſchop Ebbo, die d'yn jaeren te vozen verwaerts
gheſonden was vanden Paus Paſchalis, ſoo hy boven
gheſeyt hebben. In ſyn plaetſe is dit jaer gheſonden
gheweest van Eugenius II. den H. Anſgarius Biſſchop
van Corbeien in Sazen.

In't

teghen het gheopende Turckdom.

In't jaer 866. heeft Michael den Coningh van Bulgarien een Ambassade ghesonden nae Roomen aen den Paus Nicolaus, hem biddende dat hy hem eenighe Leeraers wilde toesejden / vande welke sijne ondersaten breeker mochten onderwisen worden in het Christelycke gheloof: Nicolaus heeft hem hier op ghesonden twee Bisschoppen Paulus, ende Formosus. Nicolaus *Epist.* 70. ende Anastasius.

In't jaer 869. is Phorius Bisschop van Constantino-pelen, ter oorzake van sijne dwalinghen / door het toedoen vanden Paus Adrianus II. veroordeelt gheweest / ende sijne schriften verbrant / soo men kan lesen in 8. Synod. Oecum. *Act.* 5. 6. 7. 8.

In't jaer 888. is van den Paus Joannes VIII. nae Moravien ghesonden gheweest den H. Methodius, met brieven tot den Prince Sento, tot verhoorzeringhe vande Keltie. Joannes *Ep.* 194. 195. ende 247.

In't jaer 965. heeft Joannes XII. in Polen ghesonden Egidius den Bisschop van Tusculen, die den Coningh heeft bevesticht in het gheloof / ende vele Leeraers ghestelt die het volck souden onderwisen. Cramerus *Lib.* 3.

In't jaer 997. is van den Paus Gregorius V. nae Russenlandt ghesonden den H. Bonifacius, die het gheloof aldaer heeft herstelt / ende het selve met sijn bloedt bevesticht. Petrus Damian. *in Romualdo.*

In't jaer 1050. heeft Leo IX. te Roomen, te Vercel twee Concilien ghehouden teghen de ketterij van Berengarius, gelijk Lanfrancus ende Hermannus ghetuyghen / den welcken in't jaer 1055. in het Concilie van Tours onder den Paus Victor, sijne ketterij herroepen heeft / met sijn eyghen handtschrift daer onder. Lanfrancus *adversus Berengar.* ende Gaitmundus *Lib.* 3. *de Sacram.*

In't jaer 1063. heeft Alexander II. nae Florentien ghesonden den H. Petrus Damiani, om de twisten wegh te nemen / die daer waren opghestaen tusschen den Bisschop der selver stadt / ende het volck. *In Act. S. Ioan' Gualb.*

In't jaer 1067. heeft den hoozsepden Paus nae het

Noorden ghesonden den Bisschop Adalbertus, dooz den welcken het Catholijck gheloof wonderlijck is verbruydt / ende bevesticht gheweest in Sweden, en Noeweghen. Adam Bremensis *Lib. 4. cap. 42. & seqq.*

Op verscheyden jaren heeft den Paus Urbanus II. herheyden Concilien ghehouden / namentlijck in't jaer 1090. te Toulouse, ende te Melfi: in't jaer 1091. te Beneventen: in't jaer 1093. te Troyen: in't jaer 1094. te Constans: in't jaer 1095. te Plancenze, ende Clairmont: in't jaer 1096. te Tours, altemael om te stutten de eydoertē / ende moerwilligheden vande Schismatiken, soo men kan sien by Romualdus, Bertholdus, Malesburiensis, &c.

In't jaer 1122. heeft den Paus Callistus II. den langh-ghelwenschten peys aen de Kercke wederom ghegheven dooz het bevechten der Schismatiken, het herstellen van de kerckelycke discipline / ende andersing / in een generael Concilie ghehouden te Roomen, Vrspergensis, ende Malesburiensis *in Chronico.*

In't jaer 1124. heeft den voozscyden Paus nae Pomeranien ghesonden Otto Bisschop van Bambergen, die onder dat volck / welck tot noch toe Heydensch gheweest was / soo vele vruchten ghedaen heeft / dat hy den naem verdient heeft van Apostel van Pomerē, Vrspergensis *in Chronico.*

In't jaer 1139 is te Roomē van Innocentius II. een alghemeyn Concilie gehonde geweest / tegen de ketterijē van Petrus Leonis, ende van Arnaldus de Brixia, die aldaer zyn berdoemt gheweest. Otto Frisingensis *Lib. 7. cap. 22.*

In't jaer 1215. in het Concilie van Florence ghehouden dooz 't toedoen van den Paus Innocentius III. in het welck teghentwoordigh zyn gheweest vierhondert ende elf soo Gyeckische als Latijnsche Artsbisschoppen / en Bisschoppen / behalven meer als acht hondert Abten / ende Prioors / als oock de Ambassadeurs van Fredericus den Roomschen Keyser / Henricus den Constantinopolitaenschen Keyser / vande Coninghen Philippus van Franckrijck, Joannes van Engbelandt, Andreas van Hungarijen, Joannes van Jerusalem, Hugo van Cyprus, Jacobus van Aragon, ende van meer andere Princen / en steden. In welck Con-

Con-

Concilie vele dinghen loffelijck zijn besloten ghewest tot voordeel vande kerckelijcke discipline / ende uptroepen vande ketterijen/die doe regneerde; waer van men sien kan het Concilie self.

In't jaer 1217. heeft den Paus Honorius III. vele brieven gheschreven tot verscheyden Princen/en Coninghen/ ende steden / om de selve te stercken in de Catholijcke Kellighe. *Spondanus in Annal.*

In't jaer 1221. heeft den selven Paus verscheyden brieven gheschreven/ ghedateert den 22. Meert / tot alle de Bisschoppen van Europa. haer ghebiedende/ dat sy elck upt hare Bisschdommen dyp oft vier mannen/ uptmuntende in gheleertheydt/ende godtzuchtigheyt; souden upt-kiesen / die bereydt souden zyn hare sielen te pande te stellen booz het gheloobe / ende het selve te verbruyden onder de Heydenen ende Sarazijnen. *in vita Aquil pag 171.*

In't jaer 1226. heeft den Nuncius Apostolicus met name Romanus Cardinael S. Angeli, dooz het bestieren van den Paus Honorius III verscheyden Synoden ghelouden teghen de ketterije der Albigenen, welcker dwalinghen / ende krachten hy dapper ghebozen heeft. *Parisius in Henrico III. Lib. 30. cap. 128.*

In't jaer 1232. heeft Gregorius IX. dooz de gheheele Christelijcke werelt verscheyden Bisschoppen/ ende Abten ghesonden / om de kerckelijcke discipline te vernieuwen / ende manieren der Gheestelijcke te reformeren. *Parisius.*

In't jaer 1233. heeft den selven Paus de Kelligheusen van de Orde van S. Franciscus met brieven ghesonden aen den Sultan van Damascus, op dat sy de Catholijcke Kellighe onder de Sarazijnen mochten verhoorden. *Waddingus in Annal. minor. hoc anno* Andere heeft hy ghesonden met brieven tot den Coningh van Georgia, tot bekeerdinghe van sijne ondersaten. Andere tot den Caliph, oft oppersten-Pytster van de Chaldeen, &c.

In't jaer 1245. heeft Innocentius IV. verscheyden treffelijcke Mannen upt de Ordens banden H. Franciscus, ende Dominicus ghesonden naer Tartarien, om dat volck te bekeeren. *Waddingus in Annal. minor.*

welcke bekeeringhe ghevolghe is in't jaer 1248.

In't jaer 1253. heeft den selven Paus wederom andre ghesonden om te bekeren / oft te verstercken verscheyden narten / als namelijck de Russen, Bulgaren, Grieken, Sarazijnen, Mooren, Indianen, ende andere onghelooovighen.

In't jaer 1256. heeft Alexander IV. byteben outfanghen van den Sultan van Persien, met de welcke hy hem eenighe mannen byaeght / van de welcke hy in't Christelijcke gheloobe kost onderwesen worden: den Paus heeft hem de selve toeghesepdt / dooz-upt seyndende een kort begriyp van de hooft-stucken der Religte / ende hem verweckende tot den Doop. Bzovius Tom. 4. anno 1340.

In't jaer 1274. heeft den Paus Gregorius X. een alghemeyn Concilie ghehouden te Lyons, in het welcke vele Griekische Bisschoppen sijn teghenwoordigh gheweest / alwaer oock de Grieken belijdenisse hebben ghedaen van het Roomsche gheloof / namelijck rakende de alderh. Wybuldigheyt. Blondus, Platina, Sabellicus, &c.

In't jaer 1288. heeft Nicolaus IV. byteben ghesonden aen den Cham van Tartarien, aen Orosius, ende Stephanus Coninghen van Slavonien, ende Dalmacien, met eenighe Religiensen vande Orde vanden H. Franciscus, om de selve te brenghen tot de waerheyt des Christelijcken gheloofs. Waddingus in *Annal. minor.*

In't jaer 1307. sijn bekeert gheweest den grooten Cham van Tartarien met sijn moeder / ende sijn broeder / dooz de Religiensen vanden H. Franciscus, der waerts ghesonden van Clemens V. Waddingus in *Annalibus.*

In't jaer 1318. is Bonaventura met hy name Paraus naer Armenien ghesonden gheweest van Joannes XXII. daer hy er ontallicke heeft bekeert / ende vele kercken ghebouwt. Bzovius *hoc anno.*

In't jaer 1320. heeft hy wederom andere ghesonden upt de Orde vanden H. Franciscus naer Tartarien, Moorenlandt, Armenien, ende andere ghewesten van den Oosten / eensdeels om de Heydenen te bekeren / eensdeels

deelg

teghen het gheopende Turckdom. 59

deels om de Schismatiken te brenghen tot de eenig-
hepdt vande Kercke. *Waddingus in Annal.*

In't jaer 1323. heeft hy Leeraers ghesonden tot
den Coningh van Servien, samen met de belijdenisse
des gheloofs; soo-men kan lesen in sijne brieven/
Ep. 263 264.

In't jaer 1328. heeft hy verschenden Predikanten
ghesonden npt de Ordre vanden H. Dominicus, nae de
landen van Chorasam, Turgustan, Indestan, Persien, Indien,
ende Armenien. *Ex Regesto.*

Deselve heeft hy wederom ghedaen in't jaer 1329.
ende in't jaer 1330.

In't jaer 1335. heeft Benedictus XII. Joannes den Co-
ningh van Boemen, ende Eduardus Coningh van Enghe-
landt dooz brieven berweckt / dat sy alle neerstighepdt
souden doen / om de ketterjen in hare landen onder
te brenghen.

In't jaer 1367. is den Patriarch van Constantinopelen,
met andere treffelijcke mannen ghesonden zijnde van
den Keyser Joannes Palæologus ghekomen by den
Paus Urbanus V. om de Griekische Kercke te ver-
eenighen met de Roomsche / 'twelck oock gheschiedt
is / namelijck dooz de brieven die den Paus Urbanus
gheschreven heeft aen de dyp Patriarchen van den
Oosten.

In't jaer 1370. heeft den selven Paus sestighe He-
ilighen npt de Ordre vanden H. Franciscus ghesonden
naer het groot Rijk van Cathaj., om het Euangelle
te Predicken aen de Heydensche volcken. *Bzovius, &
Waddingus in Annal, hoc anno.*

In't jaer 1413. is te Constans begost gheweest on-
der den Paus Joannes XXIII. een alghemeyn Concilie,
ende in't jaer 1415. bestont het selve / soo Nauclerus
seggt / npt vier Patriarchen / ueghen-en-twintigh
Cardinalen / seben-en-beertrigh Afs-bisschoppen/
hondert en sestighe Bisschoppen / tot het welck oock
ghekomen is een ontelbare menighe van Graven/
Barons/ende andere Edelmans / soo dat het ghetal
van de peerden alleen binnen de stadt ghekommien
is / soo sommitghe segghen / tot sestighe duysent. In dit
Con.

Concilie zijn veroordeelt gheweest de dwalinghen van Hus, ende Wiclef.

In't jaer 1422. heeft den Paus Martinus V. nae den Oosten ghesonden Antonius Massanus Generael bande Oorde der Minderbroeders tot den Keyser Manuel, om met hem te handelen bande vercentinghe der Griekische Kercke / met de Roomsche. *In Actis Legationis Edict. Paris. 1612.*

In't jaer 1439. is ghehouden van Eugenius IV. het groot Concilie van Florenciaen, daer schier de heele Griekische / ende Latijnsche Kercke is samen vergaderd gheweest / ende ghesloten de eenighepd niet alleen tusschen de Griekische Kercke / maer oock die van Armenien, Mesopotamien, Chaldéen, die bande Maroniten, ende Jacobiten. *In actis Concilij.*

In't jaer 1493. heeft Alexander VI. naer West-Indien ghesonden twaelf Religieusen upt de Oorde banden H Benedictus, om het Christelijck gheloof aldaer te planten. *Fumus Lib. 1. cap. 2. Hist. Gallie.*

In't jaer 1540. is van Paulus III. ghesonden naer Indien, den H Franciscus Xaverius, die op den rijdt van tchien jaren het licht des Euangeliums heeft ghebracht / ende verboordert in meer als ses en twintigh Rijken / ende met sijne eyghen handt heeft ghedoopt ober de elf hondert duysent Heydenen. *Orlandinus Hist. Societ. ende Tarbellin in vita S. Xaver.*

In't jaer 1545. is van den voorszeyden Paus begost het Concilie van Trenten, teghen de uleuwe dwalinghen van Lutherus, ende Calvinus.

In't jaer 1553. is tot den Paus Julius III. ghekommen Simon Sulaca, Patriarch van den Oosten / den welcken te Roomen ghewijdt zijnde / is wederom ghekeert nae sijn landt / met eenighe Religieusen die den Paus hem hadde ghegheben tot verboordinghe van de Religie. *Onuphrius in vita Iulij.*

In't jaer 1555. heeft David Contuck van Moorenlande gheschreven aen Joannes den Coninck van Portugael, dat hy hem by den Paus eenighe Catholijcke Leeraers soude besorghen / om het waere gheloof tegen de secten van Dioscorus, ende Eutyches te beschermen; tot

tot desen epude sijn van den Paus Paulus IV. derwaerts ghesonden gheweest Joannes Nonnius Barretus, Melchior Carnerius, ende Andreas Oviedus, dyp gheirerde/ ende Godtzuchtige mannen vande Societeit Jesu. Maffeijs *lib. 16.* ende Orlandinus *lib. 15.*

In't jaer 1561. zijnder byteven ghekomen aen den Paus Pius IV. van Gabriel Patriarch van de Cophten in Egypten, biddende dat hy hem wilde eenen man senden / met den welcken hy soude handelen van de bereeninghe zijnder Kercke met de Roomsche: Pius heeft hem ghesonden twee vande Societeit Jesu met name Christophorus Rodericus, ende Joannes Baptist. Elianus. Sacchinus *lib. 5 §. 135.* ende *lib. 6 §. 121.*

En laet ick staen de Kercken / en Cloosters die sy ghebouwt hebben / de Religieuse Ordens die sy inghestelt hebben / den peps die sy dupsent-mael hebben ghesloten tusschen Christene Princen / alles tot verbouderinghe van de Keltigie: En durft ghy noch soo stoutelijck segghen / dat de Pausen nae de Religie niet en vræghen? Of wilt ghy misseken segghen datse niet en passen op uwe Keltigie? dat sijnse ghehouden te doen / aenghesien dat ick in mijne aenmerckingen gheschreuen teghen Petrus Cabeljau, booz de ooghe hebbe ghetuoont / dat uwe Keltigie bestaet upt de booznaemste Kercken/dieder ten allen tijden in de Kercke gheweest ende verboemt sijn. Dit sy meer als ghenoech aengaende dit stuck.

Ghy seght boozders/dat Joannes Villanus ghetuyghe van den Paus Joannes XXII. dat hy niet en ghelooft datter eenen Godt was, of Hemel, of Helle.

ick segghe dat ghy hier wederom liegt / in desen ghy Villanus ghelesen hebt / ofte soo niet / dat ghy de sake beter hadt moeten ondersoeken. Ick hebbe by my de Chronijcke vanden boozsepeden Villanus in Italiaensch ghedrukt te Venetien by Bartholomæus Zanetti, in't Jaer 1537. ende en hebbe niet konnen vinden / het ghene ghy/ende den Paus Joannes, ende desen Schrijver te laste leght. Boozt wat hy seyd *lib. 10. cap. 229.* Den Paus Joannes, seyd hy/was van opinie / dat de sielen nu af-gheschepden wesende van het lichaem /
Godt

Godt datelijck niet en aenschouden / maer alleenlijck de menschelijckhepdt Christi; vervolghens dat sijn saligh waeren alleenlijck op eene onvolmaeckte maniere: ghelijck hy oock meynde/ dat de quade / oock op eene onvolmaeckte maniere/terstont nae de doot/ berdoemt wterden: Doch / seide hy/ wanneer dat den dagh des oordeels gekomen sal zyn/ die/ de welcke wel ghedaen hebben / sullen volmaecktelijck saligh worden/ ende die qualijck ghedaen hebben / bekomen haere volle berdoementse: Nu / den Paus/ (boeghter Villanus hy) en hielt dese opinie niet voorszeker / maer stelde dese alleenlijck vooz / disputerenswijse / ende tot oeffeninghe der verstanden. Dit is het verhael van Villanus.

Wat seght ghy nu? moet ghy niet bekennen / dat ghy / ende desen Paus / ende villanus beloghen hebt.

Joannes stelde vooz / dat de goede terstont naer de doot / Godt niet volmaecktelijck en aenschouwden / maer dat sijn dit souden bekomen naer den dagh des oordeels: is dit ghelooven / datter gheenen Godt en is?

Joannes stelde vooz / dat de goede / alleenlijck naer den dagh des oordeels souden volmaecktelijck factigh sijn: is dat ghelooven / datter gheenen Hemel en is?

Joannes stelde vooz / dat de quade naer den dagh des oordeels / haere volle berdoementse souden bekomen/ is dat ghelooven / datter gheen Hel- le en is?

En dit altemael stelde hy vooz tot oeffeninghe der verstanden, ende tot een enckel disput / is dat te segghen / dat hy sulckx gheloofde / oft staende hielt? wat salt ghy noch ten lesten aen uw' arm volcxken al wijs maken?

Doch ghenomen den Paus Joannes hadde dese opinie ghehad / dat de goede terstont naer haere doot niet volmaecktelijck factigh en waeren / moet hy vaerom den Anti-Christ sijn? Waerom en houdt ghy niet liever uwen Joannes Calvijn vooz den Anti-Christ aen?

teghen het gheopende Turckdom. 63

aenghesien dat hy dit selve/ ende noch ergher leert in
sijne schriften.

Ten eersten, seydt hy *lib. 3. Instit. Cap. 25. §. 6.* Voort,
van den stant der sielen naer de doot, in desen middelen-
tijdt curieuslijck t'ondersoecken, dat en is niet gheorloft, noch
oock niet nut. Vele quellen hun selven seer, disputerende
wat plaetsen de sielen nu besitten, of zy nu inde hemelsche
glorie sijn, ofte niet; maer het is dwaesheydt, ende lichtveer-
digheydt, de onbekende dinghen hoogher te ondersoecken,
dan Godt ons die laet weten.

Hoozt ghy wel / dat hy seght / dat het onbekent is,
of de sielen der afghestorvene sijn in de hemelsche
glorie ?

Noch claerder spreeckt hy daer naer : De wijle de
Schrifture seydt hy / ons alomme ghebidt te sien op de
de verwachtinghe der toekomste *Christi*, ende de kroone der
glorie soo lanck uytstelt, soo moeten wy met dese eynden, en
palen ons van Godt ghestelt, te vreden sijn; dat de sielen der
Godtsalighen van den strijdt des arbeyts verlost zijnde, tot
salighe ruste komen, waer in sy met gheluckighe blijdschap,
de besittinghe der beloofder heerlijkheydt verwachten, en
dat alsoo alle dinghen onvolbracht blijven, tot dat *Christus*
verschijnt als Saligmaker. Ende aengaende de verworpene,
het is sonder twijffel, dat die gheen ander conditie en heb-
ben, dan die *Iudas* de duyvelen toeschrijft, te weten, dat sy
worden met ketenen ghebonden ghehouden, tot dat sy
ghetrocken worden tot de straffe, tot de welcke sy beghe-
ven sijn.

Wat dunckt u van dese leerlinghe ? Overweeght
eens de deelen in't besonder / ende ghy sult moeten
bekennen

1. Dat Calvijn seght / dat de kroone der glorie uyt ghe-
stelt wordt tot de toekomste *Christi*, voor de sielen der Godt-
salighen, die van haeren arbeyt alreede verlost sijn, al-hoe-wel
sy in eene besittinghen sijn van eene gheluckighe blijdschap.
Is dit niet te segghen / dat haere salighepdt noch on-
volmaect is :

2. Seght hy / dat sy verwachten de besittinghe der
beloofde Glorie. Is dit niet te segghen / dat sy de
beloofde Glorie oock naer haer doot / noch niet

63

64 Het gheopent Christendom
en besitten / aenghesien dat sy de selve noch ver-
wachten ?

3. Sepdt hy / dat alles onvolbracht blijft tot de toekom-
ste *Christi*. Is dit de volmaecte saligheyt niet upt-
stellen tot den dagh des oordeels ?

4. Sepdt hy / dat de verdoemde, al-hoe-wel ghebon-
den met ketenen, nochtans sullen ghetrocken worden tot
voordere straffe : Is dat niet te legghen / dat haere
straffe noch onvolbracht / ende niet volkomen en is ?

Dyn hier niet meerdere redenen om Calvijn booz-
den Anti-Christ upt te gheben / als den Paus Joannes ?
doch dit is in't booz-by-gaen gheseyt / wat lasteringen
hebt ghy noch meer teghen de Pausen ?

Predikant. Pag. 21.

Leo X. noemden het Euangelie *Christi*, een fabel. Want
doen hy een onghelooflijcke somme gheldts van Aflaten had-
de ontfanghen, seyde hy tot *Bembus* : O, hoe grooten profijt heeft
ons die fabel van *Christus* toeghebracht ! Ende op een andere als
Bembus tot sijnen troost by-brachte een ghetuyghenisse uyt
den Euangelio, antwoorde hy : Wat vertelt ghy my de fabel
van *Christus* ? Soo ghetuyght *Sibr. Lubb. de Pontificib. Rom.*
Lib. 10. Cap. 13.

Antwoorde.

En ghy / ende utwen authent / die ghy tot nu'
voordeel hier by-brenght / hebt heyde gheloghen /
de redenen die ick hebbe om soo te spreken / sijn
dese :

1. Dat de Pausen gheen ghelt en ontfangen booz
Aflaten.

2. Om dat utwen mede-Predikant *Petrus Cabeljan*
in sijn memoire-boeck *Tom. 2. pag. 624.* daer aen twyfel-
felt / want dit verhalende / seydt hy / indien het waer is,
rhoonende hier mede dat hy by wat boozsichigher
was als ghy / en datmen niet lichtelijck geloof moet
gheben aen straet-maeren.

3. Om dat ick by *Platina* (die nochtans de ghebre-
ken

teghen het gheopende Turckdom. 65

Ken der Pausen niet ghewoon en is te verfwighen / niet sulckx kan bebinden: **Tet contrarien / hy seght** Pag. 284. ende 285. dat den Paus *Leo* de goddelijcke saecken seer neerstighlijck onderhielt, dat hy noyt eenigh Priesterschap heeft vercocht, dat hy seer voorsichtigh was in het spreken. **Wie sal kunnen ghelooen / dat soo een man / sich soo soude vergheten hebben / dat hy het Euan-gelie Christi, een fabel soude ghenoeemt hebben: sy fabelen self die dit segghen.**

Predikant.

De Pausen, en *Mahomet* hebben beyde haer vleyers ghehadt, die den tijdt, en haeren buyck dienende, van haer oock de dinghen gheschreven hebben die anders a'leen van *Christus* gheseght worden, ende oock van hem alleen moeten gheseght worden.

Antwoorde.

Welck sijn dese dinghen in het besonder?

Predikant.

De Canonisten noemen den Paus, *onse Heere Godt*: *Stapletonus* ende andere meer, noemen hem eenen Godt op der aerden, &c.

Antwoorde.

Ick en hebbe dese satermerten by gheen Canonisten conuen binden; wijsst mi de selbe aen / ende haere Boecken / ende Capittels. Doch wat desen Naem / Godt, aengaet: Seght ghy dat dit aen Christo alleen roekomt? soo en hebt ghy dan noyt Schrifure ghelesen: ick en hebbe niet willen ondersoeken / of het al waer is / dat ghy hier praet: want ghenomen / den Paus wierdt van de onse ghenoeemt / een Godt, ofte een Godt op der aerde; wat ist nu? hoe verstaet ghy dat *Exodi* 4. 16. *Moyse*, een Godt ghenoeemt wort? ende

Ⓔ

ende

ende *Exodi* 7. 1. Den Godt van Pharao? leest uwen Dordrecht-
schen Bybel op *Exodi* 4. *Num.* 20. die sal u leeren wat dit
te segghen is/ te weten / dat hy in alles soude hebben het
beleyt van *Aaron* sijn broeder, ende hem in Godts naeme be-
velen, ende op-legghen al dat hy moet segghen, ende dat
Aaron hem soude ghehoor gheven, ghelijck aen Godt selve:
Wat quaet dan/dat wy oock de Pausen van Roomen,
in soodanighen sin / ten opsichte van alle gheloo-
ghen hier op der aerden/ een Godt noemen?

Derhalven/ hoe verstaet ghy/datter gheseyt wort
Exodi 21. 6. ende 22. 28. Sijn Heere sal den knecht tot de Go-
den brenghen. Wat is dit? bzaecht het wederom van
uwen Dordrechtchen Bijbel *Num.* 11. die sal u segghen /
dat hier dooz de Goden, verstaen worden / Magistraten,
Rechters, Overicheden. Item: Ghy en sult de Goden niet
vervloecken: Wat is dit? uwen Bijbel seght *Num.* 43.
dat sijn de Overste, soo wel de voorstaenders der Kercke, als
der Politijcke regeringhe van dien tijdt. Wat ongerijmt-
heyt dan/darmen den Paus een Godt noemt? dat is/
een Overste, ofte voorstaender der Kercke.

Wat seght ghy boozders op *Psalms* 82. 1. daer David
seyt: Godt oordeelt in het midden der Goden? Wie sijn
die Goden? uwen Bijbel antwozdt *Num.* 5. dat sijn Co-
ninghen, ende Vorsten, jae alle Overicheden, als zijnde alte-
mael sijne stadt-houders. Waerom en moghen wy van
den Paus van Roomen niet eenen Godt noemen / aen-
ghessen dat wy hem houden booz den stadt-houder
Godts, ende oock het selve bewijzen?

Wat seght ghy op't gene gheseyt wordt/ ende dics-
wils herhaelt / inde Boecken der Coninghen, ende in't
Boeck Paralipomenon, daer aen Saul, ende David wordt
ghegheven den naem Christus?

Spndelijck hier upt siet ghy/ dat ghe of de Schrift-
ture niet ghelesen en hebt/of de selve niet en verstaet/
ofte dat ghy moerwilligh handelt.

HET IV. CAPITTEL.

Vande versierde over-een-komste der Pau-
sen, ende *Mahomet*, aengaende de
Leer-stucken.

Predikant, Pag. 23.

DE Pausen, ende *Mahomet*, komen oock voorder wel overs-
een, doch teghen die van *Christus*, in haere leer-stucken.

Antwoorde.

¶ Ick kan wesen dat sy in eentghe leer-stucken ober-
een-komen / ende dat daerom nochtang die stucken
niet quaedt sijn / ghelyck wy oock voer heen hebben
bewesen / ende ghy in uw' boeck hier en daer oock
bekent / dat *Mahomet* sommighe Leer-stucken heeft
af-geleent niet alleen van de Heydenen / ende Joden /
maer oock van de Christenen : Ick en kan niet ghe-
looben / dat ghy sult voer quaedt houden / die hy af-
gheleent heeft van de oude Christenen / ende in de
welcke hy met ons over-een-komt. Nu dan / 't ghene
ghy alleenlyck hier moet bewysen / is / dat wy eent-
ghe leer-stucken houden met *Mahomet*, de welke
stryden teghen de leere Christi.

Predikant.

Van de Schrifture seght onsen Salighmaker *Matth. 5. 18.* dat
eer den hemel, ende de aerde sullen voorby gaen, dan dat sou-
de voorby gaen een Jota, oft tittel van de wet. Doch den
Paus pooght door sijn aenhanghers wijs te maecten, dat de
Schrifture bedorven is. Dit heeft oock *Mahomet* vande Pro-
phetische schriften gheseydt, die hy anders niet en ontkende
van Godt inghegheven te sijn.

E 2

Ant-

Antwoorde.

Hier praet ghy reghel-recht teghen u selven / ende teghen uwe Meesters / ende teghen de Synode van Dordrecht: Want indien de Schrifte niet bedorven kan worden /

Maerom hebt ghylieden dan soo vele verscheyde Oversettinghen verschillende van malkanderen? seght my / uwe boozgaende Bijbels, die ghylieden / soo sommighe van uwe Schrijvers bekennen / in dupsenden plaetsen verbeterd hebt / namelijk in de leste Oversettinghe van Leyden, ofte / seggh' ick / dese boozgaende Bijbels waten cozzrect / ofte niet? Warensse cozzrect? hoe hebt ghyse dan (soo ghylieden boozgheest) in menighe plaetsen nyt de oozspronckelycke talen verbeterd? Warensse niet cozzrect? hoe seght ghy dan / dat de Schrifte niet bedorven kan worden?

Hebt ghy dan noyt ghelesen 't gheue den ouden Tertullianus ober 1400. jaeren gheseydt heeft in *Apologet. cap. 47.* te weten / dat de verstanden der Philosophen van doe af het oude Testament hadden verkeert?

Hadt ghy de schriften ghelesen van Epiphanius, namelijk *Heresi 42.* daer soude ghy ghevonden hebben schier twee hondert passagien / die Marcion in de Schrifte hadde verhozt / verandert / verkeert / met een woordt / die hy hadde bedorven.

Hoe heeft dan Christus gheseydt / sal jemandt bzaighen / datter niet een tittelken van de wet en sal voorby gaen, indien de Schrifte kan bedorven worden?

Ick antwoorde / dat dit seer wel samen staet: want alhoewel / soo het hier blyckt booz de oogh / dat de Ghereformeerde, ende die ketterg van de welke Epiphanius ende Tertullianus hier spreken / eenighe woordten / oft sinen / oft spreucken hadden verandert / ofte indien ghy't soo wilt hebben / namelijk vande Ghereformeerde, in haere eerste Bijbels niet wel overgheset / de Kercke heeft altijt een oogh in't zepl ghehadt / om de selve te bzenghen op den oozspronckelycken text / 't welck Partije selve in haere Oversettinghe

ghe

teghen het gheopende Turckdom. 69

ghe van Leyden door gheeft ghedaen te hebben: Alsoo dan staet yet wel samen / dat de Schyssture hen bedorven worden / 't zy door moerwillighepdt / 't zy door onwetenthepdt / oft onbedachtthepdt der Oerfetterz / ende datter nochtans niet een Jota, oft tittel doorby gae / door de neerstighepdt ende toetsicht der Kercke.

Ten anderen: Ghy hebt de Schyssture gheraepbracht / want daer den H. Mattheus seght / datter niet een tittel van de wet soude voorby gaen, tot dat alles volbracht werde, daer hebt ghy de leste woorden versweghen: Christus dan en seght hier anders niet / als dat den hemel / ende aerde lichter sonden vergaen / dan dat sijne woorden / ende belosten niet en souden volbracht worden. Siet / hoe dit past op dit propoost.

Doch / oft ghy leden moet bekenen / dat ghy selfs strijdt teghen Christum, wanneer ghy metter daer / dat is / door uwe verschepte Oerfettinghen thoout / dat in uwe voorgaende Bijbels vele fouten inghekropen waren; ofte soo niet / soo moet ghy dan de Pausen ontsaen van teghen-strijdt teghen Christum, wanneer sy segghen / dat de Schyssture bedorven is.

Predikant.

Christus en wilt sijn Woordt niet vermenght hebben met menschelijke traditien. Doch, beneven het gheschreven Woordt, dringht den Paus noch een heel ander onbeschreven op. Ende soo heeft Mahomet niet alleen uyt de Schrifsture, maer oock uyt verscheyde andere traditien ghesmeedt de nieuwe wet sijns Alkorans, jae heeft oock sijne wet in een beschreven, ende onbeschreven onderscheydt.

Antwoorde.

Wat verstaet ghy door menschelijke traditien? soodanighe / die strijden teghen Schyssture? 't is seker dat Christus die heeft verwoopen / als hy Matth. 15. 3. de Phariseen, over soodanighe traditien bestrafte / segghende: Ghy overtreedt het ghebodt Gods, om uwe tradi-

tie **Wederom** v. 6. Ghy hebt Godts ghebodt krachteloos ghemaect door uwe traditie. Want sy leerden teghen het ghebodt Godts/ ende teghen **Schryfture**/ dat de **kinders**/ in sommighe gheballen / op haere ouders niet passen en moesten: *Siet Marci 7. v. 8. 9. 10.*

Doch/ indien ghy dooz menschelijke traditien, soodanighe verstaet/ die vande Apostelen mondelinghe/ dooz eene achtervolginghe van haere **Discipelen**/ van handt tot handt / tot ons zijn overghekomen / ende niet en stryden teghen **Schryfture**; 't is onwaerachtigh / dat Christus niet soodanighe traditien sijn **Woordt** niet en heeft willen vermengt hebben: want andersing soude den **H. Apostel Paulus** *Thessal. 2. cap. 2.* ghestreden hebben teghen het ghebodt/ ofte wille Christi, wanneer hy aen die van **Thessalonen** belast/ dat sy de traditien souden onderhouden die sy van hem ontfanghen hadden/ niet alleen by gheschryft, dooz sijne brieven, maer oock mondelinghe / dooz woorden.

En is oock niet te dencken / dat alle de boornaemste **Oudt-vaders** oft soo moerwilligh / oft soo onwetende/ oft soo onbedacht souden gheweest zijn/ dat sy teghen **Christum** wilden stryden/ wanneer sy de **Traditien** aenprechten.

1. **Origenes** seyd *Tract. 29 in Matth.* Wy en moeten niet wijcken van de eerste, ende Kerckelijke **Traditie**; wy en moeten oock op gheen ander maniere ghelooven, dan ghelijck ons de Kercken **Godts** door successie hebben overghelevert.

2. **Den H. Basilius** *lib. de Spir. S. cap. 29.* Ick meene, seyd hy/ dat het **Apostolijck** is, oock te volherden in onbeschreven **Traditien**: want den **Apostel** seyd: *ick prijse u l. om dat ghy houdt de Traditien, die ghy ontfanghen hebt, 't zy door woorden, 't zy door brieven.*

Item: *lib. de Spirit. S. cap. 27.* Wy hebben, seyd hy/ leeringhen, die in de Kercke verkondight worden, sommighe gheschreven, sommighe door overleveringhe van de **Apostelen**: Alle beyde hebben sy ghelijcke kracht tot de godsaligheydt, ende niemant en spreekt daer teghen, soo hy maer een weynigh ondervonden heeft wat de **Kerckelijke Rechten** zijn. Want indien wy de gewoonten, die niet gheschreven

en zijn, willen verwerpen, als wesende van minder ghewicht, wy sullen oock onvoorsichtelijck veroordeelen, 't ghene in't Evangelie staet als noodigh ter saligheyde: Jae wy sullen de verkondinghe des Evangeliums, brenghen tot eenen ydelen naem. Wie heeft by gheschripte gheleert, dat wy die met het teecken des kruys moeten teekenen, die haere hope op *Christum* hebben ghestelt? Wat Schriftuer heeft gheleert, dat wy souden bidden ghekeert wesende nae den Oosten? Wat Heylighen heeft ons by gheschripte gheleeten, de woorden der aenroepinghe, als gethoont wordt het broodt der Eucharistie, ende den Beker der segheninghe? &c.

3. Den H. Joannes Chrysofomus *Hom. 4. in 2 ad Thessalonic. verklarende die woorden Pauli: Hoort de traditiën &c.* seght: Hier uyt blijkt, dat de Apostelen niet alles en hebben overghelevert door brieven, maer dat sy oock vele dinghen hebben overghelevert sonder brieven, ende dese zijn soo gheloofbaer als d'andere. Soo meenen wy dan, dat de *Traditie* der Kercke gheloofbaer is. 'T is *traditie*, en vraeght niet meer.

4. Den H. Irenæus *lib. 3. cap. 2.* seght/ dat de *Catholijcken van syne tijden/ de ketterg van de Schysure* beriepen op de *traditiën*, de welcke van de Apostelen, ende door de successie der Priesteren in de Kercke bewaert wierden.

5. Den H. Epiphanius *Heresi 55.* Aen ons, sepdit hy/ zijn palen ghestelt, ende fundamenten gheleyt. *Welcke zijn drie?* Ende de *Traditiën* der Apostelen, ende de H. *Schysure*, ende de achtervolginghe der leere: van alle kanten is de waerheydt versterckt.

6. Om dat ghelyeden/ *namelijck utwen Joannes Calvin*, gheduerigh soo stoeft op Augustinus, als oft hy van utwe ghesinthepdt gheweest waer/ laet ons hem wat breeder hoozen sprekken als d'andere.

1. Sepdt hy *Serm. 3. de Trinit.* Dat den Reghel der Kercke, ende de heylighe *Traditiën*, ende vonnissen der Vaderen, ceuwelijck vast, ende bestandigh blijven.

2. *Lib. 3. contra Maximinum Arianum cap. 3.* sprekende tot desen ketter: Ghy seght my, seght Augustinus, brenghet my ghetuyghenissen voort daer gheseydt wordt, dat den H. Gheest moet aenbeden worden: als oft wy uyt 't ghene wy

lesen, eenighe dinghen niet en verstonden die wy niet en lesen: Waer hebt ghy ghelesen, dat Godt ongeboren is? ende nochtans het is waer.

3. *Lib 2. de Bapt. cap 7.* Ick gheloove dat de ghewoonte van de ketters niet te herdoopen ghekomen is van de Apostolijcke *Traditie*, ghelijcker vele dinghen in haere brieven niet ghevonden en worden, noch oock in de Concilien van haere naekomelinghen, ende nochtans, om dat sy door de gheheele Kercke onderhouden worden, men ghelooft, dat sy van de Apostelen overghelevert, ende gherecommandeert zijn.

4. *Lib. 5. de Bapt. cap. 23.* Vele dinghen zijnder, die van de alghemeene Kercke worden ghehouden, ende daerom seer wel ghelooft worden van de Apostelen gheboden te zijn, alhoewel men se niet beschreven en vindt.

5. *Lib. 10. de Gen. ad lit. cap. 23.* De ghewoonte der Kercke van de kleyne kinders te doopen, en moet niet verworpen worden, ende en waer gheensins te ghelooven, indien het gheene Apostolijcke overleveringhe en was.

6. *Epist. 118. cap. 1. ad Januar.* Wy verstaen, dat 't ghene wy onderhouden als overghelevert, ende niet beschreven, wanneer het de gheheele werelt door wordt onderhouden, dat dit, ofte van de Apostelen selve, oft van de alghemeyne Concilien (welckers autoriteyt in de Kercke seer saligh is) ghestelt, ende gherecommandeert is: als te weten, het jaerlijcks vieren der Feest-daghen van het lijden onses Heeren, van sijne Verrijzenisse, Hemelvaert, ende van de komste des H. Gheests.

7. *Epist. 86. ad Casulan* In die dinghen, in de welke de Kercke niet sekens ghestelt heeft, moet de ghewoonte van het volck Godts, ofte de instellinghen van onse voor-ouders voor een wet ghehouden worden.

8. *Lib 4 de Bapt. cap 24.* Indien jemandt, aengaende het doopen der kleyne kinderen, vereyscht de autoriteyt van de H. Schrifture, alhoewel dat 't ghene de gheheele Kercke houdt, ende van de Concilien niet en is inghestelt, maer altijd onderhouden gheweest, seer wel ghelooft wordt, overghelevert te zijn door de autoriteyt der Apostelen, &c.

Du moet ghy mi segghen / waer voor ghy dese
hoornaemste Leeraers der rechtsinnighe Kercke
houdt / aenghesien / dat sy / ghelyck als de Paulsen
doen /

teghen het gheopende Turckdom. 73
doen/ de Traditien aen-prijzen/ ende willen onderhou-
den hebben? hebben sy mede teghen Christum ghestre-
ken?

Verhalven/ waer staet het gheschreuen / dat de
Traditien, een ken-teecken zijn van den Anti-Christ?
kondt ghy my dit niet bewyzen/hoe besluyt ghy dan
hier uyt / dat den Paus den Westerschen Anti-Christ
is?

Ten lesten/ als ghy sult bewesen hebben / dat de
Traditien, die van de Pausen worden ghehouden / de
selve/ oft van den selven slaggh zijn/ met die van Ma-
homet, dan sullen wy eerst beghinnen te luysteren nae
de ghelijckenisse/ die daer is/ tusschen Mahomet, ende
de Pausen.

Predikant. Pag. 24.

Christus, ende de Apostelen bevelen ons over al het lesen
van Gods Woordt: maer den Paus verbiedt dit den ghe-
meenen luyden. Mahomet belanghende, heeft oock niet ghe-
wilt, dat den Alkoran in sijns moeders tale, ghelesen soude
worden.

Antwoorde.

¶ Is gheloghen dat Christus, ende sijne Apostelen
ons over al bevelen het lesen van Godes Woordt:
Ghy en zijt niet machtrigh een Schyftuer-plaetse by
te setten/ ofte ghy sult se wederlept/ sae te niete ghe-
daen vinden / in mijn Tractaet van't lesen vande Schrif-
ture, het welck niemant van utwe Rabbijnen, tot noch
roe heeft durven beantwoorden: Neemt ghy dan
dit werck aen / indien ghy u segghen wilt waerach-
tigh maecken/ dat Christus, ende sijne Apostelen over al
ghebieden het lesen van Godes Woordt.

Predikant.

In een dingh heeft Mahomet sich noch beter ghethoont te
wesen, dan de hedendaeghsche Pausen, ende sijne aenhanghers

zijn: want daer noch *Mahomet* loffelijck van de goddelijcke
schriften ghesproken heeft, daer spreken sy seer lebbigh, ende
schandelijck van de selve, alse die verghelijcken by eenen was-
sen-neuse, die op alle sijden gheboghen wordt.

Antwoorde.

Maer ghy armen bloedt als ghy zijt! wat wilt
ghy segghen / dat het schandelijck is / de *Schryfture*
by eenen wassen-neuse te verghelijcken / daer ghy
dupsent exempels van hebt in uwe eyghen landen?
daer zijn immers soo menighe *Secten* / daer uw'
landt van krefelt; draepen die niet de *Schryfture* / als
eenen wassen-neuse / eick in 't besonder / naer sijn ver-
nuft / ende sin? buyghen de *Mennisten* de *Schryfture*
niet op eenen anderen kant / in sommighe stucken /
dan de *Ghereformeerde*? ende wederom de *Gherefor-*
meerde, anders dan de *Arminianen*? ende de *Arminianen*
anders dan de *Lutheranen*? ende de *Lutheranen* anders
dan de *Quakers*? ende de *Quakers*, anders dan de *Soci-*
nianen? ende wat noch meer? Wat is hier dan mis-
sepdt / als men de *Schryfture* verghelijckt by eenen
wassen-neuse / diemen op alle sijden kan buyghen /
aenghesien / datmen dit by u siet voor de ooghe ghe-
schieden / niet alleen van stadt tot stadt / maer schier
van huys tot huys / sae ick soude bykans durven
segghen van persoon tot persoon?

Daer-en-boven / hebben de *Arianen*, in voorszeden
tijden / niet de *Schryfture* soo ghedraept / dat sy den
Sone / aengaende sijn *Godthejdt* / voor minder hiel-
den / als den *Vader* / om datter staet *Ioan. 14. 28.* Den
Vader is meerder dan ick?

Hebben de *Eutyhianen* niet soo de *Schryfture* ghe-
draept / dat sy gheene verrijseuiffe des vleeschs en
gheloofden / om datter staet *1. Cor. 15. 50.* Vleesch ende
bloedt en sullen het *Rijcke Godts* niet besitten?

Hebben de *Seleucianen* niet de *Schryfture* gedraept /
als sy leerden / dat *Christus* op den dagh sijnder *Be-*
melbaert / niet verder met sijn lichaem was op-ghes-
klommen / als tot de soune toe / om datter staet
Psal.

Pfal. 18. v. 6. In de sonne heeft hy sijn tabernakel ghestelt?

Hebben de Manichéén niet de *Schzifture* ghedzaept / als sy sepden / datmen de sonne moest aenbidden / om dat Christus seght *Ioan.* 8. v. 12. Ick ben het licht des wereldts ?

Hebben de Baervoet-loopers, niet de *Schzifture* gedzaept / als sy gheleert hebben / dat alle menschen moesten bloots voets gaen / niet om haer lichaem te kastijden / maer om datter staet *Exodi.* 3. v. 5. Ontbindt de schoenen van u we voeten ?

Heeft Origenes de *Schzifture* niet ghedzaept / wanneer hy gheleert heeft / dat de dupbelen ten jonghsten daghe sullen saligh worden / om datter staet *Ioan.* 16. v. 16. Een luttel tijds, ende ghy en sult my nu niet sien, ende wederom een luttel tijds, ende ghy sult my sien ?

Eyndelijck / isser wel opt ketter gheweest in de oude tijden / oft oock in de onse / die de *Schzifture* niet ghedzaept en heeft naer synen sin / ende inbeeldinghe? Waerom berispt ghy dan / de ghene die segghen / dat de *Schzifture* ghelijck eenen wassen-neuse is / die men kan buygghen op den eenen / ende op den anderen kant / aenghesien dat wy dit kunnen sien vooz de ooghen / ende tasten met de handen / te weten / dat de Ghereformeerde de *Schzifture* dzaepen naer haeren sin / de Lutheranen naer den haeren / de Arminianen naer den haeren / de Memnisten naer den haeren / de Socinianen naer den haeren / de Protestanten naer den haeren / de Quakers naer den haeren / de Eutychianen naer den haeren / de Arianen naer den haeren / de Seleucianen naer den haeren / de Manichéén naer den haeren &c. ? Wel / goeden Godt ! is hier gheen materie genoegh / ende reden / om te segghen datmen de *Schzifture* kan buygghen op den eenen / ende op den anderen kant ? Jae / op soo veelderley manieren / alsser sinen / ende hoosden zyn in de wereldt ? Bewijst my nu eens / dat den Paus daerom den Anti-Christ is / om dat hy soo spreekt van de *Schzifture*.

Predikant.

Sy vergelijcken de Schrifture by doode letteren, ziel-
loose, ende stomme saken, papieren schrift, dooden inckt &c.

Antwoorde.

Dit is wederom gheloghen / dat de Pausen de
SCHRIFTURE vergelijcken by doode letteren &c.

Ick segghe / de SCHRIFTURE, want dese en bestaet
niet alleen in de letteren / oft woorden / oft in't pa-
pier / ofte gheschryft; maer namelijck in den sin / en-
de beteekeninghen der woorden: Nocht en heeft
Paus / oft eenighen anderen Catholijck / de Schrif-
ture soo ghenomen wesende / vergheleken by doode let-
teren &c. maer alleenlijck / wanneer sy ghenomen
wordt booz de uptwendighe letters, ende woorden,
sonder aen te sien den echtighen sin / ende beteek-
ninghen: Ende soo ghenomen wesende / seggh' ick
mede / dat sy niet anders en is / als doode letteren &c.

Ick thoone dat voor eerst, upt de reden: Het ghe-
ne dat de ziele / ende gheest is aen ons lichaem / dat
is / buyten twijffel / de beteekeninghe aen de wooz-
den / ende letters: Maer een lichaem sonder ziele is
doodt / soo is dan oock de letter doodt / sonder beteek-
eninghe: Wanneer dan de letters van de Schrif-
ture ghenomen worden / sonder beteekeninghen /
't en zijn niet anders als doode letters, ende wooz-
den.

Ten tweeden, wat seght ghy van den Camerlinck
van de Coninghinne der Mooren? Hy lag de Schrif-
ture / dat is / de woorden, maer hy en verstondtse
niet / moetmen niet segghen / dat de Schrifture / aen
hem / was een doode letter, aenghesien by den gheest
daer upt niet en kost haelen / die de Schrifture leven-
digh maect / ende stelt in haer volle wesen? Moet
ghy niet bekennen / dat de letters / ende woorden van
de Schrifture booz een kleyn kindt / diese maer spel-
len en kan / doode letters, ende woorden zijn?

Predi-

Predikant.

Sy vergelijcken de Schrifture by de schriften van *Livius*,
by de fabulen van *Æsopus*.

Antwoorde.

Dit is wederom onbeschaemdelijck gheloghen.

Predikant.

Den Cardinael *Hosius lib. 3. advers. Brentium fol. 148.* seght;
In eenen goetsalighen sin kan gheseydt worden, dat de Schrif-
ten soo veel ghelden, als de fabulen van *Æsopus*, indiensc ont-
bloot zijn van de autoriteyt der Kercke.

Antwoorde.

Ick en hebbe dese woorden by *Hosius* niet konnen
vinden: doch daer en is gheene swarigheyt / laet
ongnemen / dat hy op dese wijze ghesproken hebbe.

Ten eersten. Stet ghy niet / dat het wat anders is
absolutelijck te segghen (soo ghy hier bozen ong-
toeschrijft) dat de Schrifture ghelijck is aen de fabulen
van *Æsopus*, ende wat anders / te segghen / datse aen
de selve ghelijck is / wanneer de autoriteyt der Kercke
daer niet by en komt? Stet ghy dit niet? Soo gaet dan
hy utwe Meesters / ende leert van haer / wat dat is /
absolute spreken / oft conditionate.

Ten tweeden. Ick segghe dat *Hosius* (indien dit hy
hem te vinden is) niet anders ghesproken en heeft /
als ober 1300. jaren ghedaen heeft den *H. Augustinus*:
Hoozt desen grooten Ondt-vader byselijck spreken:

1. *Lib. contra Fundam. Epist. cap. 5.* Ick en soude, seyd hy /
het Evangelie niet ghelooven, ten waer saken dat my be-
weeghe de autoriteyt van de Alghemeyne Kercke.

Hoe kan *Augustinus* segghen / dat hy de Schrifture
niet en soude ghelooven / ten zy dat hy-se hout oft
vooz sabels / oft vooz twijffelachtigh / soo langh als
de

Het gheopent Christendom
de authoriteyt van de Kercke daer niet by en komt
merckt dat Augustinus conditionatē spreekt

2. Op de selve plaetse seght Augustinus: Ick moet de handelinghen der Apostelen ghelooven, indien ick het Evangelie gheloove, want alle beyde worden sy gherecommandeert door de authoriteyt vande Catholijcke Kercke.

3. *Ibidem.* Indien ghy de authoriteyt vande Catholijcke Kercke te niete doet, ick en sal aen het Evangelie niet kunnen ghelooven, want dat heb ick gheloofd door de Kercke, ende daerom en sal't by my van gheender weerden zijn, al wat ghy uyt het Evangelie sult voortbrengghen.

4. Wy aenveerden soo vele boecken van het nieuwe, ende oude Testament, als ons de authoriteyt van de Catholijcke Kercke overlevert. *Serm. 191. de tempore.*

Seght ons eerst wat ghy hebt teghen desen H. Vader / eer ghy berispt het segghen vanden Cardinael Hofius.

Predikant. Pap. 25.

Onder de Paus ghesinden verghelijckt Bellarminus de HH. Schriften by den Alcoran van Mahomet, met dese woorden: *Lib. 4. de Verbo Dei cap. 4.* Schoon de Schrifture seght, dat de boecken der Propheten, ende Apostelen goddelijck zijn, soo sal ick't nochtans niet seker ghelooven, ten zy dat ick eerst gheloove, dat de Schrift, die dat seght, goddelijck is. Want oock in den Alcoran van Mahomet lesen wy doorgaens, dat den Alcoran selve van Godt uyt den hemel ghesonden is, ende nochtans en ghelooven wy dien niet.

Aantwoorde.

Desen treffelijcken / ende seerp-suintighen Cardinael / die ghy daer nae seght te wesen eenen twee-songhighen Papist, is soo verre boven uwe waerdigheyt / ende verstandt verheven / dat ghy / noch alle uwē ghelijcke / daer kunnen aengheraken / als met scheldinghen / ende mechanike termijnen.

Ick segghe dan / dat hy seer wel gheseydt / ende gheredent heeft: want ick braghe u: waerom dat ghy de H. Schrifture gheloost / moet ghy niet segghen

ghen

ghen niet Paulus *i. Theffal. 2. 13.* Om dat het is het woordt Godts, ende niet der menschen? Soo moet ghy dan eerst ghelooiben / dat de Schrifture goddelijck is / eer ghy de selve aen-neemt. Verbolghens / moet ghy eerst ghelooiben dat de Schrifture goddelijck is / eer ghy ghelooft dat de boecken der Propheten/ende Apostelen goddelijck zijn. Indten ghy my seght: De Schrif- ture seght het / dat sy goddelijck zijn. Ick antwoor- de niet Bellarminus : den Alkoran seght oock dat hy goddelijck is. Nu moet ghy my segghen / wat meer- der sekerhepdt dat ghy hebt van de Schrifture / dan van den Alkoran ? dat en kout ghy my niet bewijfen als upt de Schrifture self / soo moet ghy dan verse- kert zijn / dat de Schrifture goddelijck is / eer ghy versekert zijt / dat sy goddelijck is / 'twelck teghen sijn-selven strijdt. Want zijt ghy te bozen niet verse- kert ? soo en kout ghy my dan upt Schrifture gheen meerder sekerhepdt thoonen / als upt den Alkoran. Zijt ghy dan versekert dat-se goddelijck is / ende seght ghy dat ghy daerom op haer vast gaet / soo seght Bellarminus seer wel / dat hy niet seker gheloo- ben en kan / dat de Schriften der Propheten / ende Apostelen/goddelijck zijn/ten zy dat hy te bozen ghe- loobe dat de Schrifture goddelijck is / want ander- sijn en kan hy niet vaster op haer gaen / als op den Alkoran.

Predikant.

Seker Jesuyt, ghelijck het van een ander, *Hasenmyllerus* ver- haelt worde, seyde eens tot sijne discipelen : Gheerne veel predicatien te hooren, ende gheern, en dickwils de H Schrif- ture te lesen, dat en is seker gheen teecken van een goet Ca- tholijck, maer van een ketter, die haer met dese dinghen, ghelijck een aep met een note vermaken. Doch een oprechte Catholijck vermaeckt sich niet veel met predicatien, welke haestelijck, ghelijck den windt voor-by gaen, noch met het lesen der Schrifture, alsoo die een doode letter is, welcken hy niet en verstaet : maer sijn eenigh vermaeck is, vele missen te hooren, en dickwils te biechten, die, welke dese dinghen ver-

ver-

versuymt, ende veracht, sondicht swaerder, dan die in sijn gantsch leven, noyt een predicatie ghehoort, noch bijbel ghesien heeft.

Antwoorde.

En ghy/en Hasenmyllerus lieght alle beyde / dat gheswart wordt. Ghy/ uyt simpelheyt / om dat ghe de saken werpt op't papier soo-se ballen / sonder de selve wel t'onder soecken; ende Hasenmyllerus lieght uyt moerwilligheyt. Ick moet u hier desen Hasenmyllerus gaen uyt-schilderen met de selve verwen / met de welke hem over neghen en sestig saren uyt-ghebruyckt heeft onsen seer ghelcerden P. Jacobus Gretserus, in sijn *Historia Ordinis Iesuitici*, op dat de heele werelt / aen de beeren magh sien / wat hy booz een voghel gheweest zy / ende op wat personen dat ghy uwe praetjes sondeert. Ick en sal niet anders dan sijn leughenen aenwijzen / van de welke hy van Gretserus, booz ontwedderlegghelycke redenen / ende gherupghenissen wordt overtuyght / de welke men by den selven Gretserus kan naesien.

Hasenmyllerus seght 1. In sijn Voor-reden, dat onsen eersten Latijnschen Reghel seght: Dat onse Orden ingestelt is, om dat-se alle ketterijen, ende namelijck de Luther-sche soude rant bieden. 'T is gheloghen / onsen eersten Reghel en heeft gheene andere woorden / als dese: Het eynde deser Societeit is, niet alleen de saligheydt, ende volmaecktheydt van sijn eyghen siel met de goddelijcke gratie te besorghen, maer met de selve, neerstelijck, te besorghen de saligheydt, ende volmaecktheydt van sijnen even naesten. Daer is't al.

2. Seght hy / dat den H. Ignatius op't eynde van sijn leven door wroeghinghe van conscientie, sijn-selven vervloecht heeft. 'T is gheloghen. Niet een woort hier van/by de Schryvers van sijn leven.

3. Sepdt hy / dat de Jesuiten gheen Reghelen gheschreven en hebben, die haer eyghen zijn, maer dat sy haer toeghe-eyghent hebben de Reghelen vanden Cardinael Caraffa.

'T is

teghen het gheopende Turckdom. 81

'T is onbeschaemdelijck gheloghen/de gheheele wereldt siet contrarie vooz d'oogh.

4. Seght hy / dat onse eerste Paters te Roomen arm zijn gheweest sonder ghebreck, oodtmoedigh sonder versmadin ghen. 'T is gheloghen : hoe arm sy daer gheweest zijn / ende wat sy vooz Christo gheleden hebben / kannen sien by Ribadineira, ende Maffeus.

5. Seght hy / dat den Cardinael Guiccidonius niet be gheert heeft, dat soo een godloos, ende ulpsch soldaet, ghe- lijk Ignatius was, een nieuw Orden soud' instellen. 'T is gheloghen / ter contrarien / desen Cardinael heeft gheseydt. Ick en probere de nieuwe Ordens niet, maer dese probere ick.

6. Seght hy / dat wy in onse Reghels/en Constitutien / de Societeit normen/de eerweerdighe, ende lof- weerdighe Societeit der Jesuiten. 'T is gheloghen / ter contrarien / sy wordt daer ghenoeemt de minste So- cieteit.

7. Seght hy / dat het ghebodt van de ghehoorsaemheydt alleenlijck is voor de Novicien. 'T is gheloghen/onse Re- ghels strecken dit ghebodt upt tot allen van wat ampt/oft ouderdom sy mochten wesen.

8. Seght hy / dat onsen Pater Generael alle de secreten weer van den Paus, ende gheduerigh aen sijne sijde is. 'T is gheloghen.

9. Seght hy / dat Gregorius de Valentia soude gheseydt hebben, dat hy onder de Lutheranen niemant meer en vrees- de, als Kemnitius. 'T is gheloghen : Want Gretserus ghetuyght / dat hy upt den mondt van Valentia ghe- hoort heeft / dattet gheenen sechteren ketter en was als Kemnitius.

10. Seght hy / dat het de Priesters toestaet te lerten op de ghene die gheene Priesters en zijn, ende de selve van hare ghe- breken te vetmaen. 'T is gheloghen. Ter contrarien / onsen Reghel heeft / dat niemant een ander sal berispen, als de ghene die hier toe last heeft van den Oversten.

11. Seght hy / dat de macht van de Recteurs in de Colle- gien vry is, ende absolut. 'T is gheloghen / ter contra- rien / sy hauchen allegaer vanden Provinciael, ende Generael, ende staen onder haer ghebedt.

F

12. Seght

12. Seght hy / dat de Jesuiten in Edelmans kleederen gaen tot de bruyloften, oft vergaderinghen der Princen, ende andere Groote, om alles te doorsnuffelen. **'Tis gheloghen.**

13. Seght hy / dat soo wie onse Reghels over-treedt, gheseydt wordt soo grootelijcks te sondighen, als oft hy teghen de gheboden Godts hadde ghesondight. **'Tis gheloghen. Ter contrarsten / onse Reghels en verbinden ons op gheene sonden / ten zy in die dingen / de welke sonde zijn / oock sonder de Reghels.**

14. Seght hy / dat, soo wanneer eenen Priester biechte hoort in de Kercke, altijd eenen broeder recht over hem staet, om te sien wat hy doet. **'Tis leughen. De heele wereldt kan contrarie ghetuyghen.**

15. Seght hy / dat wy gheen vrouwen en groeten, jae, dat wy haer houden voor schepselen, die van Godt zijn vervloecht. **'Tis gheloghen.**

16. Seght hy / dat den Paus Paulus III. een godloos, een onrechtveerdigh, ende dertel mensch is gheweest. **'Tis gheloghen. Ter contrarsten / Onuphrius seght / dat hy een man is gheweest van groote deughden.**

17. Seght hy / dat wy voorgheven, dat onse Reghels de selve autoriteyt hebben, met de H. Schrifture. **'Tis gheloghen.**

18. Seght hy / dat de ghene bequaem worden ghevonist tot de Societeit, de welke niet godtvruchtigh en zijn, niet ghehoorsaem aen hare ouders, niet gheboren uyt een eerlijck, ende wettigh houwelijck, maer 'tgrauw van't volck zijn, onghehoorsame kinderen, lichtveerdigh, onghebonden. **Hoerster onbeschaemder leughen komen uyt den mondt van den vader der leughentale!**

19. Seght hy / dat den Paus aen de Jesuiten heeft oorlof ghegheven om hare ghetijden te lesen, niet uyt ghebodt, maer naer hare belieste. **'Tis gheloghen / want wy houden ons eben verbonden tot de ghetijden / als andere Priesters.**

20. Seght hy / dat wy onse Coadjuteurs houden voor wereldtsche menschen, om dat sy haer bekommeren met tijdelijcke saken. **'Tis opentlijck gheloghen / wy houden se voor weerdighe Religieusen.**

21. Seght

21. Seght hy / het gheldt dat men voor desen placht te gheven aen de Pastoors voor het biechten, wordt nu ghegheven aen de Jesuiten. **Wat eene grove leughen dit is / kunnen ghetuyghen soo menighe duysenden / die hy ons biechten.**

22. Seght hy / dat wy antwoorden vraghen van de beelden der Heylighen. ghelijck eertijs de Heydenen deden vande statuwen der duyvelen. **'Tis gheloghen.**

23. Seght hy / dat wy de wettrighe Magistraten verachten, en lasteren, en dat wy haer duyvels noemen, ende in den gheestelijken ban slaen, wanneer sy ons in eenighe sake wederstant doen. **'Tijn onbeschaemde leughens.**

24. Seght hy / dat wy aen niemant de deuren van onse Collegien openen, als aen de ghene die groote giften brenghen, als by exempel, stieren, goude, ende silvere vaten. **'Tis gheloghen.**

Hier mede sal't wel zyn / daer hebt ghy twee dozijnen schandelijke / onbeschaemde / lastelijke / grove leughens van utwen Hasenmullerus, wilt ghy er nochtent dozijnen hebben van den selven slaggh / leest Jacobum Gretserum boven van my ghecreert / ende hy sal se u by-setten : en durft ghy naer al dit te voorszijn komen met soo eenen leughenaer : het praetse dan / dat ghy uyt hem verhaelt / is eben gheloghen / als alle de reste. Siet het wederleedt hy Gretserus. Gaet henen / en stelt ons wat anders vooz.

Predikant.

Wy moeten wegghen *Christi* bevel, en exempel, bereydt zyn om rekenschap te gheven van ons gheloove, aen een-ghelijck die-se eyscht. Maer den Paus wilt, dat de sijne haer simpelijk sullen te vreden houden, met een inghewickelt gheloove, door het welcke sy ghelooven, dat de Kercke ghelooft, ende de Kercke, dat sy ghelooven; sonder te kunnen segghen, wat oft sy, oft de Kercke ghelooven. Soo heeft *Mahomet* mede ghewilt.

Antwoorde.

Ghy liegt eben sterck als Hasenmyllerus : waer hebt ghy ghelesen / dat den Paus wilt / dat de sijne haer sonden te vreden houden met een inghewickelt gheloof? waer toe dienen dan de Catechisanten / die dymael ter weke aende jonckhepdt ghedaen worden / om haer t'onderwijfen van de stucken des gheloofs in't besonder? waer toe dient het tracteren der controersien mondelinghe op de preeck-stoelen / ende oock met schriften / booz de meerder-jarighe? is dit een tecken / dat den Paus bande sijne bereyschte een inghewickelt gheloof / aenghesien dat / dooz sijnen last / ende minder / en meerder-jarighe onghelijckelijck beter dan de Ghereformeerde onderwesen worden in alle de stucken des Gheloofs in't besonder?

Seght wy eens: zjn alle utwe broeders / ende susters in Christo, soo scherpsinnigh / ende verstandigh upt der naturen / dat sy datelijck batten / ende begripen / oft oock onthouden / al wat men haer leert? t'waer wonder / dat ghy lieden alleen / dit privilegie / ende boozdeel soudt hebben onder alle de naturen. Wat nu ghedaen met soo een mensch / die upt der naturen soo plomp is / oft soo kozt van memorie / dat hy niet batten / oft onthouden en kan / het ghene hem geleert wordt? aen soodanighe segghen wy / dat het ghenoech is / dat sy gheloooven / dat de Kercke ghelooft / en dat sy daer op moghen vast gaen. Is dat nu te segghen / dat den Paus wilt / dat de sijne / in't ghemeyn / haer te vreden houden met een inghewickelt gheloof?

Och ghy en hoeft niet veel te praten van een inghewickelt gheloof / want soodanigh een gheloof heeft het meeste deel van de utwe. Hoe menighmael hebbe ick nu op den tijdt van hter saren haer hoozen segghen / Dat mijnen Predikant hier waer, die soude dit, oft dat konnen antwoorden, ick en ben gheen Theologant, ick en heb niet ghestudeert, &c. Wat is dit te segghen? is het niet duyfsentmael beter / ende gheruster / sich te beroepen

pen

teghen het gheopende Turckdom. 85
pen op de Kercke / dan op eenen Predikant / die self
altemet niet meer ghestudeert en heeft / ende eben
plomp van verstandt is / als de ghene / die hy moet
leeren ?

Predikant Pag. 26.

Deleere *Christi*, van Godt, is ghenoech bekend. Die be-
vecht den Roomschen Paus, niet alsoo, ghelijck of hy de Dry-
eenigheydt wegh nam, of den dienst die Gode toebehoort,
maer nochtans lijdt hy, dat hem van sijne Pan-lickers wordt
toegheschreven en Godts naem, en sijn ampt, en dienst, en
hem wordt meer eerbiedigheydt ghedaen, dan aen de ghecon-
sacreerde hostie, de welcke volghens haere leere, ende con-
scientie, haeren Godt is : alsoo hebben meer als seventhien-
duy sent, eenen sekeren *Mahometaen*, met naeme *Habemus*, er-
kent, ende aengher oepen, als eenen Godt.

Antwoorde.

Wat raecht den naem / Godt, hebbe hoben bewesen /
dat hy op vele plaetse van de Schrifsture wordt ghe-
gheben / aen Rechters, Overicheden, en Magistraten, ja
aen de kinderen Godts in't ghemeen / soo David seght:
Ghy-lieden zijt Goden.

Wat aengaet het Ampt Godts / seght den H. Apostel
Paulus niet *Rom. 13. 1.* Dat alle ziele zy onderworpen aen de
machten over haer ghestelt, om dat daer gheen macht dan van
Godt is, ende de machten die daer zijn van Godt gheordon-
neert sijn? alsoo dat de ghene, die hem teghen de macht stelt,
de ordonnantie Godts wederstaet., ende de ghene diese we-
derstaen, sullen over haer selven een Oordeel haelen? Leest
nu hier benessens de bemerckinghen van uwen Bijbel
namelijck *Num 8.* daer sult ghy binden / dat de Overic-
heden inghestelt zijn onder het menschelijck gheslachte, om
het selve in Godts plaetse te regeren, soo bedienem sy dan/
volghens Schrifstuer / ende uwe bemerckinghe / het
ampt Godts.

Seght den selven H. Apostel niet *Coloss. 3. 20.* dat de
knechten hare Meesters souden ghehoorszamen / niet
als

als de menschen dienende/ maer den Heere selve? soo bedienen dan alle Meesters het Ampt Godts, ofte des Heeren: wat ongherijmthepdt dan / indien men het selve seght van den Paus/ den welcken van de boornaemste Coninghen / ende Princen des wereldts / wordt herkent als het Hoofd van de Kercke/ende den Stadt-houder Christi hier op der aerden?

Wengaende den dienst die den Paus toegheschreven wordt / dat dit soude den dienst zijn / diemen Gode selve doet / dat is / noch eens / naer utwe ghewoonte / ghelozhen: oft meent ghy dat den Godts-dienst ghelegghen is in knielen / buyghen / ende andere soodantghe uptrierlycke teekenen van eerbiedinghe? soo moet ghy dan mede segghen / datmen de Coninghen Godts-dienst bewijst / wanneer men booz haer knielt / &c.

Ten lesten / dat ghy seght / datmen aen den Paus meerder eerbiedighepdt thoont / dan aen de gheconsacreerde Hostie / dat is wederom ghebeuvelt: want de eere diemen aen dese bewijst / blijft altydt Goddelijck volghens onse leere / en conscientie / de welke oertuyghet zynde vande claere woorden der Schryfture / ons gheuyghet dat Godt daer self teghentwoordigh is: maer de eere diemen den Paus aendoet / blijft altydt menschelijck / al hoe-wel verhebbender als de eere die men aen ander bewijst / om dat de eere moet meerder / of minder zijn / naer adbenant vande weerdighepdt des persoons / diemen eert.

Predikant.

Twee Sacramenten heeft *Christus* inghestelt in het nieuwe Testament. Doch hier stellen de Pausen, en *Mahomet* haer wederom teghen *Christus*: want den Paus sondicht in excès, en stelter seven, *Mahomet* verwerpt het een, ende het ander te ghelijck.

Antwoorde.

Maer soete man als ghy zijt / wie heeft u toch wijs ghe-

ghemaect / dat Christus niet meer als twee Sacramen-
ten heeft inghestelt in het newe Testament? is dit
een Principium nu soo vast ghestelt / ende onseplbaer
datter niemant in de werelt mach aen twyffelen &
soo neen? hoe hebt ghy dan dit soo stoutelyck ghes-
stelt op't papier / sonder eenighe preuben / daer ghy
wel kost weten / hoe bondelyck Bellarmius, ende ande-
re onse Godts-gheleerde gheprobeert hebben / datter
seben sijn? soo ja? wie heeft dit Principium soo vast
ghestelt? ghy-lieden? **Eplaeg!** ghy-lieden en waert
de Mannen niet / om soo een Principium vast te stel-
len teghen de alghemeyne Concilien, namelijk dat
van Florentien, Trenten, en andere. **Ick** segghe dan
met de selve / dat Christus, seven Sacramenten heeft
inghestelt / en dat de ghene / dieer maer twee en be-
houden hebben / ghelyck de Ghereformeerde doen / te-
ghen Christum opentlyck stryden / 'ten is niet van
noode / dat ick dit hier bewijse; leest mijne Tractaten
van de Biechte, ende van't H. Olyffel, ende siet wat ghy
daer teghen hebt.

Predikant. Pag. 27.

Christus is op der aerden nedrigh gheweest, en af-keerich
van allen hooghmoet, en pracht; de eere, die de menschen
hem wilden aendoen, ontweeck, en weygherde hy: Als hem
de Joden eenen Koninck wilden maken, is hy ghevluht,
seght den Paepschen Schrijver *Lyra*, op dat het Catholijck ghe-
loove niet toegheschreven soude moghen worden de men-
schelijke macht, ghelyck de Wet van *Mahomet*. Doch hoe
verre sijn van sijne voet-stappen af-gheweken, den Oostschen,
ende Westerschen *Ani-Christ?*

Antwoorde.

Van den hooghmoet der Pausen en wille ick niet
spreken / aenghesien dat het noch u / noch my toestaet
daer van te bonnissen / wy sullen dat bonnisse lae-
ten aen Godt / die de herten, ende nieren der menschen
doorliet.

Ick kome dan tot de nedrigheydt Christi: byten twyffel / Christus is op der aerden neygh gheweest / daerom seide hy oock *Matth. 11. v. 19.* Leert van my dat ick oodtmoedigh van herten ben. De vraghe is nu / of se nant niet en kan oodtmoedigh van herten zyn tuschen nywendighen pracht / ende rijkdommen? seght ghy dat sae? hoe konnst ghy dan de Pausen van hooghwoet, ter oorsaecke van haren uytwendighen pracht? seght ghy dat neen? hoe heeft David dan / soo oodtmoedigh van herten gheweest / dat hy seide aen Michol, dat hy sich noch meer soude verwerpen, daer hy nochtans al den pracht hadde / die eenighen Coninck soude connen hebben / of wenschen?

Ick bekenne dan / dat Christus is nedrygh gheweest: maer wat seght ghy van sijne treffelycke inkomste binnen de stadt van Jerusalem? *Matth. 21.* ende *Ioan. 12.* Hy sat op eene ezelinne, een heest eyghen aen Coninghen / ende Princen / op die / ofte boozgaende tijden: want soo staeter *Iudic. 5. v. 10.* Ghy-lieden die op witte ezellen rijdt. Hier door worden verstaen / seght uwen Bijbel *Num. 17.* Groote, ende aensienlijcke lieden: dat blyckt oock uyt *Iud. 10. v. 4.* ende *12. 14.* daer gheseyt wordt / dat de sonen der Dochteren Israels ghewoon waren te rijden op ezels.

Daer-en-boven heeft Christus laeten cleederen uytzeyden om daer op te sitten: een groote menschte ginck hem achter / en booz / sy spredden tacken / en haere kleederen op den wegh / ende dat / seght uwen Bijbel *Num. 9.* tot een teecken van eere, diemen ghewoon was groote Heeren, ende Coninghen daer-mede te bewijfen.

Verhalben / riefen de schaeren: Hofanna den Sone van David, gheseghent is hy, die komt in den naem des Heeren, Hofanna, in de hooghste Hemelen.

Wat heeft Christus ghedaen? heeft hy dit gheweyghert / oft willen ontbluchten? ter contrarien / als de Phariseen, dit qualijck namen / heeft ghethoont dat dit al seer wel was / en heeft de Heydenen oock laten hy hem comen / om dat sy hem souden sien. Laet ons dan nu segghen met onsen Lyranus van u ghecleert:

teert:

reert: *Christus* is ghevlucht, als sy hem wilden Koninck maecken, op dat aen het Catholijck gheloove niet en soude toegheschreven worden de menschelijke macht, ghelijck aen de Wet van *Mahomet*: Maer laet ons segghen met uwen Bijbel, dat *Christus* heeft als een Conincklycke Inkomste ghedaen binnen de Stadt van *Jerusalem*, en witten ghe-ert wesen/soo als men aen groote, ende aensienlijke lieden, ende Coninghen placht te doen: jae daer men eens leest/dat hy ghewepghert heeft Coninck te wesen/daer leest men op vericheyden plaetsen vande *Schryfture* / dat hy sijn selven booz Coninck heeft uyt-ghegheben *Luc. 23. v. 4. Ioan. 18. v. 36. Matth. 27. v. 12.* Hy heeft de *Pharisēen* berispt/ om dat sy de lof-saugen r'zynder eere / vande kinders inden tempel ghesonghen/ wilde beletten &c. Dooz het vluchten, heeft hy gheleert/ dat men in sijnē *Religie* oodmoedigh moest zijn; dooz het aenveerden, heeft hy ghehoont de *Maesteyt* van sijnē *Religie*: Nu hebbe ick u hoven be- thoont/ dat het seer wel samen staet oodmoedigh van herten te zijn / en saemen uyt-wendighen pracht te hebben: Soo en doet dan den *Paus* van *Roomen* niers teghen de nedrigheydt *Christi*, noch teghen d'oodmoedigh- heydt, indien hy / ofte in qualiteyt van *Roomschen* Bisschop, ofte van 'tHooft der Kercke, ende Stadt-houder *Christi*, (booz den welcken hy vande booz-naemste Coninghen/ ende *Princen* der werelt herkent wort) ofte ten lesten in qualiteyt vanden gheenen die vande oude Coninghen / vereert is gheweest met wereldsche *Prinsdommen* / eenen uyt-wendighen pracht houdt.

Predikant.

Christi Coninckrijk en is niet vande werelt gheweest, hy en heeft niet ghewilt, dat sijnē *Discipelen* souden heerschen, hy heeft haer gheboden, de werelt onder sijn ghehoorsaem- heydt te brenghen, niet met den mont des sweerts, maer met het sweert des monts: Maer den *Paus* sich eens aenghe- maticht hebbende de wereldsche macht, soo menichmael hy met sijnē vervloekinghen, en crachteloose blixemen niets

en heeft konnen te weghe brenghen, hy grijpt *Pauli* sweert aen, als *Petri* sleutelen niet ghenoech konnen verschrieken, *Mahomet*, ende de *Mahometanen* hebben d'opkomste, ende gheluckighe voort. ganck van hare regheringhe, haer sweert oock danck te weten.

Antwoorde.

Ik en weet niet/ of ghy hier wilt een Orateur spelen / ofte wel een Poët; want ghy stelt ons schoone verbloemde manieren van spreken voor / sonder eenighe reden/ of pzeube. Dat weet ik wel / dat ghy gheen goet Schrifturist en zijt: want indien ghy hier in wel erbaren waert/ ghy soudt moeten weten hebben / datmen oock in materie van de Religie wel mach doen met bedwanck, 'tghene men niet verkrighen en kan met saeghtmoedigheyt.

Voor eerst, hebt ghy die plaetse by den H. Lucas Cap. 14. daer een seker mensch, dat is/ Christus, of Godt, heeft opgherecht een maeltijd, dat is de Kercke, of de leere des Euangeliums; ende soo de ghenoodde tot de selbe niet komen en wilde/soo heeft de Heere gheseyt: Dwinghese in te komen. Hoe verstaet ghy dit? heeft Christus hier aen sijne dinaeren / onder dese ghelijckenisse gheen macht ghegheven/ om de ghene / die wederspannigh souden zijn/ aen haren roep / te dwinghen? Ghy sult my segghen met ulwen Bijbel, dat dit moet verstaen worden / van dwinghen met woorden, ende een ghedurigh aenhouden:

Maer / upt wat Schrifsture bewijst ghy my dat? ik weet wel / dat dit plaetse grijpt in de Heydenen, ende andere ongheloobighen; maer men spreekt hier van de ghene die metter daet waeren gheroepen: nu / dat het niet ghenoech en is dese te dwinghen met woorden, ende een gheduerigh aenhouden, blijktt upt den H. Apostel Paulus 1. Cor. 4. v. 21. ende 2. Cor. 10. v. 6. Daer hy seght / dat hy tot de weder-spannighe sal komen mee de Roede van straffe, ende haere onghehoorsaemheydt wreken. Dit gheeft by wat anders te kennen / als bedwanck met woorden.

Ius

Indien ghy my seght dat Christus aen sijne Apostelen uptwendighe / of wereldtsche straffe verboden heeft: Ick en kan dat in de heele Schryfture niet binden.

Ick lese wel dat hy *Matth. 20. 25.* aen sijne Apostelen heeft ghezept / dat sy niet en moesten staen nae eere ghelijck Joannes, ende Jacobus daer deden / ende dat sy moesten oodmoedighe zyn / en onder malckanderen niet twisten / (ghelijck sy ghedaen hadden *Marci 9. 13.*) wie de eerste / oft de meeste onder haer was; maer dit en raecht gheene straffe, ten opsichte der weder-spanninghe / namelijk die eens zyn gheroepen ghetweest.

Ick lese oock *Matth. 26. 51.* dat Christus aen Petto gheseyt heeft / soo hy Malchus gheslaeghen hadde met 't sweert / dat hy zyn sweert soude in de see wederom steken / segghende / dat alle de ghene die het sweert nemen, door het sweert sullen vergaen. Maer dit en doet hier oock niet een hant te propooste / de wijle hier Christus enkel spreekt van doot-slaen ('twelck dooz het ghebodt Gods verboden is) ende niet van de straffe der Oberigheden.

Gae dat meer is / Petrus Martyr in *1. ad Cor. Cap. 5.* bekent dat de doot van Ananias, ende Saphira, gheschiedt dooz de kracht Petri: ende de verblindighe van den Cooveraer / Elymas, gheschiedt dooz de kracht Pauli, toebehoort aen de Kerckelijcke Roede der straffe: Ghy en kout my niet ontkennen / of dit waeren lichaemelijcke straffen ten opsichte der weder-spanninghe aen de Kercke / ofte het Euangelium: of nu dit gheschiedt sy dooz mirakel / of niet / en doet niet ter sake; 'tis ghenoech / dat Martyr bekent / ende seer wel / dat de lichaemelijcke straffe, een deel is van de Kerckelijcke Roede: wat hebt ghy dan in den Paus te berispen / als hy dese Roede in de handt neemt / soo nochtang / dat hy de selve uptvoert / niet dooz zijne eyghen handen / maer dooz de handen der wereldtsche Rechteren / niet ten opsichte van die buyten zyn, dat is / Heydenen, ende andere ongheloobighen: (want Paulus seght. *1. Cor. 5. 12.* Wat hebbe ick die buyten sijn te oordeelen) maer ten opsichte van de ghene die eens
ghe-

gheroepen, ofte binnen sijn, en van dese seght Paulus: Oordeelt ghy-lieden niet die binnen zijn? van dese / seyd hy / dat hy tot haer sal komen met de Roede van straffe, ende haer onghheoorfarnheydt wreken, van dese hebben wy het exempel van Petrus, dat hy haer lichamelijck heeft ghestraft / of hy dit ghedaen heeft dooz mit rakel / of niet / daer en is niet aengelegghen: van dese ten lesten / seght Christus dat men se soude dwinghen.

Maer al dit / moet ghy my noch segghen / op wat voer / dat uwen Joannes Calvijn, binnen Geneven, lebedigh heeft doen verbranden / eenen sekeren Michael Servetus, alleen up die oorsaecke / dat hy de leere van Calvijn wederstont.

Predikant. Pag. 30.

Christus heeft ons belast verghevinghe der sonden te soecken in sijn bloedt: maer den Paus schrijft die oock toe aen andere wercken, insonderheyt aen aelmoessen, vasten, en Religieuse pelgrimagien; en gantschelijck de selve dinghen heeft *Mahomet* den sijnen gheboden, om verghevinghe van haere misdaden te bekomen.

Antwoorde.

Niemant van de Pausen / of Catholijcken / heeft opt ghetwijffelt / ofte gheleert dat de verghevinghe der sonden niet en moest toegheschreven worden aen het Bloedt Christi: want / ghelijck den H. Joannes seght / ende wy met hem: Het Bloedt *Christi*, reynight ons van alle sonden.

Ghy sult my vraegen / hoe schrijftmen van de boozsepede verghevinghe toe / aen de wercken?

ICK antwoorde: dit is eben / of ghy vraeghde: Hoe heeft Christus *Luc. 7. v. 47.* de verghevinghe der sonden toegheschreven aen de Liefde, ofte ghelijck ghylieden wilt hebben in den Dordrechtschen Bijbel *Num. 48.* aen het Gheloof van die hermaerde sonderse: want desen Bybel, seght / dat sy dit weldaet vande verghevinghe der sonden, heeft ontfanghen door haer Gheloof; laet het
soo

soo wesen/ al-hoe-wel dat Christus, de oorzaecke van dese verghebinghe / oock de Liefde stelt / segghende / haer worden vele sonden vergheven om dat sy veel lief ghehadt heeft. Zijn de Liefde, ende Gheloof by de Ghereformeerde gheen goede wercken? Wat vraeght ghy dan / hoemen de verghebinghe der sonden kan toeschryben aen de wercken / aenghesien dat de Schrif- ture de selve toeschryft / aen de Liefde, ende Gheloof, niet als aen teekenen, soo uwen Bybel seght/maer als aen oorsaken vande verghebinghe / dat blijkt klaer- lijk upt dese woorden. 1. Haer worden vele sonden vergheven, om dat, ofte want sy veel bemint heeft. Christus en spreekt niet vanden boozleden tijdt/ als of hy seyde/ dat sy haer te bozen vergheven waren / maer hy seght: Sy worden haer metter daet vergheven: wat oor- saecke? om dat, ofte/ want sy veel bemint heeft: dese woord- dekenis/ om dat, ofte / want, zijn die niet vande men- schen soo inghestelt / ende by allen ghebruyckelijck/ dat sy noodtsakelijck mede-bzenghen de oorsake, of reden, van't ghene booz-ghedaen is? soo seght hier dan Christus, dat de Liefde vande dese sonderse / niet een teecken, maer de oorsake is vande daedelycke verghe- binghe haerder sonden. 2. Wat wilt ghy klaerder als dese woorden; Uw' gheloof heeft u behouden? Ghe- loof dan/ ende Liefde samen ghenomen/ soo alsse Chri- stus hier neemt / sijn oorsake gheweest van de verghe- binghe der sonden; maer de Liefde, ende Gheloof buy- ten alle twyffel / sijn goede wercken / wat ongher- ynthepdt dan / datmen volghens de Schrif- ture/ de verghebinghe der sonden toeschryft aen de goede wercken?

Ten anderen / hoe heeft Daniel *Cap. 4. v. 27.* aen den Coninck Nabuchodonosor ghesepdt: Verlost uwe sonden door aelmoessen, indien de verghebinghe der sonden aen de aelmoessen niet en kan toegheschreben wor- den?

Doorders / hoe heeft den H. Joannes ghesepdt. *1. cap. 1. v. 8.* Indien wy onse sonden belijden, Godt is ghetrouw dat hy ons de selve vergheven sal? hadde hy niet te bozen gesepdt *v. 7.* dat het Bloedt Christi ons reynicht van alle sonden?

hoe

hoe komt hy dan hier noch bereyffchen de belijdenisse der selver tot de verghebinghe?

Dit altemael sijn het gheen claere teekenen / dat hoemel de verghebinghe der sonden moet toegheschreven worden / aen het Bloedt Christi, dies niet te ghenstaende oock kan / ende mach toegheschreven worden aen wercken, als sijn namentlijck de Liefde, het Gheloof, de aelmoessen, de Belijdenisse, &c.

De verghebinghe wordt toegheschreven aen't Bloedt, hoor soo veel dit den eersten oorspronck is van alle verghebinghe / sonder den welken niet eene sonde vergheben kan worden: Men de wercken, hoor soo veel sy alle haere kracht trecken upt het Bloedt Christi, sonder het welck / sy in't minste niet kunnen nuttich zyn: ende alsoo ghelijck in de Schysfure gheseydt wordt / dat Godt alleen goet is, *Matth. 19. 17.* dat is / soo utwen Bybel dit herklaert *Num. 19.* Een oorspronck van alle goedt, 'twelck niet en beledt / datter noch vele andere dinghen kunnen / en moghen goedt ghenaeemt worden: alsoo oock mach men by segghen / dat dooz het Bloedt Christi alleen, (als wesende den oorspronck van alle verghebinghe) de sonden vergheben worden / al-hoe-wel oock de selve toegheschreven wordt aen de wercken.

Maer al dit / en kan ick niet binden / dat dit is een merck-tecken van den Anti-Christ, de verghebinghe der sonden toe te schryven aen de wercken.

Hier mede is saemen beantwoordt al't ghene ghy boozdets seght Littera G.

Predikant. Pag. 31.

Christus heeft aen sijne Kercke ghegheven sommighe tot *Apostelen*, en sommighe tot *Propheten*, en sommighe tot *Euangelisten*, en sommighe tot *Herders*, en *Leeraers*, ghelijck den Apostel spreeckt *Ephes 4. 11.* Doch hoe vele ghekapte munniken den Roomschen Paus daer heeft by-ghebrocht, weet niet soo seer de werelt, alse het wel ghevoelt: En dat oock soo de *Mahometanen* hare munniken hebben, die in strenghigheydt des levens den Paepschen gheensins en wijcken, sal hier naer van ons ja orden aenghewesen.

Ant-

Antwoorde.

Te bozen wilde ghy den Orateur, of Poëet spelen/ en nu praet ghy hier puer als een kindt. Ghy hebt het immers machtig ghelaeden op onse Munniken; waerom ghevoelt de werelt datter soo veel Munniken zijn? wat is dat te segghen?

Immers sonder te bewijfen dat de Munniken beghost zijn ten tijde bande Apostelen / soo als Eusebius *lib. 2. Hist. C. 16.* ende Hieronymus *de viris illustr. in Philone.* Ende Augustinus *Serm. 2. de vita com. Cleric. apud Possid.* Ende Isidorus *lib. 2. de divin. offic. cap. 15.* Ende Cassianus *Collat. 18. C. 5.* ghetupghen.

Sonder oock te segghen hoe hooghlijck desen staet is gheprezen gheweest van den H. Basilius, Hieronymus, Augustinus, Nazianzenus, Chrysoftomus, Bernardus, ende andere meer / die ghy kont naesien by Bellarminus *de Monachis.*

Ick segghe dat ghy de plaetse van den H. Apostel / van u hier vooz ghestelt / soudt moeten hebben ten vollen cteren / en dat ghy alsdan wel een ampt / oft plaetse soudt kunnen vinden hebben in de kercke / vooz de Munniken.

Maer dat Paulus dan opghetelt heeft / Apostelen, Propheten, Leeraers, Euangelisten, soo voeghter hy noch by / Krachten, Gaven der ghesontmakinghen, Behulpsels, Regheringhen, menigherley taelen.

Ten anderen / en soude hier niet qualijck ghepast hebben / 'tghene den selven Apostel seght *1. Cor. 7.* Ick wilde wel, sepdit hy / dat alle menschen waeren, ghelijck als ick selve ben (dat is inden staet van onthoudinghe) maer een jegelijck heeft sijn eygen gave van Godt, den eenen sus, den anderen soo: Doch ick segghe den onghetrouwen, ende de weduwen, het is haer goet, indien sy blijven ghelijck als ick.

Vraeght ghy my op wat plaetse de Munniken konnen ghestelt worden?

Ick antwoorde. Indien ghy wilt / steltse onder de Apostelen, vooz soo veel sy haer ghelijck zijn in't verla-

berlaten van huys, broeders, susters, vader, moeder, vrouwen, kinderen, ackers &c. *Matth. 19. 29.*

Ofte wel / stelse onder die / de welke Paulus wenscht / dat sy aen hem ghelijck waeren.

Ofte stelse onder de Propheten, dat is / uytleggheers der Schrifure / want wat Basilius, Gregorius Nazianzenus, Gregorius Magnus, Bernardus, ende menighe andere Monicken van onse tijden in dit stuck hebben gedaen / is aen de gheheele werelt bekent.

Ofte indien ghy wilt / stelse onder de Behulpsels, dat is / die de Bisschoppen / ende andere Herders helpen in't ampt van predicken / ende andere Kerckelijcke diensten / daer sy toe worden ghestelt: Want ick en sie gheen reden / waerom / dat men / door de Behulpsels, alleen moet verstaen de ghene / die de armen helpen / soo vmen Bijbel seght *Num. 74.* aenghesten dat den H. Paulus, dit woordt dickwils ghebruycket ten opsichte van de ghene / die hem helpen in het berheyden der Evangelische leere. Alsoo ghebruyckt hy dat / *Rom. 16. 3.* ten opsichte van Aquila ende Priscilla, ende *v. 9.* ten opsichte van Urbanus, ende *v. 21.* ten opsichte van Timotheus, ende *Philem. v. 24.* ten opsichte van Demas ende Lucas, ende *Philip. 2. 25.* ten opsichte van Epaphroditus, ende *Coloff. 4.* ten opsichte van Aristarchus, Justus, ende *Philip 4. v. 3.* ten opsichte van Clemens, ende andere die hem gheholpen hadden in't Evangelie &c. Van de welke men niet sekerlyck segghen kan / dat sy aflegader zyn Herders gheweest / 'tis waer'chijnelijck dat neer / maer dat sy Mede-helpers waeren van de Herders. Wat dunckt u / is dese plaerse niet bequaem booz onse Monicken? Den Paus dan / en heeft niet ghedaen / in het bevestighen der Religiense Ordens / het welck sryde teghen de woorden Pauli. Veel min / moet hier uyt besloten worden / dat hy / om dese reden / den Anti-Christ zy.

Woorders / de ghelijckenisse / die ghy stelt tusschen de Pausen / ende Mahometanen. om dat sy alle beyden Monicken hebben / is eben oft ick de Ghereformeerde mede hy de Mahometanen verghelieck / om dat hy alle beyde Predikanten / oft Leeraers te binden zyn.

Predi-

Predikant.

Christus heeft oock in eene bekende tale de heylighe dinghen verricht, ende sulcks heeft hy ons oock, door sijne Apostelen belast te doen. Doch den Paus wilt alle dinghen in het Latijn, een tale die het ghemeen volck niet en verstaet, verhandelt hebben: Ende alsoo blateren oock de *Mahometanen* in de Arabische tale haren *Alkoran*, uyt welckers 't duyfste deel sy niet en verstaen.

Antwoorde.

Wijst my de plaetse aen / daer *Christus* aen sijne Apostelen belast heeft / de heylighe dinghen te verrichten in eene bekende tale / ende verboden / dat sy dit niet en souden doen / in eene onbekende.

Daer-en-boven / wijst my de plaetse vande *Schrijfture* aen / daer gheseydt wordt / dat het een merckteeken van den Anti-Christ is / de heylighe saecken in eene onbekende tael te verrichten.

Predikant.

Den *Cardinael Perron* willende het ghebruyck van een bekende tale in't verrichten van de oeffeninghen des Godtsdiensts, ende oversettinghe der H. *Schrijfture*, bevechten, brenghet niet alleen by het exempel der Joden, ende daer nae de versen der *Saliaren*, maer oock het exempel der Turcken, ende *Persianen*, hy mochter niet en hebben by ghevoeght, dat de *Tooveraers* barbarische, ende onverstaenlike woorden by hare besweeringhen ghebruycken. Ende soo in dit verschil den duyvel, die de Heydenen verleydt, ende de Turcken verblindt heeft, voor richter ghenomen wordt, soo isser gheen Godts-dienst, ofte *Evangelium* meer van nooden.

Antwoorde.

Waer uyt betwijft ghy my / dat den dupbel / de Turcken, ende Heydenen, in dit stuck verleydt, ofte verblindt

blindt heeft / aenghesien dat den Cardinael du Perron thoont dat dit niet alleen de ghewoonte is van alle de Griekische Christene Kercken / maer oock van de oude Joodsche Synagoghe: heeft Godt dan oock de Joden verblindt, ende verleydt?

¶ Lust wy hier uyt te schryuen den discours van den voorszeyden Cardinael / op datmen magh sien / dat het soo ongherijmt niet en is / ghelijck ghy hier vooz-ghheet / den Godts dienst in eene onbekende tael te verrichten. Hoort dan de woorden van desen treffelijcken man / want ick en ghelooue niet / dat ghy hem opt hebt ghelesen / oft inghesien.

Het is, seyd hy / eenen grooten troost voor de Roomsche Kercke, dat dese beschuldighen van een onbekende tale te gebruycken, haer niet alleen ghemeen is, met de hedendaeghsche Griekische Kercke, de welcke, hoewel door vele Provincien uyt-gebreyd, niet eene nochtans van de selve isser, daer den Godts dienst ghedaen wordt in eene bekende tale, ende die van't volck kan verstaen worden: maer dit is haer oock ghemeen met andere Kercken, als te weten van *yrien*, van *Mooren-landt*, van *Armenien*, van *Egypten*: in welke allegaer den Godts dienst wordt ghedaen in eene tale die niet ghemeen is: Dit behoont hy datelijck van elke Kercke su't besonder. Daer naer seyd hy: Dese beschuldighen en is niet alleen ghemeen met alle de Christelijcke Kercken, maer oock met de Synagogen der Joden, de welke in haeren dienst ghebruycken d'Hebreeuwse tale, die nergens ghemeen is, ende en wordt noch van de vrouwen verstaen, noch van de kleyne kinderen, maer alleen van die, de welke de selve, door studie, leeren: Jae die beschuldighen is oock ghemeen met de Synagogen der oude Joden: want *Theodoreus* 2. 60. in *Genes.* ghetuyght, dat de Hebreeuwse tale, t'sijner tijde nergens ghemeen was: ende wy weten dat ten tijde onses Heeren *Iesu Christi*, ende sinder Apostelen, de Hebreeuwse tale, in de welke den dienst des Tempels, ende der Synagogen ghedaen wierdt, niet ghemeen was, noch verstaen wierdt van't ghemeen volck, het welck alleen ervaren was in de Syriaeckse tale, die soo verschillende was van de Hebreeuwse, dat d'ene de ander niet en verstont: Want als *Rassaces* voor de verlossinghe, uyt *Babylonien*, *Ierusalem* quam

quam beleggheren, ende wilde parlementeren met de principaelste der stadt: sy baden, dat hy haer wilde aenspreken in't Syriaecks, ende niet in de Joodtsche tale, om dat het volck niet en soude verstaen.

Om dit noch meer te bevestighen / stelt hy vooz noch dyp oft vier verschepde exempel / gherocken uyt de Schryfure: als oock de ghetuyghentisse van Eusebius lib. 3. *Demonst. Evang. cap. 7.* segghende / dat de Apostelen gheene andere tale en verstouden als de Syriaecksche: Hier op seght van Du Perron aldus: Nochtans onsen Heere, ende sijne Apostelen, en hebben noyt swarigheydt ghemaect om teghenwoordigh te zijn in den dienst der Joden, alhoewel hy ghedaen wierdt in eene tale die aen't volck onbekent was, sy en hebben oock noyt het ghebruyck der selver, oft veroordeelt, oft bestrafft, noch oock de faute hier in aenghemerckt. Maer wat seggh' ick, dat dese beschuldighinghe aen ons ghemeen is met alle de Kercken, ende Synagogen des wereldts? ick moest segghen, dat sy ons ghemeen is met alle Religien, soo ware, als valsche, die zijn ende oyt gheweest zijn soo langh als de werelt ghestaen heeft: want om niet te spreken van de Turcken, ende Persianen, de welke haren dienst doen in de Arabische tale, die niet gemeen is aen't slecht volck der Turcken, ende Persianen; schrijft *Quintilianus* niet, dat de *versen der Saliaren*, in de welke begrepen was den dienst van de Roomsche Republijcke, selfs van de Priesters niet verstaen wierdt, 't en zy met groote moeyte? ... Waer uyt blijktt, dat het is eene natuerlijke nootsakeelijckheydt, op gheleydt door de conditie der menschelijke saken, dat den dienst van alle Religie, die eenigh dueren ghehadt heeft, ghedaen worde in eene tale, die onbekent zy aen't volck. Want ghelijck de veranderlijckheydt der menschelijcker dinghen mede-brenghet, dat de talen van tijdt tot tijdt veranderen; ende dat de talen die ghemeen waren, op 't eynde van vele eeuwen laten ghemeen te zijn: Ende ter contrarien, dat de stantvastigheydt, majesteit, ende weerdigheydt der goddelijcker saken, ende het respect datmen haer schuldigh is, vereyscht datter niets verandert en worde, op dat de veranderinghe van d'eene tale in de andere, ende d'alteratie van d'eene letter, ofte syllabe niet by-brenghe eenigh voor oordeel aen de saken van de Religie, behalven de eerbiedinghe

van de oudtheydt, de welcke verloren wordt door de vernieuwinghe: Soo is't nootakenick, dat aen alle Religie die langh dueren heeft, ghelijck de Christelijcke Religie is, aen de welcke den fondateur heeft beloofd een eeuwich dueren, dese conditie overkome met den tijdt, datse ghecelebreere, ende gheoeffent worde in eene tale die niet ghemeen, noch verstandelijck is aen het slecht volck, 't en zy door studie. Ende daerom, indien men de Roomsche Kercke beschuldight, dat sy in den Christelijcken dienst inghevoert heeft eene vremde tale, 't is eene sake die sy beantwoorden moet voor haer particulier: maer indien men haer beschuldight, dat sy die tale behouden heeft, in de welcke de oude Roomsche Kercke haren dienst heeft ghedaen, ende in de welcke de Apostelen, ende haerder discipelen, die de Kerke van den Westen soo in *Afriken*, als *Europa* ghefondeert hebben, desen dienst hebben inghestelt, 't is een sake die aen de Roomsche Kercke ghemeen is, ende met de Joodtsche Kercke, (met de welcke onsen Heere, ende de Apostelen ghemeenschap hadden) ende met alle de andere Kercken des werelts, soo ware als valsche, eyndelijck met alle soorten van Religien.

Siet ghy noch niet wat den Cardinael hier wilt proberem? Siet ghy niet / dat hy dit stuck wilt bewijzen upt de algheemeene toestemminghe / ende over-een-komste van alle Religien der werelt? ende dat dit ghelijck als van de nature selve / oft van de noot-sakelijckheydt vereyscht wordt? Indien ghy't niet en siet / soo moet ghy dan blindt zyn: Indien ghy't siet / soo gact dan hy de gheleerde / die sonder passie zyn / ende vraeght haer / of het niet een seer bondigh argument is / 't welck ghetrocken wordt upt de algheemeene toestemminghe / ende over-een-komste van alle natten? ende stelt dan eens wat beter utwe penne te werck / als ghy tot noch toe ghedaen hebt / om d'argumenten van soo eenen kloecken Heldt / als den Cardinael du Perron is gheweest / te wederleggghen; oft indien ghy utwe schouderg te swack kent / gheest het last over aen jemandt die't beter kan.

Predikant, Pag. 32.

Kortelijck ghelijck het *Mahometifdom* is samen ghestelt uyt alderhande oude ketterijen, alsoo is oock het *Pausdom* samen ghelapt van eenighe stuckjes ghehaelt uyt de oude ketterijen. 'T is een behanghsel vol dwalinghen, ende een kleedt aen het welck een-jeder ketterije haer stuckjen ghenaeft heeft. Het Heydendom, ende Jodendom heeft oock het hare toeghedacn. Die dit voor de ooghe begheert bevesticht te sien, hebben te lesen, 't ghene hier van gheschreven hebben, de hoogh-gheleerde mannen *Sullivanus*, nae hem *Molinaus*, ende *Rivetus*.

Antwoorde.

Och wat soere praerfeg zijn dit / om het slecht volckse te houden in hare verblintheydt / ende eenen gheslaghen haer te verwecken teghen de Roomsche Kercke ! Waer't saken / dat ghy ghelesen hadt myn Tractaet, 't welck ick hebbe up-ghegeheven teghen Petrus Cabeljau Predikant tot Leyden, het welck ick den naem gheve van Aenmerckingen, daer soudt ghy dese hoogh-gheleerde mannen in dit stuck soo wederlept vinden / dat ick sonder vermerelijckheydt seggen magh / dat niemandt van alle uwe gheleerste mannen / die ghy noch hebt / machtigh en is myne teghen-bewijsen / ick en segghe niet om verre stooten / maer seifg oock niet te verkrencken : ofte wel / indien ghy meent / dat ghy / ofte jemandt van de uwe / de macht heeft / dat sy dan de saecke eens op-nemen, want ick segghe / ende bewijse het / dat het openlijck gheloghen is / dat de Roomsche Kercke een oude ketterije alleen / soude op-gheraept hebben : Ter contrarien / ick overtuyghe in dat selve Tractaet, de Ghereformeerde, met klare wozden / ende redenen / dat sy in dit stuck plichtigh zijn / ende dat het een druppel waters soo ghelijck niet en is aen het ander / als de leere der Ghereformeerde ghelijck is aen die van de oude ketteren : Is het niet soo ? waerom en isser niemant

op den tijdt van twee jaeren (t' sedert dat mijn boeck
uytghetomen is) ghebonden gheweest / die dit we-
derlept heeft / ende my van valscheydt overtuyghyt ?

Predikant. Pag. 33.

De *Mahometanen* segghen , dat de moeder van *Mahomes* ,
hem sonder smerten ghebaert heeft, dit seggen oock de *Paus* :
ghesinden van de *Maghet Maria*.

Antwoorde.

Soudt ghy wel durben segghen / dat de *Alderhep-
ligste Maghet Maria* met smerten ghebaert heeft ?
Soo sae ? thoont my maer dat staet in *Schryftuze*.
Soo heen ? wat komt ghy van ons hier over beris-
pen ? berispt eerst de oude *Leeraers* van de rechtsin-
nighe *Kercke* / die het selve gheleert hebben met
ons.

1. Den H. *Gregorius Nazianzenus Hom. 13. in Cant.*
Christus. seydtt hy / is uyt de *Maghet* ter wereldt ghekomen,
sonder smerten.

2. Den H. *Joannes Chrystostomus Hom. 49. in Genes.*
seggt : En siet op de smerten van't houwelijck niet, wanneer
de maniere der gheboorte meerder is, dan sy pleeght te wesen
in't houwelijck.

3. Den H. *Petrus Chrysologus Serm. 59* Wie en sal niet
ghelooven, dat het goddelijck is, wanneer, de ghene die ghe-
baert heeft, niets heeft ghevoelt, dat menschelijck is.

4. Den H. *Gregorius Magnus in Psal. 4.* Ghelijck *Maria*,
Maecht wesende, *Christum* ghebaert heeft, alsoo baert de
Kercke onse Moeder, de sonen Godts, *sonder smerte*.

5. Den H. *Bernardus Serm. 4. in Vigil. Nativ.* Het ontfan-
ghen is gheweest sonder beschaemtheydt, *het baeren sonder
smerte*.

Men spreke ick niet van alle de andere *Oudt-
vaders* / de welcke segghen *Helvidium*, ende andere ou-
de *Ketters* / bewijfen / dat de *H. Maghet* in't baeren
is ongheschonden ghebleven &c.

Wat seggt ghy nu ? dat de *Maghet* met smerten ge-
baert

baert

reghen het gheopende Turckdom. 103
baert heeft? ghy en hebt noch Schysure/ noch Out-
baders/ die ghy ons kondt booz-stellen/ om dit te be-
wijsen: Wy segghen/ dat sy sonder smerten ghebaert
heeft/ ende hebben tot ons boozdeel 't gheboelen van
de oude Kercke / wie heester van ons beyden nu
meerder ghelyck?

Predikant. Pag. 34.

De Mahometanen segghen, dat in de gheboorte van *Maho-
met*, alle thronen, ende gherichts-stoelen zijn ter neder ghe-
vallen, om ghelijck als aen hem plaetse te gheven: Dat met
sijn gheboorte, de groote onvruchtbaerheydt der aerde, ende
aller dinghen, ende oock der menschen is op ghehouden: Dat
alle de Afgoden haer doen ter neder gheboghen hebben: Dat
Lucifer, weghen de vrees, is wegh-ghevlucht: Dat hem in
sijne gheboorte onverwacht zijn by-geweest wonder schoo-
ne vroe-vrouwen: Dat de voghelen zijn toe-ghevloghen
met hyacinthe becken, schijnende van 't Oosten, tot het We-
sten toe. Door dien gheest, zijn de ghene ghedreven ghe-
weest, de welke versiert hebben, dat dierghelijcke mirake-
len souden zijn gheschiedt gheweest ontrent de nederighe
gheboorte onses Saligmakers; als dat *Ioseph*, ter wijlen hy
was uyt ghegaen om een vroe-vrouwe te soecken, den hemel
soude hebben sien stil staen: Dat de voghels in 't midden van
't vliegghen haer onbeweeghlyck souden ghehouden hebben:
Dat de bocken met haer mondt over het water hanghende,
niet ghedroncken souden hebben: Dat des vroe-vrouws
handt, nae het baren ghekomen zijnde, soude ghebrandt heb-
ben, ende datse door het aenraken van het kleyn kindeken,
soude ghenesen zijn.

Antwoorde.

Wie zijn dese gheweest/ de welke dese fabels ghe-
dicht hebben? zijn het Pausen gheweest / ofte niet?
Soo neen? hoe komt dit dan hier te propooste / om
te thoonen dat den Paus den Anti-Christ is? Soo sae?
bzenghtse booz den dagh: Of zijn het eenighe an-
dere besondere Schryvers gheweest? Soo sae? soo
seg:

104   Het'gheopent Christendom
segghen wy met u / dat het fabel-dichters gheweest
zijn ; ofte thoont ons / dat dese verhalen van de Pausen /
oft van de Kercke / als waerachtigh zijn gheap-
probéert gheweest.

Predikant.

'T is den droom van *Vincentius*, dat *Christi* lichaem, als het
uyt sijns moeders lichaem quam, gheschienen sou hebben ge-
lijk de son alse op-gaet ; ende dat die helderheydt den nacht,
door de gantsche werelt, soude verlicht hebben, als oft het
sou middagh gheweest hebben : Ende wat weet ick van dier-
ghelycke verdichte fabelen meer, die den duyvel tot gheen
ander oogh. merck den superstiteusen menschen heeft inghe-
blasen, dan om de nederigheydt van de gheboorte *Christi*, en-
de vernietinghe desselfs, die noodigh was tot onse verlossin-
ghe, te verduysteren : Ende nochtans, worden dese droomer-
ijen aenghenomen als soo vele waerheden, ende sekere ghe-
schiedenissen van den Roomschen.

Antwoorde.

Dat is opentlijck / ende onbeschaemdelijck ghelo-
ghen / dat wy dese verhaelen aen-nemen booz waerhe-
den, ende sekere gheschiedenissen : Wie zijn die in't be-
sonder / die dit ghedaen hebben ? noemtse ; wijsst up
haere schriften aen : Breyght de algheemeene appo-
batie te boozschijn : Hier mede niet ghenoech / noemt
de Pausen (want hier moet het namelijk op aen-
komen) die soodanighe verhalen / met haere autho-
riteit / hebben bebesticht als waerheden, ende sekere
gheschiedenissen.

Verhalen / niemandt en kan loochenen datter
wonderlijke dinghen gheschiedt zijn in de gheboor-
te *Christi*, oock bekennt aen de Sybillen, alhoewel niet
uptghebzuickt in de Schrifture.

Ten anderen / wie en sal hier niet upt-lachen /
wanneer ghy booz een reden hier booz-stelt / de ne-
derigheydt van de gheboorte *Christi*, ende vernietinghe des-
selfs ? Wat seght ghy dan van het licht / dat upt den
hemel

hemel verschenen is ober de Berders/ als Christus gebozen wyerde? wat/ van de musijcke/ ofte ghesangh/ die eene menighe van Engheleu hebben ghemaect in de locht? wat/ van het komeu der Berders tot den skal? wat/ van de sterre/ die eerst in den Oosten/ daer naer in Palestina verschenen is? wat/ van de komste der Wijzen? wat/ van haere aenbiddinghe in den skal? staet dit wel samen/ met de nederigheyt van de gheboorte Christi, ende vernietinghe desselvs?

Predikant. Pag. 35.

De Papisten zijn oock ghewoon, om dit hier oock in't voorby-gaen te segghen, met even dierghelijcke *Mahomettaensche* versieringhe van sotte fabelen, hare ghenaeude Heylighen, als *Dominicus*, *Franciscus* &c. soo in achttinghe, ende aensien te brenghen: van de Franciscanen is een boeck versiert, ende gheschreven, met het welck, indien ghy *Mahomets Alkoran* verghelijckt, soo sult ghy den *Alkoran* verre heyligher, dan dat oordeelen, schoon het in de meeste dinghen, den *Alkoran* seer ghelijck is. Want, indien ghy haer ghelooft, *Franciscus* sal in gheen choor der Heylighen gevonden worden, maer boven alle throonen, heerschappijen, ende machten. Oock dit durven sy selve van hare predick-stoelen verkondighen: want sy segghen, dat jemandt van Godt begheerde, dat hem ghehoont mocht worden, op wat plaetse *Franciscus* in den hemel ghehouden wierdt: Dat dese in een verreckinghe der sinnen ghekomen is, ende om-ghevoert door alle de ghewesten, ende chooren van den hemel, doch dat nochtans nergens den ghewenschten *Franciscus* verscheen. Dat hy eyndelijck tot den Cirkel der Goddelijckheyt ghekomen is, daer *Christus* sat aen de rechte handt des Vaders, ende dat hy daer versocht, dat hem *Franciscus* ghehoont mocht worden: Dat doe *Christus* van sijnen throon op-ghestaen is, dat hy de mantel van sijn borst op-ghe daen heeft, ende wegh gheschoven, ende dat hy ghehoont heeft de wonde van sijne sijde, uyt de welke aenstonts *Franciscus* te voorschijn quam. Foey! grouwelen, ende verdichte fabelen.

Antwoorde.

Al soetsens / men moet datelijck soo niet npt-roepen / eer de sake onder socht is : laet ons eens de omstandigheden van dit verhael overweghen.

Ick braghe hoorz eerst: Of dit heeft konnen gheschieden / oft niet? Soo ja? wat weet ghy dan dat het niet gheschiedt en is / oft dat het een fabel is? Soo neen? ick thoone dat het heeft konnen gheschieden.

Ten eersten, daer soude jemandt ghekomen zijn / in een vertreckinghe der sinnen, dat en is niet onmogelijck / want dat is aen Paulo gheschiedt als hy opgetrocken wierdt in't Paradijs / dat is oock doozgaens gheschiedt aen de Propheeten / ende aen Joannes in't boeck Apocalypsis.

Ten tweeden. Hy soude omghevoert gheweest zijn door alle de ghewesten ende chooren des hemels. Dit kan mede wel gheschieden / want 'tis soo dickwils ghebeurt aen Joannes, ende Daniel.

Ten derden. Hy soude ghekomen zijn tot voor den thron Godts. Dit en is niet onmogelijck / want dat is mede aen Joannes, ende Daniel dickwils ghebeurt.

Ten vierden. Hy sagh Christus litten aen de rechte handt sijns Vaders. Dit is een stuck van ons gheloof / dat hy daer sit.

Ten vijften. Hy sagh hem op staen. Dit kan oock al wesen / want Stephanus heeft hem oock staende ghesien.

Ten seiden. Hy sagh / dat Christus een mantel aen hadde. Hier en is niet ongherijnt / want den H. Joannes heeft hem *Apoc. 1. 13.* gekleedt ghesien met een langh kleedt tot de voeten.

Ten sevensten. Hy thoonde de wonde van sijne sijde. Dit heeft hy mede ghedaen aen den H. Thomas, ende de andere Apostelen / naer sijne Berrijsentisse.

Tot noch toe dan / en is niet eene van alle dese omstandigheden / die niet en heeft konnen gheschieden; soo en is niet tot noch toe / noch reden / noch fundament

dament om te segghen/ dat het metter daedt niet geschiedt en is.

De swarighepdt is allcen / dat Franciscus soude te voorschijn ghekomen zijn/ uyt de sijde *Christi*. Hier op seggh' ick / dat dit juist niet en moet gheschiedt zijn nprwendelijck / ofte lichamelijcker wijze / maer de wijze dit altemael gheschiedt is in eene vertreckinghe der sinnen, soo en zijn het niet anders gheweest als enckele inbeeldinghen des Gheests/ van Gadt/ ofte Christus veroorsaect/ om door ghelijckenissen/ ofte andersins te verthoonen de liefde / die hy droegh tot Franciscus.

Wat roept ghy dan hier ober soo grouwelijck up/ aenghesien dat alles / sonder grouwel/ ende onghe-rijmthepdt metter daedt heeft konnen gheschieden/ jae metter daedt aen andere gheschiedt is/ ende ghy niet machtigh en zijt te bewijzen / dat het niet gheschiedt en is.

Maer al dit/ seggh' ick/ dat wy dit niet aen-nemen booz soo rene vaste waerheydt, ende seker gheschiednisse, ofte wy konnen ons houden in't midden / latende de sake in haer gheheel sonder de selve toe te stemmen/ ofte te loochenen.

Predikant, Pag. 36.

Wonderlijke zijn de rasernijen, diese van *S. Ioris, Christoffel* (die haer leeren selve bekennen, dat noyt zijn gheweest in de werelt) *Catharina*, ende andere ghenaeemde Heylighen verkondighen in hare tempelen, ende lesen in haere boecken.

Antwoorde.

'T is gheloghen/ dat onse leeractg bekennen/ dat dese Heylighen noyt gheweest en zijn in de werelt/ van welcke leughen ick den Professor van Breda, D. Ludovicum Renesse, schier ober dyp saeren/ soo over-ruyght hebbe in mijn Grondigh Bericht, dat hy tot noch toe sijn selven niet en heeft konnen verschoonen. Doet het booz hem/ indien ghy kondt.

Predi.

Predikant.

Dat oock de steenen aen *Beda* gheantwoordt, ende tot hem gheseght soude hebben, *Amen*, vinden wy in haere boecken.

Antwoorde.

Ende wy binden in de *Schryfture* / dat Godt oock van steenen kan maken kinderen *Abrahams*. *Matth. 3.9.* Wy binden daer oock / dat hy de sprake heeft ghegheben aen een ezeltine: waerom is het een meer onmoghelijk aen Godt / als het ander? is't niet onmoghelijk? hoe bewijst ghy my dan / dat het metter daedt niet gheschiedt is?

Predikant.

Om te thoonen hoe de Maeght *Maria*, de *Dominicanen* besorghet, verhalense datse bewaert worden, onder den rock van de Maeght.

Antwoorde.

Dat is te segghen onder haeren mantel, ende dit soude eens maer verthoont gheweest zyn: bewijst my dat dit een sabel is.

Predikant.

Hoe *Franciscus*, ende *Dominicus* meermael met den duyvel hebben ghevochten, wordt van haer met al omstandigheydt beschreven.

Antwoorde.

Dat Christus van den duyvel / ende bebochten / ende wegh-gheboert is gheweest / lesen wy in de *Schryfture*: Wy lesen daer oock *Eph. 6. 12.* dat wy eenen strijde hebben teghen de gheweldt-hebbers der wereldt, teghen de gheeste,

teghen het gheopende Turckdom. 109
gheestelijke boosheden in de lucht, dat is / teghen de
duyvelen, soo utwen Bijbel dat verklaert *Num 24. 25. &c.*
oft dit nu lichamelijcker / oft gheestelijcker wijse ge-
schiedt is / ten opsichte van den H. Dominicus, ende
Franciscus, daer en is niet is ongherijmt.

Predikant.

Dierghelijcke duysent duyvelsche, ende Mahometaensche
fabelen verhalen sy.

Antwoorde.

Indien men u / ende utwas ghelijcke ghelooben
moest / daer en waere by de Catholijcken niet een
woozdt gheloofbaer / doch / Godt lof / dat ghy liden
met utwe straet-redenen / scheldinghen / ende laste-
ringhen soo verre ghekomen zyt / ende soo menigh-
mael van de onse obertuyghen van grove leughenen /
dat u niemant meer / in't ghene ghy de Catholij-
cken heet lieghen / gheloofen gheeft.

Hier mede schepd' ick af van dit Deel / ende come
tot het tweede.

HET